

Izgradnja antropozofske zajednice

SD 257

Rudolf Steiner

Deset predavanja održanih u Stuttgart-u i Dornach-u između 23. siječnja i 4. ožujka 1923. godine

SADRŽAJ

I	Prvo predavanje, Stuttgart, 23. siječnja 1923	5
<p>Gubitak Zgrade. Rekonstrukcija zahtijeva snažno društvo. Protivnici. Društvo do 1918. i kasnije. Temelji društva. Odnos 'majke' i 'kćeri' ugrozio je antropozofski pokret. Pokret za vjersku obnovu, Unija za tročlanstvo, Udruženje za visoku školu. Opasnosti antropozofske specijalizacije. 'Šest vrlina'. Ruševine zgrade u Dornachu, ruševine u društvu. Riječi boli, ispit savjesti, svijest o odgovornosti.</p>		
II	Drugo predavanje, Stuttgart, 30. siječnja 1923	17
<p>Prosudba temeljena na činjenicama. Dvostruko preoblikovanje duhovno-znanstvenog suda. Mnogo lažnih prosudbi izoliranih istina, lažnih špekulacija. Rastapanje egoizma iz prosudbi. Duhovno se ne može dokazati, samo doživjeti. Spor o atomizmu u 'Troje'. 'Filozofija slobode'. Mišljenje, sloboda, kršćanstvo. Antropozofija počinje znanošću, umjetnički oživljava svoje ideje i završava religijskim produblivanjem.</p>		
III	Treće predavanje, Stuttgart, 6. veljače 1923	28
<p>Kopernikanska revolucija u znanosti. Zemlja se pretvorila u prah. Antropozofija želi ponovno prepoznati duh u kozmosu. Novo mišljenje i nova volja. 'Filozofija slobode'. Iskustvo buđenja. Volja u mišljenju. Predstavljanje antropozofije utemeljeno na autoritetu ili uvjerenju. Nesporazumi i sukobi zbog pogrešnog razvoja društva. Tri faze antropozofskog rada, 1902-09, 1910-17, 1918-23. i njihov sadržaj. Krize u trećoj fazi kao posljedica reorganizacije. Jalove polemike, neostvareni programi. Društvo mora biti nositelj antropozofskog rada.</p>		
IV	Četvrto predavanje, Stuttgart, 13. veljače 1923	40
<p>Antropozofski razvoj društva. Duševna drama antropozofa: internalizacija smjera volje; tražiti novi način spoznaje; doživljavanje sudbine vremena. Otuđenost i bol. Antropozofija ne kao 'mudrost od čovjeka', nego kao 'svijest o punoj ljudskosti'. Faze antropozofskog društvenog i profesionalnog života slijede jedna drugu. Nesklad između misli i osjećaja s jedne strane i volje za djelovanjem s druge strane, u trećoj fazi. Dva zla modernog čovječanstva: strah od nadosjetilnog i slabost volje. Razdor između dobrih praktičara i loših antropozofa mora prestati.</p>		

V	Peto predavanje, Stuttgart, 22. veljače 1923	50
	<p>Ideal. Izgubljena građevina kao izraz znanstvenog, umjetničkog, vjerskog ideala. Tri ideala na starom orijentu i među Grcima; njihov redizajn usmjeren na budućnost kao zadatak za sadašnjost. Sastanak delegata mora pridonijeti potrebnoj revitalizaciji Antropozofskog društva.</p>	
VI	Šesto predavanje, Stuttgart, 27. veljače 1923	61
	<p>Prvo predavanje na sastanku delegata. Bolne misli s obzorom na izgubljenu građevinu. Potreba za izgradnjom zajednice. Pokret mladih. Zajednica kršćana. Snage koje stvaraju zajednicu: jezik, zajednička sjećanja. Oživljavanje prenatalnih sjećanja kao snage kulta za izgradnju zajednice. Antropozofsko društvo treba 'buđenje na drugom' kao iskustvo zajednice. Na taj se način osjetilno uzdiže do nadosjetilnog, dok kult nosi nadosjetilno dolje u osjetilno. Dvije skupine koje se ne razumiju: bolje razdvajanje sa zajedničkim idealom nego zajednički kaos.</p>	
VII	Sedmo predavanje, Stuttgart, 28. veljače 1923	73
	<p>Drugo predavanje na skupu delegata. Element bratstva kao moralne atmosfere u duhovnim društvima preduvjet je za željene uvide u duhovni svijet. Ipak, uvijek postoji kontroverza, jer se obično stanje uma prenosi na razmatranje duhovnih činjenica. Potreban je mnogo veći stupanj tolerancije. Antropozofija zahtijeva preobrazbu duše. Problem protivnika. Obrana od protivnika nameće se duhovnom istraživaču kako bi ga udaljila od njegovih stvarnih zadataka. Predavanja u Beču i Oxfordu: riječ antropozofija nikada nije korištena. Negativni i pozitivni aspekt izgradnje zajednice. Pokret i društvo: sadržaj i vozilo. Antropozofska zajednica može se osnovati samo ako se stanja svijesti ne miješaju nedopustivo.</p>	
VIII	Osmo predavanje, Dornach, 2. ožujka 1923	85
	<p>Promjena društva kroz temelje od 1919. Uspon mladih. Nedjelotvornost načela autoriteta u 19. stoljeću. Gregor Mendel. Röntgen. Osjećaj mladih da ih antropozofsko društvo odbija. Birokracija. Tijek skupštine delegata. Rad u dva društva. Problem kroja.</p>	
IX	Deveto predavanje, Dornach, 3. ožujka 1923	96
	<p>Izvešće o predavanju u Stuttgart-u od 27. veljače. Izgradnja zajednice. Gubitak starih društvenih veza. Želja za vlastitom osobnošću i za čisto ljudskim. Zajednica kršćana: oživljavanje Krist impulsa iz antropozofije.</p>	

Izgradnja zajednice kroz kult i izgradnja zajednice kroz buđenje duše i duha drugog ljudskog bića. Proučavanje i put duha u antropozofskim ograncima. Izbjegavajući opasnosti fanatizma riječi.

X Deseto predavanje, Dornach, 4. ožujka 1923

108

Izvešće o predavanju u Stuttgart-u od 28. veljače. Nedostatak bratstva u društvima čiji je cilj njegovanje bratstva. Tri stanja svijesti: sanjanje (i spavanje), dnevna svijest, i pojačana budna svijest, i stanja duše koja im odgovaraju. Duhovna zbunjenost i egoizam zbog prenošenja stanja duše u stanja svijesti koje joj ne odgovara. O toleranciji i nužnom interesu za uvjete života Antropozofskog društva. Izvještaj o Stuttgartskom tretiranju pitanja protivnika. Pokušaj rada dvije struje jedna uz drugu u društvu.

PREDAVANJE I

Stuttgart, 23. siječnja 1923

Goetheanuma u Dornachu, koji se gradio deset godina, više nema. Antropozofsko društvo je izgubilo ovu zgradu. Time je izgubilo mnogo! Treba samo shvatiti što je za Antropozofsko društvo značila izgradnja Goetheanuma, a ako postupno vizualiziramo veličinu gubitka na pravi način, izmjerit ćemo i veličinu boli za koju nema riječi, veličinu boli koju smo osjetili kao rezultat strašnog požara na Silvestrovo 1922/1923 godine. Do trenutka kada smo 1913 godine uspjeli postaviti kamen temeljac Goetheanuma u Dornachu, Antropozofsko društvo, kao čuvar antropozofskog pokreta, bilo je rašireno na svoje ogranke u određenim područjima svijeta. A iz krila ovog društva proizašao je impuls za postavljanje vlastite središnje zgrade. Možda će se moći doživjeti dvostruko snažnije ovaj gubitak antropozofske zgrade. Jer ovdje u Stuttgartu, Antropozofsko društvo je napredovalo sa zgradom u kojoj već dugi niz godina možemo razvijati svoju aktivnost. Stoga će se ovdje znati što znači biti okružen vlastitim građevinskim okvirom, dostojnim antropozofskog pokreta.

Sve dok Antropozofsko društvo nije imalo poticaja da uspostavi središnju zgradu u Dornachu, ovisilo je samo o radu na sastancima – Stuttgart je izuzetak zbog već spomenute činjenice – ovisilo je o tome da ima, da tako kažemo, samo Riječ, koju je evolucija učinila nužnom, kao vezu, za komunikaciju s duhovnim svijetom. Pa svakako da će ovakav način rada kroz Riječ, za antropozofski pokret uvijek biti najvažniji, najznačajniji, najneophodniji na ovom području. No izgradnjom Goetheanuma bilo je moguće nešto drugo. U zgradi Goetheanuma je postalo moguće, mogu reći, govoriti širem svijetu kroz umjetničke forme, kojima je cilj bio čisto umjetnički. Naravno, tko nema smisla i osjećaja za ono što antropozofija može naviještati kroz Riječ, neće imati smisla i osjećaja za umjetničke forme kakve su postale vidljive u Dornachu u zgradi Goetheanuma. Ipak, valja reći da se, u skladu sa sklonostima ljudi, sada oko lakše usmjerava na ono što može vidjeti, nego duša, kroz unutarnju aktivnost, na ono što se može čuti. I tako je upravo zbog zgrade u Dornachu u nemjerljivoj mjeri povećana mogućnost da se govori o duhovnosti koja je danas potrebna čovječanstvu. Kroz Goetheanum su misterije duhovnog svijeta zapravo izrečene beskrajno većem broju ljudi, izrečene kroz vidljive forme i vidljivo djelo, nego što su ikada prije mogle biti izgovorene kroz Riječ. A kroz Goetheanum u Dornachu dokazano je jednom zauvijek svima onima koji su imali samo malo dobre volje da nepristrano gledaju na ovaj Goetheanum i antropozofiju koja iza njega stoji, da antropozofija u svojoj biti nije sektaška, da se želi posvetiti velikoj zadaći sadašnjosti, koja se sastoji u tome, da sada čovječanstvo

uhvati zrake novog duhovnog svijetla, koje su postale dostupne, i utisne ih u ljudsku kulturu i civilizaciju. Kada se suoče sa pojedinačnim sastancima na unajmljenim odabranim mjestima, čak bi i nepristrani mogli govoriti o sektaškom pokretu. Ali je postalo nemoguće za ljude dobre volje, kada bi pogledali zgradu u Dornachu, gdje se pokušavalo izbjeći bilo kakvu simboliku, bilo kakvu alegoriju u građevini, i gdje je pušteno da se antropozofski impuls prelije u čistu umjetnost. Trebalo je prepoznati da antropozofija želi nešto apsolutno univerzalno ljudsko, ne želi njegovati nikakvu vrstu izolacije, već želi tražiti ono što je općenito ljudsko u svakom području ljudske misli i kreativnosti. I tako je ovaj Goetheanum, koji sada ostavlja tako užasan razoran dojam kada se na njega gleda kao na ruševinu, postao moćno sredstvo za antropozofski pokret da izrazi ono što zapravo jest njegova prava priroda. I pokušali smo uvesti u svaki pojedinačni oblik, u svaku pojedinu sliku, sve ono što leži u ovom općem impulsu kojeg sam upravo iznio. Pokušali smo dati čistu umjetnost, jer je čista, istinska umjetnost svojstvena prirodi antropozofskog impulsa. I tako su se upravo kroz Goetheanum ljudima koji nisu htjeli imati ništa s Antropozofskim društvom, mogle prenijeti svete stvari ovog Antropozofskog društva.

To se događa već deset godina. U jednoj noći, to je sada postalo nemoguće. Ove dvije rečenice trebate samo izgovoriti jednu iza druge, i biti ćete gurnuti u sve one osjećaje koji se zapravo ne mogu iskazati riječima. U uspoređi s time, naravno, sve što se danas može navesti o deset godina rada i deset godina briga, je beznačajno malo; uostalom, to djelo je malo i te su brige male, u usporedbi s nenadoknadivim gubitkom jednog od najvažnijih sredstava otkrivenja za antropozofski pokret.

Pa ako Goetheanuma danas više nema, onda će sigurno svatko tko je volio ovaj Goetheanum, tko je bio vezan za njega s iskrenim razumijevanjem, sigurno htjeti obnoviti ovaj Goetheanum u ovom ili onom obliku. No, kada je riječ o ideju rekonstrukcije, ne smije se zaboraviti da je prošlo deset godina od ove izgradnje i da je u određenom smislu u prirodi antropozofskog pokreta da ima protivnike. To, što to znači suprotstavljanje antropozofskom pokretu, to vidimo ponovno sada u danima naše boli. S jedne strane, mora se reći da je katastrofa pokazala koliko je pravih prijatelja antropozofski pokret stekao kroz Goetheanum. Jer osim manifestacije boli i patnje povodom katastrofe iz krugova antropozofskih prijatelja, koju sam primio s tolikom zahvalnošću, imamo puno toga za zabilježiti od ljudi koji su ostali izvan kruga Antropozofskog društva i koji su sada progovorili u vezi ove strašne katastrofe. Ovom prilikom je iskazano mnogo ljubavi prema našoj stvari.

U osnovi, zgrada Dornacha izgrađena je kroz ljubav. U osnovi, stradala je u znaku ljubavi. Ona se mogla izgraditi samo kroz bezgraničnu spremnost na žrtvu onih osobnosti koje su se već neko vrijeme posvetile

antropozofskom pokretu, kada je gradnja poduzeta 1913. godine. Materijalne žrtve, duhovne žrtve, žrtve rada, bile su nemjerljive. I mnogi prijatelji antropozofske stvari okupili su se u Dornachu kako bi na nesebičan način pridonijeli završetku ove zgrade.

A onda je došao strašni rat. Čak i ako je tempo izgradnje Goetheanuma tijekom strašnog rata znatno usporen, to zapravo nije stvorilo prekid u duhu antropozofske suradnje. Gradilište u Dornachu bilo je zapravo mjesto za vrijeme narodnih neprijateljstava i borbe među narodima, gdje su predstavnici velikog broja zaraćenih europskih naroda radili mirno, s ljubavlju, osjećajući se zajedno, zajedno razmišljali i zajedno radili. I možda se bez skromnosti može reći: ljubav koja je ugrađena u ovu građevinu može se pokazati kada u kulturno-povijesnom smislu progovorimo o tome kakvi su se valovi mržnje u civiliziranom čovječanstvu budili između 1914. i 1918. godine. U Dornachu, dok je svuda bjesnila mržnja, vladala je prava ljubav koja je ugrađena u zgradu. Bila je to ta ljubav koja dolazi iz duha. Jer antropozofija nedvojbeno s pravom nosi svoje ima: ona nije samo znanje poput drugih znanja. Predstavljanjem njenih ideja, pristupom njenim riječima, misli se na nešto drugo osim teoretskog, apstraktnog znanja. Ideje se u antropozofiji ne formiraju na način na koji su se ideje u području znanja oblikovale tri, četiri, pet stoljeća; riječi se u njoj ne tvore na način na koji se danas tvore riječi u drugim područjima. Za antropozofiju, ideje su posude napravljene od ljubavi, u koje se čovjek dovodi iz duhovnih svjetova na duhovni način. Okruženo ljubavlju oblikovanim mislima, svijetlo istinske ljudskosti trebalo bi zasjati kroz antropozofiju. A znanje je samo način koji čovjeku treba dati priliku da u ljudskom srcu iz prostranstva svijeta primi istinski duh, kako bi iz čovjekova srca mogao osvjetliti čovjekove misli. A budući da se antropozofija može shvatiti samo ljubavlju, ona i stvara ljubav kada je ljudi shvate na pravi način. Zato se usred bjesne mržnje, u Dornachu moglo izgraditi mjesto ljubavi. A riječi, one u antropozofiji nisu skovane na način na koji se danas kuju riječi. Riječi su oblikovane tako da su zapravo sve molbe. Svaka riječ u antropozofiji, kada se izgovori u pravom smislu, o osnovi je molba, molitveni zahtjev: zahtjev da se duh spusti na ljude.

I upravo je iz takve predanosti izgrađena zgrada u Dornachu. U nju je ugrađena ljubav, a ljubav naših prijatelja opet se manifestirala tijekom plamene noći. Tamo je bio duh koji je preobražen u ljubav.

Sada u ovom trenutku mi nije moguće govoriti o tome što bih želio reći u dubljem duhovnom smislu o katastrofi, požaru u Dornachu. Ne želim to odbiti ako netko iz srca postavi pitanje: što je sa svjetskim moćima, koje nisu pružile nikakvu zaštitu od ove strašne katastrofe? Ne želim odbaciti ni ako netko kaže: nije li ova katastrofa bila predvidljiva? Ali to su pitanja koja vode u najdublju oblast ezoterije i o njima danas nije moguće govoriti, jer više ne

postoji mjesto na kojem se može nepristrano govoriti o tako dubokim razlozima, a da to odmah ne prođe kroz zidove koji to propuštaju do onih ljudi koji stvari koriste samo za kovanje oružja protiv antropozofskog pokreta. I tako danas ne mogu govoriti o dubljim duhovnim vezama u ovom slučaju.

Ali ono što se s jedne strane pokazalo kao, rako bih, pretočeno u ljubav, odmah je snažno prizvalo opoziciju. S obzirom na našu nesreću, ruganje, podsmijeh, mržnja, objektivna neistina, u koju je veliki dio opozicije uvijek bio utopljen, pljuštali su sa svih strana, što je posebno vidljivo sada kada opozicija izlazi iz svih kutova i koristi priliku da i pred nesrećom izađe s objektivnom neistinom. Naši prijatelji pošteno su radili na spašavanju onoga što se nije moglo spasiti. Ali protivnici smatraju da je uputno, naprimjer, reći: ovi antropozofi, mogli ste vidjeti njihov karakter prilikom požara, bili su u blizini i molili da se vatra sama zaustavi! - Želim istaknuti samo ovaj mali uzorak od svih poruga koje čujemo u vezi s ovom katastrofom.

Pa, ja sam godinama isticao da moramo računati na sve veću opoziciju, i da je budnost protiv ove sve veće opozicije naša najsvetija dužnost. Uvijek me boljelo kad bi netko rekao: izgleda da su se u ovom ili onom smjeru protivnici smirili. - Nešto poput ovoga imalo je veze sa sada, nažalost, vrlo raširenom spremnosti ljudi za iluziju, u našim krugovima. Neka ova strašna nesreća koja nas je zadesila barem našim dragim prijateljima otkloni tu spremnost za iluziju, i usadi im vjeru da je potrebno učvrstiti antropozofski pokret prizivanjem svih jakih snaga našeg duha i srca. Jer ako se danas javlja želja da se obnovi nešto poput Goetheanuma, prije svega je potrebno da budemo svjesni: bez snažnog, energičnog Antropozofskog društva iza sebe, takva rekonstrukcija je besmislena. Rekonstrukcija ima smisla samo ako je podržana od snažnog Antropozofskog društva koje je svjesno sebe i svojih dužnosti. S druge strane, ne smije se zaboraviti kakvi su uvjeti za postojanje takvog jakog Antropozofskog društva. I u ovom ozbiljnom, mogao bih reći, ozbiljnom i svečanom trenutku, dodajmo nekoliko riječi onome što je rečeno o tome kako bismo trebali razmišljati o jakom Antropozofskom društvu koje je svjesno svojih dužnosti, posebno sada.

Dragi prijatelji, do 1918. godine Antropozofsko društvo je postojalo, mogu reći, kao posuda za duhovnu struju koja bi, prema mišljenju vodećih antropozofskih članova, trebala stići čovječanstvu u naše doba. Do godina 1918 udruženo je ono što je proizašlo iz središta antropozofije, iz antropozofskog mišljenja, osjećaja i volje. Pa čak i da je zgrada u Dornachu bila sve što sam danas opisao, iako je bila simbol antropozofskog pokreta u mnogo širem smislu nego što Riječ ikada može biti, mora se reći da je sve do zadnjeg detalja proizašlo iz antropozofskih impulsa. Ali antropozofija nije stvar povučene skupine ljudi, ona je u svojoj biti sušta suprotnost svemu sektaškom. I zato je u stanju ono što stvara iz svog središta učiniti

plodonosnim u najrazličitijim područjima života. U teškim trenucima koji su uslijedili nakon privremenog završetka europskog rata, bilo je prijatelja antropozofskog pokreta, koji su prvi uvidjeli nesreću u raznim područjima života, i uvidjeli kako su potrebni novi impulsi. A od 1919, mnoge stvari su se događale na drugačiji način nego što bi se dogodile da je antropozofija nastavila s istom vrstom napora, u istom načinu odvijanja, kakav je zadržala do 1918. Nedvojbeno je da je antropozofija pozvana djelovati na najrazličitija područja života, naravno i na onim područjima koja su prijatelji antropozofije kultivirali do 1919. godine. Međutim, vanjski događaji su na određeni način značili da stvari nisu izravno izvučene iz antropozofije, već da su uspostavljene i kultivirane uz antropozofiju, premda nikako u antropozofskom smislu. I tako od 1919. godine vidamo razne stvari koje nisu kultivirane neantropozofski, nego uz antropozofiju, na drugačiji način nego što je to na elementarni način slijedilo iz antropozofskog pokreta do 1918. godine. To je izuzetno važna činjenica i zamolio bih vas da me ne shvatite pogrešno, budući da danas moram govoriti – dužan sam govoriti – upravo o ovim događajima.

Naravno, ne govorim o unutarnjoj čvrstoći onoga što je nastalo u vezi s antropozofskim pokretom, kao što je 'Kommende Tag' ili nešto slično, koji živi u svojim uvjetima, iako je nastao u vezi s antropozofskim pokretom, ali ima posebne uvjete postojanja. Stoga se ono što imam reći u sljedećim rečenicama ne odnosi na takva opravdanja; stoga se ne treba pogrešno shvatiti kao da to išta govori o vrijednosti ovih temelja na materijalnom polju, koji se svakako žele zadržati u onom duhu koji je potpuno kompatibilan s antropozofskim pokretom. Ovo što govorim treba se odnositi samo na Antropozofsko društvo kao takvo, na rad unutar Antropozofskog društva, i tako dalje. Ovaj antropozofski pokret, koji je dijelom usidren u Antropozofskom društvu, morao je ovdje u Stuttgartu pružiti dokaz da je u biti nešto univerzalno ljudsko, da ne proizlazi iz nekog intelektualnog stranačkog programa ili slično, da izvire iz cjeline ljudske prirode. Oni bez predrasuda će možda vidjeti da je ovaj dokaz ove univerzalne ljudske prirode antropozofije, na jednom području pružen ovdje u Stuttgartu. Ostvaren je na području pedagogije, didaktike kroz Waldorfsku školu. Do toga je došlo činjenicom da Waldorfska škola nije škola antropozofije, već da Waldorfska škola želi riješiti problem: koji je najbolji način da se odgaja i obrazuje ljude iz cjeline, obuhvaćajući sve ljudske sposobnosti? - A antropozofija bi trebala ukazati na način na koji se ovaj problem može riješiti. Jedna sekta, partija, osnovala bi školu antropozofije, a ne opću ljudsku školu. I doista se ne može dovoljno snažno ukazati na ovaj općeljudski karakter, kojem teži waldorfska škola. Ovdje se čini da se može reći: svatko tko doista ispovijeda antropozofiju u pravom duhu, potpuno je ravnodušan prema nazivu antropozofija, on brine o tome o čemu se tu radi. Ali stvar je općeljudska, a približavanjem određenom području može imati učinak samo u smislu opće

ljudskosti. Svaka sekta, svaka stranka, ako se može predstaviti osnivanjem škole, bilo da se sekta zove Adventistička ili Monistička liga, svaka sekta ako osnuje školu, osniva školu sekte. Antropozofija to po svojoj prirodi ne može. Antropozofija može opravdati samo nešto univerzalno ljudsko. To joj je u prirodi. A tko god, s obzirom na takve činjenice, još uvijek tretira antropozofski pokret kao sektaški, može to učiniti samo iz nepažnje ili pakosti. U Waldorfskoj školi u Stuttgartu pruženi su dokazi da se antropozofija brine za univerzalno ljudsko.

Ali i na to treba dobro obratiti pažnju unutar kruga Antropozofskog društva. Unutar Antropozofskog društva treba razmišljati o načinu na koji je Waldorfska škola osnovana, o duhu iz kojeg je nastala. A ako nešto osnivate u vezi s antropozofskim pokretom ili društvom, trebali biste se stvarno pobrinuti da se to dogodi u tom duhu. Stoga bi se možda moglo reći da način na koji antropozofija želi djelovati na pojedinim kulturalnim područjima, leži u zgradi Goetheanuma u Dornachu, u osnivanju Waldorfske škole i načinu na koji se Waldorfska škola vodi.

Mogu navesti – želim to ponoviti da ne bih bio krivo shvaćen – naprimjer 'Kommenden Tag' kao nešto na što ove riječi ne utječu, jer ima svoju vrijednost kroz svoje uvjete postojanja. Želim samo govoriti o onome što se događa ili mora dogoditi unutar antropozofskog pokreta kroz antropozofsku aktivnost, a posebno bih želio naglasiti da je antropozofski pokret, sa svoje strane, na Waldorfskoj školi uspio pokazati da nije stranačko-egoistički u užem smislu ili sektaško-egoistički, već kako funkcionira u općeljudskom smislu na način da se više ne gleda na djecu odakle potječu, jer izrastaju u općeljudsko. Waldorfsku školu je suvišno pitati je li ona izrasla iz antropozofije. - Treba se samo zapitati: odgaja li ona i uči djecu onako kako bi ljudska bića trebala biti odgajana i poučena? - Stoga se mora reći da se u njezinu radu, u njezinoj djelatnosti, antropozofija preobrazila u općeljudsko. Ali upravo ako će to biti slučaj, upravo ako antropozofija želi biti konstruktivno učinkovita u najrazličitijim područjima, onda mora imati polje na kojem će se njena čistoća snažno kultivirati, imati polje u kojem je netko, kao antropozof, potpuno svjestan svojih dužnosti prema društvu. Samo na taj način antropozofija može biti prava majka za najrazličitiju djecu u različitim područjima kulture i civilizacije. Antropozofsko društvo mora ujediniti ljude koji su, u najdubljem, najsvetijem smislu, ozbiljni u brizi za antropozofska pitanja. Pa, to je teško. Mnogi misle da je to lako. U određenom je smislu teško, a poteškoće su postale vrlo očite od 1919. godine, posebno ovdje u Stuttgartu. Jer s jedne strane, u Waldorfskoj školi imamo nešto što je, barem do danas, zadržalo upravo spomenuti karakter, koji u potpunosti leži u biti antropozofije, a s druge strane, vidjeli smo upravo ovdje kako je iznimno teško, mogao bih reći, ostati u pravom odnosu s majkom, s Antropozofskim društvom kao takvim. Ovo je možda rečenica

koja na prvu zvuči paradoksalno. Ali ako elaboriram što mislim, možda ću i na ovom području biti shvaćen.

Sada o ovim stvarima mogu raspravljati, a da ni najmanje ne govorim o vrijednosti ovih raznih pokreta koji su nastali u vezi s antropozofijom od 1919. godine, jer govorim samo o retrospektivnom učinku na Antropozofsko društvo. Dakle, nitko ne smije izvrtati ili krivo tumačiti moje riječi, kao da govorim o vrijednosti pojedinačnih stvari, ja samo govorim o reperkusijama na Antropozofsko društvo. Ova osnivanja koja su se pojavila nisu uvijek bila shvaćana od strane onih koji ih zastupaju na način da se, rekao bih, riječ osjeti u modernom duhovnom smislu: trebaš poštovati svoju majku i oca da bi mogao napredovati na Zemlji. - Jer unutar takvih osnivanja zasigurno su aktivni i članovi Antropozofskog društva. Sada se postavlja pitanje: da li ovi članovi Antropozofskog društva, koji djeluju na polju nastalom u vezi s njim, iako su najistaknutiji ljudi na tom području, uvijek na pravi način razmišljaju o majci? Imaju li iz svog područja pravi učinak na Antropozofsko društvo? - Ovo pitanje je sasvim drugačije od pitanja jesu li dotični ljudi izvrsni u svojim područjima. Ako bi se želio izraziti na posebno radikalan način, morao bih reći sljedeće: naprimjer, netko može biti izvrstan učitelj waldorfske škole, u duhu u kojem je waldorfska škola nastala iz osjećaja antropozofskog pokreta kao opće brige za čovječanstvo, on iz tog duha može izvrsno ispuniti svoj položaj učitelja waldorfske škole; upravo zato što waldorfska škola nije antropozofska škola, može se osmisliti i raditi u duhu antropozofije. Pojedinačni waldorfski učitelj može biti izvrstan na svom mjestu, bez da dovoljno radi kao antropozof za Antropozofsko društvo. Ne kažem da je to tako u ovom ili onom slučaju, samo želim pojasniti da to može biti tako. Pojedinac, recimo oni koji su aktivni u 'Kommende Tag', može izvrsno raditi u 'Kommende Tag', može 'Kommende Tag' dovesti do procvata, a može – da tako kažem – donijeti nešto potpuno neadekvatno u oblasti Antropozofskog društva! Međutim, ako se majci ne da ono što bi majka trebala biti, da se sva djeca mogu zbrinuti na pravi način, to je uzrok najveće brige za antropozofski pokret, zaista najveće brige.

Dragi prijatelji, to je ono što je izvuklo riječ iz mojih usta tijekom mog prethodnog predavanja o pokretu za vjersku obnovu, kojeg sam održao u Goetheanumu. Svakako ne želim ni na koji način kritizirati ovaj pokret za vjersku obnovu, jer je nastao prije tri i pol mjeseca na temelji mog vlastitog savjeta i sasvim je prirodno da i sam ovaj pokret moram gledati na takav način da imam najdublje zadovoljstvo kada procvjeta. Mislim, u to ne može biti sumnje. Ipak, nakon ova tri i pol mjeseca aktivnosti morao sam progovoriti, što nije bilo upućeno pokretu za vjersku obnovu u Dornachu, nego antropozofima, naravno i antropozofima koji su dio pokreta za vjersku obnovu. A ova je riječ mogla značiti samo da se, parafrazirano: čovjek se raduje kćeri, ali ne zaboravlja majku, ne zaboravlja da se i majka mora njegovati i zbrinuti. - I pokret za vjersku obnovu i antropozofi koji žive

unutar Antropozofskog društva moraju imati na umu ovo njegovanje i zbrinjavanje majke, ali posebno antropozofi koji žive unutar Antropozofskog društva.

Jer, može li se i izdaleka reći da Antropozofsko društvo dobiva svoje zasluge kad se antropozofi okreću od njega – ne mislim na zasluge u pravnom smislu, naravno – prema nekom supsidijarnom pokretu, ne u smislu da kažu: rasli smo zajedno s antropozofskim pokretom, tako da možemo dati najbolji savjet kada se radi o supsidijarnom pokretu, možemo najbolje podržati taj pokret – već kada se antropozofi okrenu od antropozofskog pokreta da kažu: sada imamo istinu koju nikada nismo mogli pronaći unutar antropozofije! - U tom trenutku to je zapravo stvar stava, emocija, stvar osjećaja. I koliko god treba biti sretan kada majka brine o kćeri, treba skrenuti pozornost i na činjenicu da kćer ne napreduje ako se majka ne njeguje i pazi. Kad bi, dakle, negdje postalo vidljivo da će oni koji stoje kao antropozofi unutar pokreta za religijsku obnovu postati neadekvatni članovi Antropozofskog društva, to bi bio isti slučaj kao da netko tko radi kao vrsni učitelj unutar Waldorfske škole, unutar Antropozofskog društva djeluje u neadekvatnom smislu. No tu smo sudbinu, iako se ne primjećuje tako često, doživjeli od 1919. godine.

U dobroj smo namjeri osnovali 'Ligu za tročlanstvo socijalnog organizma'. Time je dan dobar doprinos da se poticaj za trostrukost ne širi na druge krugove koji nisu antropozofski, nego da se kao klin zabije u antropozofski pokret, koji je u osnovi, iz mnogo dubljeg bića, već imao sve što leži u trostrukosti na potpuno egzoterni, vanjski način. I morali smo doživjeti da su antropozofi revno i intenzivno radeći na području trostrukosti, postali manje vrijedni članovi Antropozofskog društva nego što su bili prije. I to nam je sudbina, rekao bih, četiri godine. Ova se sudbina mora okarakterizirati, jer mora postojati snažno i energično Antropozofsko društvo ako se uopće želi razmatrati rekonstrukcija Goetheanuma. Moramo imati na umu da je, mogu reći, fenomenalno značajan, izvrstan rad započeo ovdje u Stuttgartu na raznim područjima. No, ako stvari shvatimo realno, možemo si postaviti sljedeće pitanje – molim vas, nemojte me krivo shvatiti, jer nema koristi ako danas neću govoriti na temelju, mogu reći, pred licem svetog, tužnog trenutaka – da ne bismo krivo shvatili, uzmimo primjer Waldorfske škole. Moramo sebi reći sljedeće: mora nam biti jasna razlika između širenja antropozofije putem riječi i pisma, kroz predavanja i knjige – i njegovanja Antropozofskog društva. Za širenje antropozofije riječju i pismom, Antropozofsko društvo teoretski uopće nije potrebno, i antropozofija se često širi riječju i pismom bez pomoći Antropozofskog društva. Ali sve što je danas povezano s antropozofijom ne može postojati bez Antropozofskog društva, ona treba Antropozofsko društvo kao svoju posudu. Netko može biti izvrstan učitelj u Waldorfskoj školi, izvrstan edukator tamo u Waldorfskoj školi, može također biti izvrstan širitelj antropozofije riječju i pismom, ali može povući

svoju aktivnost iz njegovanja Antropozofskog društva ili općenito od rada, 'od osobe prema osobi', iz antropozofije. I zar ne treba reći: imamo izvrsnu Waldorfsku školu, imamo izvrsne osobnosti u ovoj Waldorfskoj školi koje rade, na briljantniji način nego bi se to očekivalo, ali koji su za brigu i njegovanje Antropozofskog društva povukli svoju moć. Oni su došli u Stuttgart i briljantno obavili svoju službu prema ova dva aspekta, koje sam opisao, ali se nisu stavili u službu Antropozofskog društva, nisu sudjelovali u brizi i njegovanju Antropozofskog društva.

Molim vas da pažljivo uzmete moje riječi, posebno danas. Imali smo energične, entuzijastične ljude na polju pokreta za tročlanstvo; budući da su bili aktivni na polju pokreta za tročlanstvo, sve su više povlačili svoju aktivnost iz stvarnog Antropozofskog društva. I sada nam prijete da bi na području religijske obnove mogle djelovati izvanredne ličnosti možda na briljantan način, a opet bi se moglo dogoditi, i to sada na posebno važnom polju, da bi se ponovno moglo povući resurse iz Antropozofskog društva. To je ono što zabrinjava, posebno s obzirom na nemjerljivu nesreću koja nas je zadesila, i zbog čega se danas mora jasno govoriti o tim stvarima.

Da ne bude nejasnoća, da bi dovoljno jasno okarakterizirao prirodu rada u Antropozofskom društvu, želio bih istaknuti još nešto što moram okarakterizirati na sasvim drugačiji način od dosad navedenog. U posljednje četiri godine, tijekom kojih je sudbina Antropozofskog društva bila tako raznolika, vidjeli smo kako se određeni pokret razvija na dva načina. I upravo taj dvojak način na koji se on razvio izvanredno je karakterističan za ovaj pokret i karakterističan za Antropozofsko društvo: radi se o pokretu studentske mladeži. Prisjetimo se kako je prije nekog vremena nastao pokret studentske mladeži. U to se vrijeme nazivao Antropozofsko sveučilišno udruženje. Takve se stvari, naravno, jer su dio života, ne mogu staviti u fiksne, oštro definirane koncepte bez neke prisile, ali se to mora pokušati do određene mjere. Na što su ciljali više ili manje svjesno sudionici ove Antropozofske sveučilišne udruge, naime kroz osobnost koja je tako snažno stajala kao kum njena osnivanja, preko Romana Boosa, što je bio cilj? S antropozofske strane, pokušavalo se utjecati, oblikovati i preoblikovati proučavanje pojedinačnih znanosti, usprkos određenim zloporabama koje su osjećali pristaše pokreta. Pokret je bio zamišljen tako da treba djelovati, moglo bi se reći, u predavaonicama, da se u predavaonicama, kroz djelatnost studentske mladeži, afirmira duh koji djeluje u predavaonicama. Samo se tako moglo razumjeti ono što je tada programski nastalo. Sada, kasnije, zapravo tek nedavno, ne želim reći protu-pokret, već drugačija vrsta pokreta, posebno se pojavio kada se niz mladih studenata okupio ovdje u Stuttgartu kako bi učinili nešto u opće ljudskom, sa svojevrsnim duhovnim, pedagoško-didaktičkim prizvukom. Nije bilo tendencije programskog prenošenja utjecaja antropozofije izravno u predavaonice, bio je predviđen drugačiji ambijent; tamo nije bila predavaonica, tamo je bila unutrašnjost ljudskog bića, ljudsko

srce, ljudski duh, ljudski način osjećanja. Nije rečeno: kroz riječ bi trebalo nešto nastati, mislim da ta riječ, radikalno rečeno, drugačije zvuči u predavaonici, ali cilj je bio: trebalo bi biti nekih mladih ljudi, koji svoju mladost i svoje starenje doživljavaju drugačijeg srca, jer to je u njihovoj prirodi. I pošto su kao studenti također i ljudska bića i odrastaju kao ljudska bića, to će također biti prisutno u predavaonici iz duha antropozofije, koji je prilično općeljudski. Ovi mladi studenti nisu računali s akademskim problemima u predavaonicama, računali su s mladima u njima. Mjesto je isto u oba slučaja, ali problem je različit. Ali ako antropozofsko društvo radi na pravi način, ono mora biti dovoljno širokogrudno da ljude nađe posvuda, sve do najdubljeg ljudskog bića, kada dođe k antropozofiji i želi je imati kao pomoćnicu za njegovo traženje, njegovo stremljenje.

Ako pročitate moju knjigu *'Kako se stječu spoznaje o višim svjetovima'*, naći ćete, među raznim vježbama za dušu koje su tamo navedene, šest vježbi koje treba raditi u određenim razdobljima. Jedna od tih praksi je njegovanje potpune nepristranosti u područjima života. Da, dragi moji prijatelji, samo Antropozofsko društvo treba njegovati ovih šest vrлина u cijelosti i moraju se uložiti naponi da Antropozofsko društvo kao takvo posjeduje te vrline. Mora biti dovoljno nepristrano da potraži ljudskost onih koji prilaze, dovoljno snažno da se s njima u potpunosti suoči. A jedna od poteškoća Antropozofskog društva bila je ta, da kada sam došao ovamo i prije kratkog vremena zatekao te mlade ljude, Antropozofsko društvo se potpuno povuklo od njih, i morala se ponovno uspostaviti improvizirana veza. Govorim pomalo radikalno, ali možda to olakšava razumijevanje stvari. Ovo samo želim navesti kao primjer kako Antropozofsko društvo mora biti u stanju nepristrano se suočiti s pojavama života.

I opet idemo na drugo područje. Nedavno, izvanredne ličnosti iz Antropozofskog društva ulaze u polje znanosti u najrazličitijim granama. Mi doista imamo – ja sam ne samo izvana, nego iznutra prilično suzdržan u svojim prosudbama – izvrsnih znanstvenika koji u našem krugu nisu dovoljno cijenjeni. Postavili su si zadatak njegovanja znanosti u Antropozofskom društvu, znanosti u pojedinim područjima. U prvim godinama postojanja Antropozofsko društvo nije moglo drugačije nego obraćati se ljudima kao ljudima; nije se moglo odmah granati u razna područja, prvo se moralo obraćati jednoj i drugoj osobi iz svog središta. Htio bih reći da je prvo trebalo osvojiti određeni teren u svijetu, naime u svijetu ljudskih srca, prije nego što se bilo što moglo njegovati na nekom području. Zatim, budući da je antropozofija nešto što može plodonosno djelovati na svim područjima kulture i civilizacije, bilo je normalno da se u njoj pojavljuju i znanstvenici koji rade u znanosti. Ali opet, dragi prijatelji, može se biti izvrstan znanstvenik unutar Antropozofskog društva i potpuno ignorirati osnovne uvjete Antropozofskog društva kao takvog. Kao znanstvenik čovjek može izvršno prenijeti antropozofska učenja na kemiju, fiziku i tako dalje, i

može se biti loš antropozof. I upravo na tom području vidjeli smo da su vrhunski znanstvenici povukli sve svoje ovlasti od nas, od majke, povukli sve njene ovlasti djelovanja i nisu sudjelovali u brizi i njegovanju Antropozofskog društva kao takvog. Oni koji onda traže antropozofiju unutar Antropozofskog društva iz jednostavnih ljudskih srca, ponekad im nije simpatično čuti, da ti znanstvenici još govore s prizvukom kojeg izvlače iz kemije, iz fizike, gdje, iako u tome još postoji nešto općeljudsko, ono što je kemijsko, fizikalno, biološko ili pravno, to je vrlo daleko od općeljudskog. Ono što nam treba je da majke ne bude zaboravljena. Jer da Antropozofsko društvo nije desetljeće i pol iz svog središta njegovalo antropozofiju, antropozofiju kao takvu – znanstvenici ne bi našli mjesta za nju na svom tlu. Antropozofija im je dala ono što su trebali. Sada bi trebali razmotriti da kroz svoju suradnju s Antropozofskim društvom moraju vratiti ono što su za znanost pronašli iz antropozofije.

I tako možemo promatrati različita područja i moramo si priznati: antropozofija je – oprostite na naizgled trivijalnoj riječi, ali nije trivijalna ni u stvarnom životu – imala mnogo djece od 1919. godine, ali su djeca malo obraćala pozornost na svoju majku.

A danas se suočavamo s našom strašnom nesrećom, pred nama su potresne ruševine Goetheanuma u Dornachu, a pred nama je i Antropozofsko društvo; iako se broj članova u posljednje vrijeme beskrajno povećao, imamo Antropozofsko društvo bez unutarnje stabilnosti, čak s nečim u ruševinama unutar njega. Naravno, još se možemo okupljati u antropozofskim ograncima, još možemo slušati antropozofiju, ali ono što danas postoji, protivnici mogu za tren obrisati ako o tome ne razmišljamo u svijetlu današnje nesreće, o kojoj sam morao danas govoriti.

Dakle, to je bila riječ tuge, riječ boli koju sam danas morao izgovoriti. Morao sam razgovarati na drugačiji način nego što sam vam se nedavno obratio s ovoga mjesta. Ali ono što se dogodilo i sve ono što je otišlo, tjera me da ovo što sam rekao završim riječima boli i žalosti, koje su uistinu duboko ukorijenjene, jednako duboko ukorijenjene kao i riječi zahvale svima koji su pomogli izgradnju Goetheanuma i pomogli kod požara, bilo kroz njihovu ljubav ili rad. Jednako duboko utemeljenu kao što je danas utemeljena riječ priznanja za sve što se nedavno na dirljiv način pokazalo u širokom krugu antropozofa, tako je i danas duboko utemeljena riječ u kojoj je bol morala prestati, a koja nije riječ kritike ili predbacivanja u bilo kojem smjeru, već riječ za ispitivanje savjesti, riječ za osvještavanje odgovornosti. Niti bi to trebala biti riječ koja deprimira, nego da podigne snage u našim srcima, u našim duhovima, koja nas može održati kao Antropozofsko društvo, doista kao Antropozofsko društvo. Jer ne smijemo postati krug edukatora, krug vjerskih reformatora, krug znanstvenika, krug mladih i starih i sredovječnih, moramo biti antropozofska zajednica koja je svjesna iz čega crpi, i čime u

stvari hrane svoje pokrete kćeri. Toga moramo biti itekako svjesni! I ako plamen Dornacha doista gori duboko u našim srcima, onda bi ova vatra u našim srcima – dopustite mi da danas izrazim tu želju, dragi prijatelji – htjela u nama ojačati snagu da postignemo svijest da prije svega moramo svi zajedno antropozofski djelovati. Jer i neki posebni pokreti izgubili bi snagu kad ne bi vodili računa o majci. Svakako, mora se priznati da je zbog teškoća majka često bila zaboravljena od onih koji su najviše njena djeca. Ali ako u pravo vrijeme, koje možda još postoji, ali ga uskoro neće biti, dođe do obrata, kad se javi svijest da se antropozofski rad mora odvijati unutar Antropozofskog društva, da je prije svega opća zadaća zbližavanja ljudi sa zrakama duha koje se žele s božansko-duhovnih visina spustiti na nas, ako u ovoj svijesti, u ovom zadatku u pravo vrijeme snage ljudi budu ojačane plamenom Dornacha koji gori u našim srcima, tada će se nešto postići unatoč svim strašnim protivljenjima.

Neka bude tako, dragi moji prijatelji! Ali neka također s pravom ozbiljnošću čujete ono što sam vam danas, duboko bolnog srca, želio reći. Neka to u vama bude snaga za rad, volja za rad, volja da se držite zajedno, posebno u području antropozofskog pokreta. Nitko se ne bi smio uvrijediti ako mu se kaže da je izvanredan član 'Kommende Tag', u Waldorfskoj školi, ili izvanredan djelatnik na polju vjerske obnove ili na bilo kojem drugom području. Ali svi oni zajedno, zajedno s onima koji nisu zašli u posebno područje, kao i stari i mladi i sredovječni, svi moraju postati svjesni majke, naime samog Antropozofskog društva, iz kojeg sve to mora izvirati i u kojem svi pojedinačni stručnjaci moraju raditi zajedno. Previše je specijalizacije izraslo među nama, a da se ne bi primijetilo; neki su toliko veliki da su opet mali jer su previše zaboravili majku. Neka požar u Dornachu bude simbol volje da ojačamo svoje snage u smislu Antropozofskog društva, da ojačamo za iskrenu, poštenu suradnju.

PREDAVANJE II

Stuttgart, 30. siječnja 1923

Namjera mi je zapravo bila da vam danas iznesem samo činjenične stvari iz područja antropozofije, nakon što sam prije osam dana rekao ono što treba reći o našem bolnom događaju i o ostalim aktualnostima Antropozofskog društva. Međutim, potrebno je da kažem nešto o temi Antropozofskog društva, barem kao uvod, jer sam jučer bio prisutan na drugom dijelu skupa koji je ovdje održan i vidio kako se lako pogrešno razumiju ideje o stvarima koje se odnose na prirodu Antropozofskog društva, koje sam ovdje opisao prije osam dana, i za koje vjerujem da nije prekasno da se isprave. U određenom smislu, ono što ću večeras reći kao uvod ipak će biti povezano s prirodom antropozofskog pogleda na život i možda sadržavati nešto što za nekoga može biti korisno.

Moja glavna briga je nastaviti jučerašnju raspravu o formiranju prosudbi unutar Antropozofskog društva. Bez obzira na ono što ja sam kažem, od pojedinih članova Antropozofskog društva se traži da daju svoje vlastite prosudbe o raznim stvarima, uključujući i one koji se odnose na Društvo. Sada, naravno, ništa nije više opravdano od ovoga. Ali stvar je u tome kad se postavi takav zahtjev, koji je, kao što rekoh, načelno opravdan koliko god može biti, protiv kojega čak ni u definiciji, kako je jučer iznesena, nemam ni najmanje zamjerke, što samo želim potvrditi – ali onda se ne bavimo samo sadržajem izrečenog, već cijelim kontekstom u kojem se takva stvar iznosi. Nešto može biti istina, ali pitanje je ima li razloga u određenom kontekstu iznositi istinu koja je možda samorazumljiva. Svaku istinu možete predstaviti zasebno, to je prirodno. Ali ako postoji određena veza, onda ta istina dobiva svoju izravnu boju iz te veze i može uzrokovati najgore nesporazume upravo kontekstom u kojem se takva istina iznosi.

Ovo stajalište o formiranju prosudbi izneseno je u vezi s predavanjem koje sam održao u Dornachu 30. prosinca prošle godine o odnosu između Antropozofskog društva i pokreta za religijsku obnovu. I istaknuto je da se članovi trebaju osamostaliti od onoga što ja sam dajem kao takav sud u pogledu njihovog suda. Pa, kao što sam rekao, to je sasvim pošteno. Ali način na koji je izneseno, to u najintenzivnijem smislu vrijeđa taj stav koji zapravo mora proizaći iz shvaćanja srži antropozofskog svjetonazora. Jer s antropozofskim svjetonazorom nije stvar skrenuti pogled s jedne slike svjetonazora koju danas možemo steći kroz vanjsku kulturu, i usmjeriti ga na drugu sliku, koju onda možemo koristiti na isti način, na isti način razmišljanja kao kod prve slike, koja je samo još jedan svjetonazor, već – i to mora biti jasno iz cjelokupnog stava koji antropozofski svjetonazor usvaja – je to pitanje antropozofije, a ne samo imati drugačije mišljenje o mnogim

aspektima nego se obično misli, već iznad svega misliti na drugačiji način, osjetiti to u drugačijem stanju uma. Misliti i osjećati drugačije, ono je što je neophodno za antropozofiju, a ne samo imati drugačije mišljenje i osjećanje.

Svatko tko je sklon ispitati stavove ogromne većine mojih predavanja, otkrit će da se strogo držim onoga što sam upravo rekao i da to leži u osobitosti samog antropozofskog svjetonazora da se stvari prikazuju na takav način, da ova vrsta prezentacije ni na koji način ne narušava vlastitu prosudbu. Prođite kroz većinu mojih predavanja, čak i onih koji se bave takvom temom kao ono od 30. prosinca 1922, i vidjet ćete da je glavni sadržaj svih mojih predavanja izjava činjenica, da iznosim činjenice, nadosjetilne činjenice svijeta ili također činjenice koje dolaze iz fizičkog ili svijeta povijesti, te da iznošenje tih činjenica postavim na način da slušatelj ili čitatelj uvijek može na temelju tih činjenica stvoriti vlastiti sud, jer se suzdržavam da ni najmanje ne utječem na ovu prosudbu. Jedan od ciklusa predavanja održanih u Dornachu čak ima podnaslov: 'Iznošenje činjenica radi formiranja suda' – ili tako nešto. Pošto je to tako, stvari često ispadnu sasvim drugačije nego što bi se moglo reći da je ovo ili ono prikazano kao prava stvar. Naprotiv, dogodi se nešto drugo, da jedan dobije ovaj sud, drugi onaj, iz mojih predavanja, i svi misle da su u pravu, možda su u pravu sa svoje točke gledišta, jer ja se nikad ne bavim bilo čijim sudom u određenom smjeru, jer uvijek me zanima pružiti činjenične osnove za formiranje suda. Stoga se namjerno izlažem opasnosti da jedna osoba u mom nizu činjenica može čitati jedno, a druga drugo. Jer ja se zapravo bavim samo priopćavanjem činjenica, a svatko tko ima sklonosti promatrati stvari, vidjet će da ja doista iznosim sudove samo kada se radi o ispravcima ili poricanjima.

To mora biti tako iz razloga što takav pogled na svijet kao što je antropozofski mora ostati vrlo svjestan povijesnog konteksta u koji je smješten. Živimo u doba razvoja duše svijesti, odnosno onog unutaršnjeg duševnog stanja u kojem sve ovisi prije svega o ljudima kao pojedincima, koji stvaraju vlastiti sud iz impulsa svoje duše, da ljudi nauče dopustiti da činjenice utječu na njih na nepristran način kako bi mogli iz pune svijesti formirati svoj sud. Stil mojih prezentacija proizlazi iz ove svijesti o ulasku čovječanstva u razvoj duše svijesti. Tako, kao što sam rekao, jedna osoba može formirati ovaj sud, druga onaj sud. Trudim se da činjenice budu što jasnije moguće. Ni u jednom području se ne postavlja pitanje 'treba li' ili 'ne treba' reći. Budući da antropozofija nije tu da agitira, antropozofija je tu da prenese istinu. Često sam to naglašavao za druga područja. Naglasio sam da ne agitiram niti za prehranu mesom niti za vegetarijanstvo. Kada iznosim kako vegetarijanstvo utječe na čovjeka, kako mesna hrana utječe na čovjeka, to je iznošenje istine, iznošenje činjenica. Ako osoba dovoljno poznaje činjenice, tada može formirati vlastitu prosudbu, u dobu razvoja duše svijesti. Dio je suštine antropozofskog pokreta da je po tom pitanju sve jasno.

I tako sam tada, 30. prosinca 1922, u Dornachu, jednostavno pokušao razviti odnos između Antropozofskog društva i pokreta za religijsku obnovu Antropozofskog društva. Htio bih reći da je ovo obraćanje i moj generalni princip da se držim činjenica koliko god je to moguće, temelj ovog predavanja iz tog vremena, i tko god ga pročita, to će osjetiti. Treba li netko učiniti ovo ili ono, u potpunosti je na slobodnom nahođenju svakog pojedinca; to ćete vidjeti iz ovog predavanja, a ja sam o tome ovdje prije osam dana govorio s najvećom jasnoćom.

Stoga je neophodno, kada je netko odgovoran za iznošenje neke tvrdnje na polju antropozofije, da se uzme u obzir kontekst, da se ne daje primjedba u vezi s onim što se u najstrožem smislu želi temeljiti na antropozofiji, da se formira sud neovisno o tome što kaže Steiner. Jer ako Steiner ne pobija nešto ili je na neki drugi način prisiljen ispraviti ovo ili ono, on će uvijek govoriti na takav način da čak i nakon što je govorio, pojedinac je čak prisiljen formirati vlastiti sud, jer mu nije dana mogućnost formiranja zavisne prosudbe. Mnogo je važnije i bitnije to naglasiti kao cjelokupni antropozofski stav, od onoga što su neki jučer ovdje naglašavali i što, upravo zato što nije na mjestu, može dati povoda mnogim klicama nesporazuma. Neobično je važno da ovo ovdje iznosim kao nešto što načelno pripada antropozofiji.

Ali tada u obzir dolazi nešto drugo. Pri stvaranju vlastitog suda nije važno samo da je čovjek siguran da je taj sud sam stvorio, nego isto tako da je, prilikom izražavanja tog suda, siguran da je uzeo u obzir sve što je vezano za stvaranje takvog suda. Uostalom, svatko može donijeti sud. Vlastita prosudba mora biti točna, onoliko koliko može biti točna s obzirom na mogućnosti promatranja činjenica na kojima se temelji, ili se također temelji na potrebi isključivanja činjenica koje očito ne mogu biti točne jer nisu ono što bi trebale biti, ako se izriče odgovarajuća prosudba. I zato moramo naglasiti – izričito kažem da ono što ću danas reći u uvodu, govorim samo iz dužnosti, a ne iz naklonosti: kad je jučer rečeno da su svakakve informacije dolazile u Dornach o drugoj strani, naime o religijskom pokretu, ili da je ono što sam govorio moglo biti pod utjecajem ili nijansirano takvim informacijama, to nije točno. Budući da je ovo predavanje potpuno neovisno – to će vidjeti svatko tko nepristrano uđe u materiju – potpuno neovisno o takvim priopćenjima. I treća stvar koja je iznesena u vezi s ovim predavanjima je da je jedna strana imala priliku govoriti o aferama, druga ne. A ako se ne varam, spomenuti su, recimo profesori Waldorfske škole koji su uvijek imali priliku razgovarati sa mnom o tome. Istina je da nisam uopće razgovarao s profesorskim kadrom Waldorfske škole o tome do trenutka kada sam održao ovaj govor. Donesena je još jedna prosudba koja ne odgovara činjenicama. Moglo bi se pomisliti, budući da se s profesorima Waldorfske škole češće susrećem, da bih s njima imao više prilika razgovarati o ovoj temi. Samo na takvim sastancima, kao što je prirodno,

sadržaj onoga o čemu se razgovara čine pedagoški i didaktički problemi. I iznad svega, nikakvi antropozofski tračevi nisu nikakav sadržaj u tim razgovorima. Dužnost je, kažem, naglasiti te stvari jer su povezane s prirodom antropozofskog rada i jer trenutno barem žudimo za nečim što može dovesti do određenog oporavka antropozofskog rada unutar Antropozofskog društva. Naravno, mogao bih zahtijevati da potrebna objašnjenja daju oni koji su bili u poziciji da to učine odmah nakon što je unutar Antropozofskog društva utemeljen pokret za religijsku obnovu. To nisam morao napraviti. To je očigledno i najbolje znaju oni koji su dobro čuli moje zaključne riječi izgovorene nakon što je pokrenuta religijska obnova. Uvijek je strašno kada sam prisiljen odstupiti od priopćavanja činjenica i reći takve stvari kao što sam jučer bio prisiljen učiniti. Samo u ovoj stvari sva težina onoga što je povezano s antropozofskim radom kotrlja se na moju dušu. A ako se ne da dovoljan doprinos ispravljanju upravo onih nesporazuma koji se ne uočavaju tako lako kao oni grubi, onda nećemo ići dalje u antropozofskom radu. A u antropozofskom radu moramo napredovati, inače bi morali ostati na tome da je zgrada u Dornachu izgorjela. Nastavak rada u potpunosti zavisi o jačanju Antropozofskog društva u samom sebi, a prije svega o oslobađanju od onih nesporazuma koji zadiru u krvotok. I dolazi u krvotok ako, naprimjer, ne obratite pozornost na načelu stvarno poštenog govorenja o zahtjevima duha vremena u razvoju duše svijesti, u smislu u kojem sam to naznačio govoreći o onome što je istinski etično u našem vremenu u mojoj 'Filozofiji slobode'. U to se vrijeme doista nisam lako izlagao prijekoru, koji prirodno upućuju filistri protiv onoga što sam iznio protiv autoritarne etike. ali svaka moja rečenica – uvijek to nastojim – oblikovana je tako da strogo poštuje ljudsku slobodu, pa i u pogledu oblikovanja misli i osjećaja, prema onome što je u mojoj 'Filozofiji slobode'. Stoga moram istaknuto da nije na mjestu postavljati pitanje utjecaja na prosudbu članova Antropozofskog društva u vezi s predavanjem poput onoga koje sam održao 30. prosinca 1922. Svakako, i u mnogim drugim prigodama, to se može iznijeti. Ali kad se to dogodi u vezi s takvim predavanjem, nastaju nesporazumi jer se prikriva istina za kojom težim kao za svetom istinom: da ničija prosudba neće biti pod utjecajem onoga što imam za reći kao najvažniju stvar unutar Antropozofskog društva. Time sam, također, samo želio izraziti svoje namjere da ono što čini osnovu formulacije onoga što pokušavam dati, ne utječe na ničiju prosudbu. Stoga, u vezi s mojim predavanjem, nikoga ne treba upozoravati, da zadrži slobodu prosudbe.

Pa, htio bih reći, nastavljajući u istom duhu iz kojeg sam ovo govorio, da bih danas najprije želio iznijeti nekoliko stvari o oblikovanju duhovno-znanstvenog suda općenito, mislim na takav sud koji želi izraziti duhovno-znanstvenu istinu. Uvijek je vrlo čudno primijetiti koliko malo osjećaja postoji za ozbiljnost s kojom se izražavaju duhovno-znanstvene istine. Da bi

se iznio bilo kakav sud unutar svakodnevnog života koji netko promatra kroz svoja osjetila, potrebno je taj sud dobiti kroz promatranje ili logiku u datom trenutku u životu. I potpuno je opravdano kada je netko stekao takav sud o stvarima u fizičkom ili povijesnom vanjskom svijetu, kroz promatranje i logiku. U humanističkim znanostima to doista ne može biti tako. Nije dovoljno sebe jednom podvrgnuti stvaranju suda, već je bitno nešto drugo. Neophodno je ono što bih nazvao 'dvostruko preinačenje' suda. A to se pretapanje obično ne događa nakon kraćih vremenskih razdoblja, već uglavnom nakon dugih vremenskih razdoblja. Neka vrsta suda se donosi prema uobičajenim metodama, koje su vam poznate iz mog izlaganja u 'Kako se stječu spoznaje viših svjetova' ili iz drugog dijela moje 'Tajne znanosti'; tu kažem da se takvim metodama dolazi do svake prosudbe o duhovnim procesima ili duhovnim bićima. Sada je zapravo obveza taj sud zadržati za sebe, ne izreći ga. Dapače, čovjek čak ima unutarnju obvezu da se s tim sudom pred sobom odnosi tako da ga u početku prihvati kao puku činjenicu i da ga ne primi ni s odobravanjem niti s odbacivanjem. Zatim nakon nekog vremena, možda godinama kasnije, netko će moći poduzeti prvo preinačenje ovog suda u vlastitom duševnom životu, produbiti ga, čak i preobraziti u mnogim pogledima. Ta će prosudba, čak i ako sadržaj ostane isti nakon ovog pretapanja, poprimiti drugačiju nijansu unutarnjeg interesa, unutarnje topline koja mu je, naprimjer, darovana. U svakom slučaju, nakon ovog prvog pretapanja ona će biti uključen u život duše na drugačiji način nego kada je prvi put shvaćena, a nakon ovog prvog pretapanja čovjek će imati osjećaj da se na određeni način odvojio od suda. - Ako su potrebne godine za prvo pretapanje, ne može se taj sud stalno prevrtati u duši. Ovaj sud prirodno se spušta u nesvjesno. Ovaj sud ima vlastiti život neovisno o 'Ja'. To je nužno. Takav sud mora voditi samostalan život neovisan o vlastitom 'Ja'. Takav sud treba pustiti da živi, da tako kažem, da ga nema. To eliminira 'Ja' iz prosuđivanja. Čovjek to predaje onome što je u sebi objektivno, a prvo zapažanje i prvo logično sastavljanje suda uključuje ego, vlastito 'Ja', koji uvijek radi i poigrava se. A onda kada se sud prvi put promijeni – kao što rekoh, možda trebaju godine – tada će se primijetiti: ova prosudba ponovno dolazi, dolazi nam iz dubine duše kao i svaka činjenica vanjskog svijeta. U međuvremenu ste ga izgubili, i opet ste ga pronašli. Čovjek ga opet nađe tako da mu sada kaže: do sada si me imao nesavršenog; ispravio sam se. - Pravi znanstvenik duha tražit će ovaj sud, ovaj sud koji razvija vlastiti život u duši. Potrebno je mnogo strpljenja, za takvo pretapanje suda jer, kao što rekoh, često je to pretapanje moguće postići tek nakon više godina, a savjesnost koja se mora razviti u znanosti duha znači šutjeti i pustiti stvari da govore.

Ali sada, dragi prijatelji, kada je netko tako preinačio sud, i on se približava osnažen iz objektivne oblasti, stječe se snažan osjećaj: ova prosudba zauzima mjesto negdje u njemu, iako je objektivno reproducirana. I još uvijek može biti slučaj da se netko osjeća sasvim nesposobnim donijeti

takav sud o duhovno-znanstvenom pitanju. Jer čovjek ima zadatak pustiti stvari da govore, a ne dopustiti sebi da govori. Čeka se dakle, drugo pretapanje suda, do kojeg mogu proći godine. Tako da nakon druge preinake suda, dolazi treći oblik suda. Tu ćete uočiti značajnu razliku između onoga što se događa u razdoblju između prve inačice suda i prve preinake, te između prve i druge preinake. Primijetiti ćete da je bilo relativno lako vratiti sud u sjećanje između prvog shvaćanja i prvog pretapanja. Između prvog pretapanja i drugog pretapanja najveće su poteškoće u donošenju suda u sjećanje, jer on silazi u duboko, duboko podzemlje duše, u podzemlje duše u koje sud koji je u početku malo pristran prema vanjskom svijetu uopće ne silazi. Ovako pretopljena prosudba silazi u dubinu duše, i s njom se upoznaje tek kada se želi takva prosudba prizvati u dušu između prvog i drugog pretapanja, i kako je često potrebna borba za dozvati u svijest takav sud. Pod prosudbom mislim sada na percepciju cijele činjenice, kada se ona odnosi na duhovno-znanstvenu činjenicu. I onda kada dobijete sud u trećem obliku, onda znate da se taj sud odnosio na stvar ili događaj na koji se odnosi. Sud između prvog hvatanja i prvog pretapanja još uvijek je ostao u nama, ali između prvoga i drugoga pretapanja sud se utapa u oblast objektivnih duhovnih činjenica ili objektivnih duhovnih bića, i primjećuje se: sama stvar uzvraća sud, koji je upravo intuicija, s ovim trećim oblikom. I tek sada se čovjek doista osjeća ponukanim priopćiti činjenice znanosti duha o percepciji ili prosudbi. Čovjek daje informacije samo kada je izvršio ovo dvostruko pretapanje i time stekao sigurnost da je ono što je prvi put vidio u prvoj inačici prošlo kroz samu dušu do činjenica, do stvari, i vratilo se od njih. Da, sud koji je valjano donesen u području znanosti duha, takav sud je prvo poslan relevantnim činjenicama ili bićima na koja se odnosi.

Vidite, nećete biti daleko od ovoga što sam upravo rekao ako pravilno shvatite opise bitnih i značajnih duhovno-znanstvenih činjenica. Naravno, ako netko čita cikluse kao što čita moderne romane, tada iz samog načina predstavljanja neće prepoznati da ono bitno, stvarni dokaz, leži u živom dvostrukom preinačenju prosudbe. I onda će ljudi reći da je to tvrdnja, a ne dokaz. Da, ali za duhovno se ne može dati nijedan drugi dokaz, osim iskustva, ali savjesnog iskustva nakon što je prosudba dvaput preinačena. Jer dokaz duhovnog sastoji se u iskustvu. A ne razumijevajući. Razumijevanje je posvuda dostupno zdravom razumu nakon dovoljnog izlaganja. Ali ova odgovarajuća prezentacija mora omogućiti da se zdrav razum opskrbi svim natuknicama iz načina na koji je stvar postavljena, tako da se iz ove vrste prezentacije može uvjeriti da 'način kako je predstavljena' prosudba, jamči njezinu sigurnost.

Uvijek ostavlja vrlo neobičan dojam kada ljudi dođu i kažu: duhovno-znanstvene istine treba dokazivati na isti način kao i tvrdnje o vanjskim osjetilnim činjenicama. Ljudi koji to zahtijevaju niti ne znaju razliku između onoga što je pogled u duhovnu oblast i onoga što je pogled u običnoj

povijesnoj oblasti. Svatko tko se upozna s antropozofijom primijetit će kako je pojedinačna istina koja je predstavljena smještena u kontekst antropozofije kao cjeline. I jednostavno će se pronaći u onome što se naučilo o kontekstu, potvrdu nove istine koju čuje. I opet: nova će istina djelovati retroaktivno na ono što je već čuo. I tako upoznati antropozofiju znači neprestano rasti u uvjerenju o istini antropozofije. U matematičku se istinu trenutno može uvjeriti, ali ona zato nema života. Antropozofska istina je živa, stoga uvjerenje ne može doći trenutno, to jest, živa je, neprestano raste. Mogu reći, antropozofsko je uvjerenje u početku kao beba, kada smo još prilično nesigurni, kada imamo gotovo samo jedno uvjerenje ili imamo to jedno uvjerenje; onda to uvjerenje raste, kako čovjek sve više i više spoznaje, postupno postajući sve sigurniji. Ovaj izdanak antropozofskog uvjerenja svjedočanstvo je njegove unutarnje vitalnosti.

I iz ovoga se također mora prepoznati da se na polju antropozofije ne samo osjeća i misli drugačije nego na drugim poljima koja su danas uobičajena, nego kako se *mora* drugačije misliti, osjećati drugačije, biti drugačije raspoložen nego na drugim područjima. U tom različitom raspoloženju leži bit razumijevanja antropozofije, a na temelju tog raspoloženja antropozofija može, rekao bih, pronaći svoj put u najrazličitija područja života.

Prije svega, o tome će morati voditi računa oni koji su u antropozofski pokret ušli kao znanstvenici. Kao znanstvenici, ne samo da bi trebali težiti stvaranju drukčije slike svijeta od one kojoj teži takozvana vanjska znanost, već bi im trebalo biti jasno da prije svega moraju unijeti antropozofsko raspoloženje i unutarnju vitalnost u razne znanosti. Tada bi mnogo manje ulazili u polemike protiv drugih znanosti, nego pomoći im da se razviju oni dijelovi vanjske znanosti koji se ne mogu razviti bez antropozofije. Moram to naglasiti u trenutku kada živimo u krizi Antropozofskog društva, krizi koja je u ne maloj mjeri uzrokovana ponašanjem znanstvenih krugova unutar Antropozofskog društva. Na ovom mjestu također moram naglasiti da je kontroverza o atomizmu u 'Die Drei' odvela raspravu o prirodnoj znanosti u slijepu stazu. Jer ova svađa, ta debata nikako se ne bi smjela voditi tako da se, mogu reći, iste forme razmišljanja bacaju naprijed-natrag i da pod određenim okolnostima čak i tzv. oponent je još uvijek u pravu oko najvažnije stvari. Ono što je danas na kocki jest to da fizička znanost, naprimjer, u svojim činjenicama – ako je uzmemo kakva jest, bez polemiziranja protiv nje – pruža najvažniju osnovu za antropozofsko gledište, dok polemiziranje, bez unošenja antropozofskog raspoloženja, vodi na slijepu stazu, kao što je odvelo i moralo odvesti u polemikama koje su se odvijale u 'Die Drei'.

Ovo bih želio naglasiti i zbog drugog temeljnog razloga, kako bi postalo jasno da i tom pogledu mogu reći: ne treba me kriviti za sve što se radi na antropozofskom polju! Zato što poštujem slobodu ljudi – ali ako nešto dovodi

do štete, onda moram imati i svoju slobodu prosudbe da to mogu izraziti. U oblasti antropozofije mora prevladati potpuna neovisnost, a ne nekakav oportunistički, a ponajmanje drugarstvo u onom smislu kako je to često slučaj u bavljenju znanstvenim pitanjima.

Pa, dragi prijatelji, rekao sam da kada se govori o antropozofskim stvarima uvijek mora biti jasna činjenica da trenutno živimo u razvoju duše svijesti, ali to znači: racionalne, intelektualne, sposobnosti, postale su izvanredni aspekti čovjekova stanja duše. U moderno doba zapravo prosuđujemo – počeci toga leže kod Anaksagore u antičkoj Grčkoj – na način da sve, pa tako i rezultate promatranja, propuštamo kroz intelektualnost. I uzmite ono što danas imate kao racionalnu znanost, uzmite najracionalnije znanosti, matematičke, ali također uzmite ono što je dostupno u drugim znanostima kao racionalizam, koji radi na empirizmu, onda možete dobiti neku ideju o stvarnom misaonom sadržaju našeg vremena. Ali ovaj misaoni sadržaj našeg vremena, kako ga i najmanja djeca upijaju u školi – jer to je tako – taj misaoni sadržaj našeg vremena, približno uzet, ušao je u određenom trenutku razvoja čovječanstva. Jasno se možemo pozvati na prvu trećinu 15. stoljeća: tada se ovaj intelektualizam prvi puta jasno pojavio. U prošlosti su ljudi mnogo više razmišljali u okvirima slika koje su predstavljale sile rasta samih stvari, čak i ako su razmišljali o takozvanim znanstvenim stvarima, a ne u apstraktnim konceptima, kao što prirodno moramo činiti danas. Pa, ovi apstraktni pojmovi, koji nas iznutra obrazuju da čisto razmišljamo, upravo o čemu sam govorio u mojoj 'Filozofiji slobode', ti apstraktni pojmovi omogućuju nam da postanemo slobodna bića. Kad ljudi još nisu bili u stanju razmišljati apstraktno, njihovo je cjelokupno duševno stanje bilo određeno, ovisno. Ljudi se mogu slobodno razvijati tek nakon što iznutra nisu ničim određeni, nakon što se moralni porivi – o tome možete čitati u mojoj 'Filozofiji slobode' – mogu dokučiti u čistom mišljenju. Ali čiste misli nisu stvarnost, one su slike. Slike nas ne mogu prisiliti, mi sami moramo odrediti svoje postupke; slike nemaju ništa uvjerljivo. Čovječanstvo se s jedne strane razvilo do apstraktnog mišljenja, i slobode s druge strane. Često sam to predstavljao s drugih točki gledišta.

Ali sada, prije nego što je čovječanstvo napredovalo do shvaćanja apstraktne misli u zemaljskom životu, da bi u zemaljskom životu došlo do slobode kroz istu sposobnost kojom se može shvatiti apstraktna misao, kako je to nekad bilo? U životu na Zemlji između rođenja i smrti čovječanstvo nije formiralo apstraktne misli; čak ni u staroj Grčkoj to još nije bilo moguće, a kamoli u ranijim vremenima. Čovječanstvo je mislilo u slikama i prema tome nije bilo obdareno unutarnjom sviješću slobode koja je proizašla iz čistih, odnosno apstraktnih misli. Apstraktna misao ostavlja nas hladnima. Ali moralne sposobnosti koje nam daje apstraktna ideja, to nas grije u najintenzivnijem smislu, jer u najvišem smislu predstavlja naše ljudsko dostojanstvo.

Kako je bilo prije nego je apstraktna ideja slobode zavladała čovječanstvom? Pa, znate da kada osoba prođe kroz vrata smrti, prvih nekoliko dana nakon što je napustila svoje fizičko tijelo, još uvijek ima etersko tijelo na sebi, i vidi cijeli svoj život u sveobuhvatnoj retrospektivi, ne u detaljnim slikama, već u uravnoteženju univerzalnih slika čitavog života kroz koji je prošao, koliko se sjeća. Nedavno preminuli, nekoliko dana ima ovu ploču života red sobom. Da, dragi prijatelji, tako je to danas. U vrijeme kad su ljudi na Zemlji imali slikovni sadržaj, pred njima je u retrospektivi nakon smrti bilo ono što doživljava moderni čovjek, racionalno, logično shvaćanje svijeta, kakvog nije bilo između rođenja i smrti. To je nešto što nas u najjemenitnijem smislu vodi u razumijevanje ljudskog bića. Ono što je čovjek u starijoj povijesnoj epohi, ne samo u praiskonu, imao odmah nakon smrti: kratka retrospektiva u apstraktnim terminima i impuls slobode koji mu je ostao za života između smrti i novog rođenja, koji je tijekom evolucije potisnut u život na Zemlji. Jedna od misterija egzistencije je da se nadosjetilno neprestano gura u osjetilno. Ono što je danas rašireno u životu na Zemlji, sposobnost apstrakcije i slobode, bilo je nešto što je starije čovječanstvo steklo nakon smrti ovom retrospekcijom, dok je današnji čovjek tijekom života na Zemlji između rođenja i smrti ima racionalnost, intelektualnost i slobodu, i stoga puki slikovni pregled nakon smrti. Tako se stvari mijenjaju. Stvarne, konkretne, nadosjetilne stvari, neprestano se guraju u osjetilno.

Iz ovoga možete vidjeti kako antropozofija, čisto objektivno iz promatranja duhovnog, dolazi do činjenica o kojima govori, kako od početka ništa od subjektivne proizvoljnosti ne ulazi u tretiranje tih činjenica. Ali kada imamo ove činjenice, ne utječu li one na naše osjećaje, ne utječu li na naše impulse volje? Možemo li za antropozofiju reći da je puka teorija? Koliko to teoretski izgleda kada jednostavno kažemo da je suvremeni čovjek, čovjek apstrakcije i slobode! Koliko postaje prožeto umjetničkim osjećajem i religioznom intimnošću kada naučimo: ono što nama današnjim ljudskim bićima daje slobodu i mogućnost za apstrakcije u ovom životu na Zemlji, ono je što prolazi kroz vrata smrti u suprotnom smjeru od onoga u kojem mi sami idemo kada prolazimo kroz ova vrata smrti. Kroz vrata smrti prolazimo u duhovne svjetove. Naša sloboda i naša sposobnost apstrahiranja je nebeski dar koji se iz nadosjetilnih svjetova preselio u zemaljski svijet. To nas prožima osjećajem onoga što jesmo kao ljudska bića, utoliko što nas može prožeti sviješću ne samo da nosimo nešto duhovno u sebi, već i odakle smo to duhovno dobili. Gledamo smrt i kažemo: ono što leži iza ove smrti, starije čovječanstvo je upoznalo na vrlo specifičan način nakon smrti; to se sada uselilo, i sadašnji čovjek to upoznaje između rođenja i smrti. - A budući da je ovaj nebeski element, intelektualnost i sloboda, ušao u zemaljski život, postalo je neophodno da čovječanstvo gleda na božanstvo na drugačiji način nego što je to bio slučaj prije. I ovaj drugi način gledanja na božanstvo

postao je moguć kroz otajstvo Golgote. Budući da je Krist ušao u zemaljski život, On može posvetiti ono što je ušlo iz nadosjetilnih svjetova i što bi inače ljude dovodilo do oholosti i slično. Živimo u vremenu kada moramo shvatiti da ono što nam je najsvetije u ovom dobu mora biti prožeto Kristovim impulsom: sposobnost shvaćanja čistih pojmova i sposobnost da budemo slobodni. Kršćanstvo nije savršeno, kršćanstvo je veliko samo zato što se individualni razvojni impulsi moraju postupno prožeti ovim Kristovim impulsom. Čovjek mora naučiti čisto misliti s Kristom, biti slobodno biće s Kristom, jer inače neće u vezi s nadosjetilnim svijetom, na pravi način spoznati ono što je za njega iz nadosjetilnog svijeta prešlo u fizički. Tu stojimo mi kao ljudska bića kada pogledamo sebe, a kao moderna ljudska bića znamo: nadosjetilno je ušlo u zemaljski život kroz vrata smrti u suprotnom smjeru od onoga u kojem mi sami idemo kada prolazimo kroz vrata smrti. To je ono što se događa u nama ljudima. Ono što se događa u svijetu jest da je Krist, duhovno Sunce, sišao s duhovnih visina u zemaljske svjetove, kako bi se ono što je ljudsko i uvučeno iz nadosjetilnog u osjetilno, moglo naći s onim što je kozmički uvučeno iz nadosjetilnog u osjetilno, tako da se na pravi način nađe s duhom kozmosa. Jer jedino tada čovjek može biti na pravom putu u svijetu, kada duh u njemu, ispravno pronade duh izvan njega. Duh koji je za drevno čovječanstvo živio nakon smrti, čovječanstvo može ispravno preuzeti sada u zemaljskom životu, samo kada je čovjek istovremeno ozračen i osvjetljen onim što je sišlo na Zemlju kao Krist, iz onih svjetova, iz kojih su racionalnost i intelektualnost i sloboda, sišli u ljudski život između rođenja i smrti.

Antropozofija posvuda počinje znanošću, umjetnički oživljava svoje ideje i završava religioznom produblivanjem; počinje s onim što glava može pojmiti, približava se onome što u najširem smislu riječ može oblikovati, a završava s onim što prožima srce toplinom i vodi srce u sigurnost kako bi se ljudska duša u svakom trenutku mogla naći u svom stvarnom domu, u duhovnoj oblasti. Dakle, trebali bismo naučiti krenuti putem antropozofije sa znanjem, uzdići se do umjetnosti i završiti u religioznoj intimi.

To što ljudi danas to ne žele, stvara protivnike antropozofije. Ovi protivnici imaju neke osobitosti. Pokazao sam vam nešto ozbiljno, i ne mogu završiti u ozbiljnom tonu, iako su stvari ozbiljnije nego što se obično misli. Ali kontrast između ozbiljnosti istinskog antropozofskog stremljenja i onoga kakve ideje naši suvremenici imaju o tom stremljenju, trebao bi se češće pojaviti pred našim dušama. Ponekad, međutim, iz toga ispadne nešto groteskno, da se ne moramo protiv toga boriti, smatrali bi to nečim smiješnim. Ponekad sam prisiljen baciti malo svjetla na vanjski svijet, o kojem onda svatko može imati vlastita razmišljanja, pa današnje vrlo ozbiljno razmatranje želim zaključiti jednom, ne posve ozbiljnom primjedbom.

Prije nekog vremena mi je naš dragi prijatelj Wachsmuth donio u Dornach grubi pamflet protiv antropozofije, a posebno protiv mene i nekih meni bliskih ličnosti, i tada je rekao da mi ne želi dati ovu knjigu jer me nije htio povrijediti tražeći da je pročitam, jer je grublja od nekih drugih. Pa, nisam vidio knjigu. Doktor Wachsmuth je ponio sa sobom i nisam se više time zamario. S druge strane, jučer sam se vozio u pratnji gospođe Steiner i gospodina Leinhas kroz Freiburg; tu smo se malo zadržali, sjeli za stol. Za susjednim stolom sjedila su dva gospodina, od kojih je jedan [*nejasno je, točkice u stenogramu*]. Nisu nas posebno zanimali, otišli su nešto ranije od nas, a nakon što su otišli, konobar mi je donio knjigu govoreći da je jedan od ta dva gospodina koja su sjedila to tražio. Gospodin Leinhas je pitao tko su ta gospoda i saznao da je jedan bio Herr Werner von der Schulenburg. Prije naslovne stranice, na praznom listu stajalo je: 'Najbolje preporuke, autor'.

Vidite, dragi prijatelji, što se može dogoditi. Iz ovoga se možda može steći predodžba o tome kakvi koncepti osjećaja mjere trenutno prevladavaju – osim svega ostalog – među onima koji nam se predstavljaju kao protivnici. U posljednje vrijeme stvarno nisam imao priliku puno se baviti svojim protivnicima; jer onaj tko je malo pratio moju aktivnost u posljednje vrijeme vidjet će koliko sam bio zauzet dodavanjem nekih novih istina starima. A za to je potrebno vrijeme koje ne možete ispustiti, koliko god oporba divljala. Jer postizanje antropozofskih istina je ono što sam danas opisao tijekom predavanja. Ako se Antropozofsko društvo prožme s ovom sviješću, tada će dobiti nešto od snage koja će sada biti potrebna za reorganizaciju ovog Društva. A to je, dragi prijatelji, prijeko potrebno. Neka vam ne bude krivo ako vam to danas ponovim.

PREDAVANJE III

Stuttgart, 6. veljače 1923

S obzirom na pregovore koji se sada ovdje vode za neku vrstu reorganizacije Antropozofskog društva, današnje predavanje bih želio postaviti na takav način da bi za neke moglo biti korisno, da stvore neovisnu prosudbu u ovim odlučujućim danima. U tu svrhu bih danas želio govoriti sažeto i kraće nego što sam navikao govoriti o stvarima antropozofije, o onome što bih želio nazvati trećom fazom našeg antropozofskog rada. A zatim, u navedenu svrhu, želio bi govoriti o tri faze našeg antropozofskog pokreta.

Danas vrlo često čujemo spominjanje velike promjene kroz koju je prošao zapadni duhovni život kada je Kopernik transformirao staru sliku neba u noviju. A kada se treba izraziti što to znači, o tome se govori na način da se kaže: u ranijim vremenima, čovjek je u početku Zemlju smatrao područjem svoje spoznaje, učinio je glavnom točkom spoznaje i pustio da se sadržaj čitavog nebeskog prostora vrti oko Zemlje. U moderno doba druga nebeska tijela su se na određeni način proširila daleko izvan područja koje im je prije bilo određeno, Zemlja je postala kao neka vrsta zrnca prašine u kozmosu, i da se čovjek osjeća kao da je na beznačajnoj zvijezdi među tisućama i tisućama svjetova, u usporedbi s ukupnošću kozmosa, kao da je na zrcu prašine u tom kozmosu. Ali danas – dopustite mi, molim vas, šturo predstavljanje, jer samo želim okarakterizirati karakter treće faze našeg antropozofskog pokreta – valja također istaknuti da ljudsko biće, s jedne strane, promatrajući Zemlju, postaje zrnce prašine u kozmosu, a s druge strane, izgubilo je mogućnost formiranja kognitivnih sudova o ostatku svemira, osim onih koji taj kozmos predstavljaju prema pojmovima fizike, u moderno doba najviše prema pojmovima kemije. Iznad svega, ono što to nadilazi, iz razmatranja koje gleda na animiranje, na produhovljenje tog kozmosa, danas se gleda – a to je prirodno, u skladu s ukupnim stavom modernog znanja – gleda se odvojeno. Gubi se mogućnost da ono što čovjek naziva svojom dušom, svojim duhom, dovede u bilo kakvu vezu s onim što nas obasjava sa zvijezda u kozmičkom prostoru. Antropozofija – možete to vidjeti skicirano u mojoj 'Tajnoj znanosti' – zauzvrat želi oduhoviti i produhoviti cijeli kozmos, povezati ljudske misli s mislima svijeta, povezati ljudsku dušu s drugim dušama kozmosa, povezati ljudski duh s drugim duhom, povezati se s kreativnom duhovnošću kozmosa općenito. Antropozofija želi ostvariti mogućnost prepoznavanja duha u kozmosu. Dok antropozofija tome teži, na svom putu nailazi na jaku prepreku; danas bih želio prilično nepristrano okarakterizirati ovu jaku prepreku. Pojavljuju se ljudi koji s pravom, s punim pravom, s oduševljenjem navještaju

antropozofiju. Međutim, naglašavaju, da ovim naviještanjem daju učenje koje u početku nije dostupno njihovom iskustvu, predstavljaju je kao učenje koje je dostupno samo duhovnom istraživaču kao takvom. To dovodi do sukoba s načinom razmišljanja današnje civilizacije. Današnja civilizacija zamjera čovjeku što pogled na svijet temelji na autoritetu. Ova bi optužba bila odbačena kad bismo u osnovi shvatili da se rezultati duhovnog istraživanja, na kakve se misli u antropozofiji, moraju otkriti korištenjem različitih metoda koje se moraju usvojiti na razne načine, ali kada su jednom ti rezultati dobiveni, mogu se dokučiti zaista nepristranim razumom. Ali ono što je prihvatljivo razumu pred predrasuda, neće uvijek biti plodonosno ako se na polju antropozofije ne pojavi nešto drugo, poput neke vrste drugačijeg stava od onog koji mnogi zauzimaju skupa s onima koji danas naviještaju antropozofiju. To je kako slijedi.

Osvrnuo bih se na svoju knjigu 'Filozofija slobode', koja je objavljena prije tri desetljeća. I želio bih istaknuti da sam već u ovoj knjizi ukazao na poseban način razmišljanja, koji je drugačiji od onoga koji se danas obično priznaje. Kada se danas govori o mišljenju, pogotovo kada se govori o mišljenju u takozvanim mjerodavnim krugovima, onda se taj koncept mišljenja povezuje s stanovitom pasivnošću po pitanju ljudskog duha. Kao ljudski duh, čovjek se prepušta vanjskom promatranju ili pokusima, te promatranja povezuje mišljenjem, tako dolazi do prirodnih zakona, možda raspravljajući o valjanosti tih prirodnih zakona, njihovom metafizičkom ili samo fizičkom značenju. Ali nešto je drugo imati te misli koje netko prirodno ima – ili stvarno prosvjetliti sebe o tome kakav odnos imati kao ljudsko biće prema tim mislima koje prirodno oblikuje, koje može stvoriti tek u novije vrijeme na način kako ih prirodno oblikuje danas. Priroda je mišljenja – još 13, 12, 11. stoljeća naše ere – bila sasvim drugačija s obzirom na stav ljudske duše. Za današnje ljude mišljenje znači pasivno praćenje pojava i stvaranje predodžbi o njihovoj pravilnosti ili nepravilnosti. U određenoj mjeri, mislima je dopušteno pojavljivati se iz pojava, i dopuštena im je pasivna prisutnost u ljudskoj duši. Nasuprot tome, u svojoj '*Filozofiji slobode*' naglasio sam aktivni element u ljudskom mišljenju, kako volja utječe na misaoni element, kako se može osvijestiti vlastita unutarnja aktivnost u takozvanom čistom mišljenju, a u isto vrijeme sam pokazao da sve što zapravo mogu biti moralni impulsi proizlazi iz ovog čistog mišljenja. Tako sam pokušao prikazati utjecaj volje na pasivni misaoni svijet, a time u buđenje pasivnog misaonog svijeta u nešto što čovjek aktivno i iznutra ostvaruje.

Kakvo je čitanje bilo pretpostavljeno u ovoj '*Filozofiji slobode*'? Ta '*Filozofija slobode*' zahtijevala je posebnu vrstu čitanja. Pretpostavljalo se da će čitatelj čitajući knjigu proći kroz svojevršno unutarnje iskustvo koje se izvana zaista može usporediti s ranojutarnjim buđenjem kada se iz stanja spavanja prelazi u budno stanje. Do određene mjere treba se osjećati ovako: u pasivnom

mišljenju samo si spavao na višoj razini u odnosu na svijet, sada se budim – kao što se zna kada se ujutro probudi: ležao si pasivno u krevetu, prepustio si se tijeku prirodnih događaja u svom tijelu, sada počinješ biti aktivan iznutra, sada povezuješ aktivnost svojih osjetila s onim što se događa vani u zvonkom, šarenom svijetu, sada aktivnost vlastitog tijela povezuješ sa svojim namjerama. - Taj trenutak prijelaza iz pasivnosti u djelatnost, ono je što bi se na sličan način trebalo javiti u čovjeku na višoj razini čitajući '*Filozofiju slobode*'. Donekle bi si trebao reći: da, mislio jesam i do sada, ali to mišljenje se zapravo sastojalo u tome da sam pustio misli da teku u sebi, prepustio sam se tijeku misli. Sada, malo po malo, počinjem povezivati svoju unutarnju aktivnost s mišljenjem; sada su moje misli kao da se ujutro probudim i povežem aktivnost svojih osjetila sa svijetom boja i zvukova ili aktivnost svog organizma sa svojom voljom. - Ali zato jer netko ima takvo probuđujuće iskustvo – ukazao sam na to u svojoj knjizi '*Vom Menschenrätzel*', gdje govorim o Johann Gottlieb Fichteu – dolazi do stava duše koji je sasvim drugačiji od onog koji je danas uobičajen. Ali ovaj duševni stav do kojeg čovjek dolazi, ne samo da ga postupno dovodi do spoznaje koju mora prihvatiti po nečijem drugom autoritetu, već ga navodi da sebi kaže: da, koje su to misli koje si imao, i koja je to aktivnost kojoj si sada dopustio da uđe u tvoje pasivne misli, misli koje si jednostavno morao trpjeti? Dakle što je to što je ušlo u tvoje prijašnje mišljenje, kao što život duše i duha ujutro ulazi u tijelo? - Ne mislim ni na što drugo nego na vanjsku činjenicu buđenja. Tada se dolazi do iskustva o mišljenju, koje se uopće ne može imati sve dok se ne upozna mišljenje kao živo, kao nešto aktivno.

Sve dok se promatra samo pasivno mišljenje, mišljenje je ono što se razvija u ljudskom tijelu kada ono promatra vanjske stvari kroz svoja osjetila. Ali ako dopustimo da aktivnost unutarnjeg ljudskog bića uđe u ovo pasivno razmišljanje, tada ono što smo imali prije možemo usporediti s nečim drugim; tek tada se čovjek može prosvijetliti o prirodi ovog pasivnog mišljenja. I onda se dolazi do činjenice da se to pasivno mišljenje zapravo pojavljuje u životu duše kao leš ljudskog bića u fizičkom svijetu. Ako imate leš ljudskog bića u fizičkom svijetu, onda kažete sebi: u prvom redu takvo nešto ne može nastati, nikakvi obični zakoni prirode ne mogu dovesti do takvog sklopa materije kakav leži u lešu preda mnom. Ovakav sklop materije moguć je samo zato jer je u truplu živjelo ljudsko biće, samo zato jer je ostatak, jer je preostalo od živog ljudskog bića koje je to tijelo nosilo na sebi. - Leš kao takav, može se objasniti samo pod pretpostavkom ranije prisutnog ljudskog bića. Pred svojim pasivnim mišljenjem čovjek stoji kao biće koje nikada ne bi vidjelo ljude, samo leševe. Takvo bi biće moralo sve leševe smatrati toliko čudnima; jer nisu mogli nastati iz onoga što je u ostatku prirode oko leševa. Tako se mišljenje uči prepoznati kao nešto što je preostalo, u trenutku kada aktivni element duševnog života izbija u

mišljenje. Nauči se to prepoznati kao ostatak nečega. Obično mišljenje je mrtvo, ono je leš duše i treba postati svjestan tog leša duše puštajući vlastiti život duše da izbija u njega, upoznavajući leš, apstraktno mišljenje, u njegovoj vitalnosti. Ako želiš razumjeti leš, moraš pogledati živog čovjeka pored njega. Ako netko želi razumjeti obično mišljenje, mora reći sebi: ono je mrtvo, to je leš duše i ono je živjelo u pred-zemaljskom životu; tada je duša živjela bez tijela u živom elementu ovoga mišljenja. a ono što sam ostavio ovdje u zemaljskom životu moram smatrati duševnim lešom žive duše pred-zemaljskog života.

To postaje unutarne iskustvo. Čovjek se o tome može iznutra prosvijetliti ako dopusti da mu volja proдре u mišljenje. Na taj način na mišljenje treba gledati tražeći etičke, moralne impulse u čistom mišljenju u smislu modernog ljudskog razvoja. Zatim, kroz čisto mišljenje, dolazimo do toga da budemo uzdignuti iz vlastitog tijela u svijet koji nije zemaljski svijet, i sada znamo: ono što imamo u svom životu mišljenja zapravo se ne tiče fizičkog svijeta, već je to stvarnost; to se tiče svijeta kojeg vaše oči ne vide, u kojem ste bili prije nego ste sišli u svoje fizičko tijelo. To se tiče duhovnog svijeta. I konačno dolazimo do spoznaje da su zakoni našeg planetarnog sustava također takvi da nemaju nikakve veze sa svijetom u kojeg smo sada prebačeni putem živog mišljenja. Dakle, treba ići do kraja planetarnog sustava – namjerno karakteriziram stvar u starom smislu – da bi se stiglo u svijet za koji ima smisla ono što se zahvati živim mišljenjem. To znači da se mora ići dalje od Saturna kako bi se pronašao svijet na koji se sada mogu primijeniti žive misli, ali iz kojeg se izvora kreativnost može naći i na našoj Zemlji. - Sada je napravljen prvi korak u dobu u kojem se Zemlja inače čini samo zrnice prašine u kozmosu, sada je napravljen prvi korak da se izađe u kozmos kao bi se tamo vani u kozmosu nešto moglo vidjeti živim mišljenjem. Čovjek ide izvan planetarnog sustava.

I ako nastavite promatrati ljudsku volju na način na koji sam to činio u svojoj '*Filozofiji slobode*' – u ovoj '*Filozofiji slobode*' želio sam se ograničiti na čisto osjetilni svijet, i otišao sam dalje tek u sljedećim spisima, jer su se stvari morale razvijati malo po malo – tada se dolazi do točke gdje, baš kao i pasivnom mišljenju, kada u takvo mišljenje upadne volja i vodi nas onkraj Saturna u kozmos, tako i na suprotnoj strani možemo napredovati ulaskom duboko u volju do te mjere da postanemo potpuno mirni, takoreći kao nepomični pol unutar kretanja u svijetu volje, koja se inače razvija, napreduje na drugu stranu. Kada želimo biti unutar svog tijela, zapravo smo u pokretu. Čak i kada je volja samo volja, postoji unutarne kretanje. Volja je kretanje, za običnu ljudsku svijest. Čovjek je u izvjesnoj mjeri postavljen u kretanje svijeta, kada čovjek ima htijenje. Ako se netko probije kroz vježbe koje sam naznačio u svojoj knjizi '*Kako se stječe spoznaja o višim svjetovima?*', ovo kretanje u kojem stoji unutar volje, suprotstavljanje smirenosti vlastitog bića, uspijeva, ako se želim slikovito izraziti, uspijeva se

ostati miran u duši dok se tijelom hoda u prostoru – to je samo slika, može se primijeniti na svu aktivnost volje – uspijeva se biti aktivan u svijetu i u duši ostati miran, pustiti vlastitu aktivnost, da tako kažemo, i tiho promatrati vlastitu aktivnost: tada čovjek unosi mišljenje u svoju volju, kao što je prije unosio volju u mišljenje. Kada se to dogodi, izađe se iz svijeta na drugoj strani. Zbog toga se dolazi do prepoznavanja volje kao nečega što se pak sada odvaja od fizičkog tijela, što ga čak izvodi iz običnih zemaljskih zakona, te se na taj način uči spoznati posebno važnu činjenicu veza za povezanost ljudskog bića s kozmosom. Čovjek nauči sebi reći: u sebi već imam razne vrste impulsa, instinkata, strasti, koje leže unutar volje. Ali ti impulsi, instinkti, strasti, kojih nema u lešu, oni ne pripadaju svijetu koji možete prepoznati svojim aktivnostima ograničavajući se na zemaljski svijet osjetila. Oni pripadaju drugom svijetu, koji je umetnut u ovaj svijet i čija djelotvornost zadržava natrag sve što leži u ovom svijetu osjetila.

Danas želim samo skicirati stvari jer želim objasniti karakter treće faze antropozofije. U kozmos se dolazi s druge strane, naime s one strane koju izvanjski i fizički karakterizira Mjesec. Baš kao što Mjesec reflektira sunčevu svjetlost, ne upijajući je, ne puštajući sunčevu svjetlost u sebe, reflektirajući sve natrag, tako reflektira i druge snage u kozmosu. On ih isključuje, pripada drugačijem svijetu od onoga koji nam daje da vidimo stvari. Mi stvari vidimo kroz svjetlo, Mjesec nam svjetlo reflektira natrag, ne apsorbira ga. S jedne strane do Saturna nas vodi mišljenje, koje sebe zahvaća u unutarnjoj aktivnosti. S druge strane, shvaćanjem volje vođeni smo u aktivnost Mjeseca, učimo povezati čovjeka s kozmosom, idemo dalje od zrnca prašine, naše znanje se opet uzdiže do kozmosa, u kozmosu nalazimo nešto što je povezano s onim što živi u nama duševno i duhovno. I kada s jedne strane imamo aktivno mišljenje zasićeno voljom u našoj aktivnosti duše, a s druge strane imamo volju zasićenu mišljenjem i postali smo svjesni: s jedne strane dolazimo do granice planetarnog sustava do Saturna, s druge strane, unutar zemaljskog, iz planetarnog sustava, dolazimo u lunarnu sferu, kada se sa našom sviješću osjećamo u kozmosu kao što smo ovdje na zemlji s našom sviješću u zemaljskom, i koja sada, kao što obična svijest doživljava zemaljsko, doživljava i ono univerzalno-nebesko, kada s takvom sviješću stojimo u kraljevstvu nebeskom i tamo postignemo samosvijest, tada se javlja sjećanje na ranije proživljene živote na Zemlji, tada ponavljanje zemaljskog života postaje činjenica kozmičkog sjećanja kojeg smo sada stekli. Ne treba se čuditi što se ponovljenih zemaljskih života ne možemo sjetiti u zemaljskom carstvu; jer ono što leži između nije doživljeno na Zemlji, a učinak jednog zemaljskog života na kasniji dolazi samo kroz činjenicu da se čovjek uzdiže izvan zemaljskog. Kako bi se čovjek trebao sjećati ranijih života na Zemlji ako se prvo nije uzdigao do nebeske svijesti!

Htio sam danas o tome samo okvirno, jer sam o takvim stvarima ovdje već puno govorio. U određenoj sam mjeri želio naznačiti područja u kojima se

kreću antropozofska istraživanja, osobito posljednjih godina. Oni koji žele procijeniti što se tu dogodilo, znat će koliko su moja predavanja konzistentna posljednjih godina, baveći se upravo takvim oblastima. Poanta je bila postupno pojasniti kako s obične svijesti prijeći na povišenu svijest. I premda sam uvijek iznova ponavljao da običan, zdrav razum bez predrasuda može vidjeti rezultate antropozofije, također sam naglasio da je danas svakome dostupno takvo stanje svijesti, kroz koje se izravno ostvaruje novi način mišljenja i nova volja, kroz koje se osjeća prenesenim u svijet o kojem govori antropozofija. Ono što bi bilo nužno je, da bi se trebali suzdržati od čitanja nečega poput moje *'Filozofije slobode'* s istim duševnim stavom kao što se čitaju ostala filozofska djela. Trebalo bi čitati sa stavom duše koji je pozoran prema činjenici da se ulazi u sasvim drugačiji način mišljenja, gledanja na stvari, i volje. Tada bi čovjek znao: s ovim drugim stavom svijesti, čovjek se uzdiže sa Zemlje u drugi svijet, a onda iz svijesti takvog stava duše proizlazi ona unutarnja čvrstoća koja s uvjerenjem može govoriti o onome što se duhovnim istraživanjem može dokučiti. Ako se *'Filozofija slobode'* čita u pravom smislu, onda je riječ o onome što ima reći duhovni istraživač, koji može dokučiti više od onoga što može početnik, sa sigurnošću, s unutarnjim uvjerenjem. Ali pravilnim čitanjem *'Filozofije slobode'* svatko može postati početnik, kako sam ga sada opisao. Ovakav početnik može govoriti detaljno o stvarima koje može reći napredni duhovni istraživač, baš kao što netko tko je učio kemiju govori o rezultatima istraživanja koje također nije pogledao, ali su mu poznati iz onoga što je naučio, iz onoga ljudi govore o tome i kako to pripada stvarnoj sferi života. Kad je antropozofija u pitanju, uvijek je važno da postoji određeni stav duše, a ne samo tvrdnje o drugačijoj slici svijeta od one koju čovjek ima u običnoj svijesti. Tada jednostavno to niste napravili, čitajući *'Filozofiju slobode'*, niste čitali drugačije nego se čitaju ostale knjige. I to je ono što je bitno, i to je ono što se mora jasno istaknuti, jer će inače razvoj Antropozofskog društva jednostavno zaostajati za razvojem antropozofije. Tako će preko Antropozofskog društva antropozofija morati biti potpuno krivo shvaćena od strane svijeta, i onda iz toga ne može proizaći ništa drugo nego sukob za sukobom!

Sada, kako bih izravno poslužio antropozofiji, želio bih vrlo kratko govoriti o tri faze u razvoju Antropozofskog društva. Antropozofija se počela naviještati prije otprilike dva desetljeća – kažem dva desetljeća, ali u biti njena klica leži u mojoj *'Filozofiji slobode'*, naprimjer, u spisima o Goetheovu svjetonazoru – u biti je počela prije dva desetljeća. Iz onoga što ću reći, možete vidjeti da je postojala kao antropozofija od tog vremena.

Kada sam održao svoja prva berlinska predavanja, koja su sadržana u knjižici *'Misticizam u osvitu modernog duhovnog života i njegov odnos prema modernom svjetonazoru'*, kada sam početkom 20. stoljeća držao ta predavanja u Berlinu, bio sam pozvan od strane Teozofskog društva da

sudjelujem u njegovom radu, ako mogu tako reći. Ja sam nisam tražio Teozofsko društvo. Ono što je bilo iz tih predavanja, isključivo iz potrage za mojim vlastitim pogledom na svijet, bilo je ono što se i tamo željelo čuti. To je dovelo do toga da kažemo: teozofi žele čuti ono što se ima za čuti, a ja ću, s druge strane, uvijek govoriti tamo gdje me ljudi žele čuti. - Stoga, iako prije nisam karakterizirao Teozofsko društvo na osobito prijateljski način – tako sam činio ranije a i tako sam činio kasnije – nisam našao razloga da se ne ispunim poziv da unutar Teozofskog društva predstavljam ono što sam trebao predstavljati o duhovnom svijetu. Ali činjenica da je to predstavljeno kao antropozofija može biti vidljiva iz toga da sam u isto vrijeme, zapravo u iste sate, kada je osnovana njemačka sekcija Teozofskog društva u Berlinu, održao svoj ciklus predavanja ne samo o antropozofiji, već je i korišteno to ime u naslovu. S jedne strane, osnovana je njemačka sekcija Teozofskog društva, a ja sam tada držao svoj ciklus predavanja o antropozofiji. Dakle, od samog početka se radilo o tome da se ne predstavlja ništa drugo osim antropozofije. I sada počinje prva faza antropozofskog pokreta, utjelovljenog kroz ono što je u to vrijeme otkriveno da predstavlja antropozofski pogled na svijet, prvo unutar njemačke sekcije, a zatim i u drugim krugovima Teozofskog društva. Tako je kroz prvu fazu Antropozofsko društvo bilo, da tako kažemo, u nekoj vrsti embrionalnog života unutar Teozofskog društva. Raslo je kako sam rekao, kao neka vrsta embrija u Teozofskom društvu, ali se razvilo kao Antropozofsko društvo. Unutar ove prve faze je imalo vrlo posebnu zadaću: imalo je zadatak suprotstaviti se onome što je postojalo u Teozofskom društvu – a to je bilo tradicionalno prihvaćanje drevne istočnjačke mudrosti – suprotstaviti se s duhovnošću zapadne civilizacije usredotočene na otajstvo Golgote.

Sada imamo prvo razdoblje antropozofskog pokreta, koje je trajalo otprilike do 1908 ili 1919. godine. Oni koji prate povijest razvoja antropozofskog pokreta moći će vidjeti kako je sve što se pronašlo, o ponovljenim zemaljskim životima i slično – ne usvajanjem starih tradicija, već iz neposredne sadašnje svijesti – bilo usmjereno na razvoj čovjekovog života na Zemlji, koji svoje središte ima u Krist impulsu i otajstvu Golgote. Razrađivala su se Evandjelja, druge stvari su se razrađivale, i otprilike u vrijeme kada je antropozofski pokret mogao početi činiti prijelaz na neku vrstu umjetničkog otkrivenja. što se tada prvi puta dogodilo kroz moje *Misterijske drame* – prvo smo razradili sadržaj antropozofije i doveli je do središta koje je ležalo u otajstvu Golgote.

Tada je došlo vrijeme kada je teozofski pokret degenerirao u neku vrstu apsurdna, jer se nije mogao približiti otajstvu Golgote, i zatim je postao apsurdan donošenjem neke vrste reinkarniranog Krista na svijet u sadašnjem ljudskom obliku. Bilo je sasvim normalno da se ozbiljna osoba ne može upuštati u te apsurre, da je to smiješno u odnosu na zapadnu civilizaciju. Ali u ovu zapadnu civilizaciju je uvedena antropozofija, na takav

način da se otajstvo Golgote pojavilo u obnovljenoj koncepciji unutar antropozofije. I to su bila ta razilaženja s Teozofskim društvom koja su dovela do toga da su svi antropozofi zapravo bili isključeni iz Teozofskog društva. To im nije smetalo, jer to nije ništa promijenilo u antropozofiji. Ja osobno nikad nisam prakticirao ništa osim antropozofije kod onih koji su je htjeli čuti, čak i u vrijeme kada je antropozofija bila vanjski dio Teozofskog društva.

Sada je nastupila druga faza antropozofskog pokreta. Ova druga faza antropozofskog pokreta stoga je imala kao svoju premisu najvažnije doktrine o sudbini i ponovljenim zemaljskim životima, imala je otajstvo Golgote u duhovnom svijetlu u skladu sa suvremenom civilizacijom; imala je i tumačenje Evanđelja, što je opet omogućilo povezati tradiciju s onim što se danas može dokučiti kroz živog, djelatnog i prisutnog Krista. U drugoj fazi, koja je trajala otprilike do 1916 ili 1917. godine, trebalo je prvo, mogu reći, pogledati oko sebe sve ono što je vanjska znanstvena i praktična sadašnja civilizacija. Trebalo je pokazati kako se antropozofija može pomiriti s onim što je danas znanstveno, s onim što je danas umjetničko, naravno u dubljem smislu, i s onim što je danas praktični život. Trebate samo uzeti u obzir stvari kao što je ciklus predavanja koji sam održao u Pragu 1911 i u Kristianiji 1910, jedno o '*Okultnoj fiziologiji*', a drugo o dušama europskih naroda, i vidjet ćete kako je u drugoj fazi antropozofija razradila vezu sa sadašnjim znanstvenim pitanjima i pitanjima sadašnjeg praktičnog života. Ali to su samo primjeri, zadatak je bio tražiti poveznice sa suvremenom znanostu i svakodnevnim životom. Tijekom ove druge faze Antropozofskog društva ništa drugo nije dolazilo u pitanje osim da postoji određeni broj ljudi na svijetu koji bi mogli slušati antropozofiju kroz unutarnje stanje svoje duše. Ti ljudi su se nalazili u sve većem broju. Bilo je potrebno samo da se okupe ljudi koji mogu slušati antropozofiju iz svog iskrenog stava duše. Na taj je način mogla nastati neka vrsta antropozofske zajednice, a zadatak je zapravo bio samo to, da oni ljudi koji su, prema unutarnjem tijeku razvoja sadašnjeg vremena, unijeli nešto antropozofskog znanja, da se prema tim ljudima bude pravedan – to je ono o čemu se radilo – dati tim ljudima nešto što im je bilo potrebno za razvoj njihove duše. Dakle, sve što je bilo potrebno bilo je predstavljanje antropozofije. Uglavnom, bilo je nevažno jesu li se ljudi koji su našli put do antropozofije u te dvije prve faze Antropozofskog društva sastajali u sektaškim krugovima, dolaze li na javna predavanja i slično. Trebalo je samo sve postaviti na temelju pošteno stečenog znanja i reći ono što se ima za reći na osnovu tog znanja. A unutar onoga što se razvijalo kao Antropozofsko društvo, definitivno se to moglo postići.

Drugi aspekt u ovoj fazi bio je daljnji razvoj umjetničkog. Otprilike sredinom ove faze javila se namjera da se napravi Goetheanum, zgrada u Dornachu. Ono što je umjetnički dano u *Misterijima* time je prošireno na arhitektonsko, kiparsko i slikovno. Na scenu je došao euritmijski element,

čiju sam bit često mogao okarakterizirati u uvodima kod izvedbi euritmije. A sve je to proizašlo, da tako kažem, iz izvora koji je upravo bio otvoren načinima koje sam imao u knjizi '*Kako se stječu spoznaje o višim svjetovima?*' okvirno, ali dovoljno daleko da svatko tko želi može steći ideju kako ići takvim putem. Za ovu drugu fazu Antropozofskog društva nastala je posebna poteškoća jer je došla u strašno vrijeme za modernu civilizaciju, koja je na djelu vidjela svjetski rat. A posebno je bilo teško u to vrijeme kada su nepovjerenje i mržnja proželi cijelu suvremenu civilizaciju, provući brod antropozofije, pogotovo zato jer je Goetheanum stajao na neutralnom terenu, jer u vrijeme karantene nije uvijek bio dostupan. Ali ono što je bilo povjerenje u poštenu antropozofsku volju bilo je veće, čak i za vrijeme rata, od onoga što je u obliku nepovjerenja nastupilo u poraću. I može se reći: u antropozofskom radu rat zapravo nije izazvao nikakav poremećaj, bilo je moguće nastaviti s radom. - I često se naglašava kako je velik broj ljudi iz različitih europskih naroda, koji su se izvana borili jedni protiv drugih u mržnji i neprijateljstvu na poprištima rata, mirno zajedno gradio zgradu u Dornachu s antropozofskim stavom, zgradu koju je sada zgrabila ova strašna nesreća.

A onda je došla treća faza antropozofskog pokreta, ta treća faza u kojoj su brojne ličnosti pokrenule sve vrste aktivnosti. Već sam naglasio, i ovdje: aktivnosti su bile same po sebi dobre. Ali stvari su se morale poduzeti željeznom voljom i tako i nastaviti. Morao si prihvatiti ono što si pokrenuo – tada se to zvalo 'Pokret za trostrukost', kasnije 'Unija za slobodan duhovni život', 'Unija za više obrazovanje' i tako dalje – morao si to pokrenuti da znaš da si tu, da je cijelo tvoje biće neodvojivo od toga. U trećoj fazi antropozofije više nije bilo moguće jednostavno naviještati antropozofiju i okupljati one koji su u tu antropozofiju unijeli iskreni unutarnji smisao, umjesto toga mnogo pojedinaca se htjelo poduhvatiti ovoga ili onoga, htjeli su to učiniti i također su to učinili, tako da je unutar antropozofskog pokreta nastalo svakakvih grupa osim izvorne antropozofske. Naprimjer, znanstveni pokret. Ovaj znanstveni pokret nastao je na temelju onoga što je antropozofija uspostavila u pogledu odnosa prema znanosti u drugoj fazi. Pojavili su se znanstvenici. Oni su imali zadatak dati modernoj znanosti upravo ono što antropozofija može dati modernoj znanosti. Ali trebao sam nastaviti ono što sam započeo s uspostavljanjem veza s modernom znanosti. Htio bih vas podsjetiti na predavanja koja su održana u drugoj fazi antropozofskog pokreta. Naprimjer, uvijek sam isticao: pogledajte kako moderni fizičari dolaze do ovog ili onog načina razmišljanja. Pošao sam od onoga do čega su došli noviji fizičari, nisam to odmah negirao, nego potvrdio, rekao sam: počnimo tamo gdje fizičari završavaju, i onda ćemo od fizike doći do antropozofije. I tako sam učinio za razna druga područja. Trebalo je nastaviti s tom orijentacijom, tada bi nastala drugačija slika znanstvenog djelovanja u trećoj fazi od one koja je nastala. Tada, prije svega, iz toga ne bi proizašlo

ono što sam nazvao jalovom polemikom i jalovom raspravom. A danas bi pozitivna zadaća bila reći: svakako, antropozofija ima što reći u znanosti, znanost može napredovati na određeni način pod utjecajem antropozofije, to se mora činiti na ovaj ili onaj način. - Tada bi se pojavio drugačiji odnos prema znanosti nego što svjedoči jedan od prošlih brojeva 'Die Drei' ili u nizu brojeva koje sam morao proći zbog ciklusa predavanja o prirodnim znanostima koji sam morao održati za prošli Božić u Dornachu. Bio sam prestravljen načinom ophođenja znanosti i antropozofije koji je štetan i za antropozofiju i za znanost. Ova besplodna polemika vodi samo do stanovite diskreditacije antropozofije. Time nisam samo iznio kritiku, nego sam naznačio što znanstvenik danas treba raditi unutar Antropozofskog društva.

Nešto slično mora se dogoditi u drugim aspektima. Razmotrimo drugi slučaj. Na ovo sam i prošli put skrenuo pozornost. U trećoj fazi antropozofskog pokreta vidjeli smo osnivanje 'Udruge za visoko obrazovanje'. Ova udruga predstavila je izvrstan program; ali trebalo se držati toga, zauzeti se cijelim svojim bićem. Ja sam samo morao odgovarati za antropozofiju. Ako je netko na tlu antropozofije poduzeo nešto što je neovisno, morao je za to sam odgovarati. Ljudi nisu stajali iza programa, iako sam na to izričito skrenuo pažnju kada je program pravljjen – upotrijebio sam riječi: takve programe radite samo ako imate željeznu volju da ih provedete; inače ih ne pokrećete. - Stoga ih ne pokrećete ako ne želite stati uz to. U ovom slučaju bila je to grupa koja vodi Društvo koja nije uz to stala. Što se razvilo? Razvilo se nešto što se vraća antropozofiji, odnosno dolazi na živi izvor antropozofije: jedan broj mladih ljudi iz studentskog svijeta koji se svom svojom čežnjom žele vratiti pravoj antropozofiji i koji, u Antropozofskom društvu ne mogu naći ono što traže. Izričito su upozorili na ovo: naprimjer, antropozofskom impulsu želimo pristupiti i s umjetničke strane. - Gospođi dr. Steiner ljudi su došli u antropozofski zamah, ako mogu tako reći, iz recitacije i deklamacije.

Do toga se odvijalo još nešto, dragi prijatelji. U trećoj fazi pokreta, duhovni svjetovi su opisani na način kako sam ih skicirao na početku današnjeg predavanja kada sam dao kratak pregled izvjesnih stvari sa stajališta čistog duhovnog promatranja, gdje se može pokazati da čovjek postiže drugačiju svijest da bi ušao u duhovni svijet. Uz orijentaciju prema otajstvu Golgote, uz usmjerenost prema znanosti i praktičnom životu u prvoj i drugoj fazi, došla je i treća faza, rekao bih izravnog predstavljanja duhovnih svjetova. I tko god je nastavio s naporima koji su uloženi tijekom ove tri faze u Dornachu i ovdje, naprimjer, svatko sa stvarnim osjećajem za napredak koji predstavlja treća faza u odnosu na prvu i drugu fazu, svatko tko je svjestan u kojoj je mjeri posljednjih godina bilo moguće proširiti antropozofiju izvan granica Srednje Europe, primijetit će da je riječ o utemeljenju prave treće faze antropozofskog pokreta, i daljnjem razvoju prve dvije faze. U osnovi ne bi bilo moguće stvoriti pedagogiju Waldorfske škole, koja je morala biti

stvorena iz vječne kao i prolazne prirode čovjeka, bez ove treće faze antropozofskog pokreta.

Sada usporedite dvije rasprave koje su se ovdje vodile jučer i tjedan prije, s onim što sam upravo rekao – ne želim nikoga kritizirati, ali moram vam govoriti otvorenog srca – i zapitajte se kako su se tri faze antropozofskog rada odrazile na Antropozofsko društvo. Jesu li te rasprave bile moguće prije osamnaest godina, ili možda šesnaest godina, s potpuno istim sadržajem, kao sada nakon dva desetljeća antropozofskog rada? Ne izgleda li to kao da se antropozofsko društvo tek počinje osnivati? Kao što rekoh, ne želim biti kritičan ni prema kome, ali Antropozofsko društvo može biti nešto, samo ako je udomitelj onoga što se postiže u antropozofskom radu, ako su oni koji u njoj rade, npr. znanstvenici, svjesni činjenice da antropozofiju ne mogu staviti ispred znanosti, već antropozofijom moraju okruniti najnovija postignuća znanosti, a ne izlagati antropozofiju, u besplodnim polemikama sa znanosti. Sličnu zadaću imaju i oni koji rade kao učitelji. A sličan zadatak imali bi osobito oni koji su praktičari; jer upravo će životna praksa biti ono što će iznjedrili najviše prigovora antropozofiji, koja može biti vrlo praktična, ali joj se ta praktičnost intenzivno osporava. Danas je Antropozofsko društvo suočeno s potrebom ne samo da promatra pravi antropozofski rad, ne samo da bude opravdanje za druge poduhvate, nego da se ti poduhvati temelje na antropozofskom žaru i antropozofskom entuzijazmu, danas je Antropozofsko društvo suočeno s potrebom da postane svjesno toga antropozofskog rada. Ovo je vrlo pozitivna izjava o njegovoj zadaći, koju samo treba detaljno elaborirati. Inače, ako se ta pozitivna stvar ne poduzme, rezultat će biti da Antropozofsko društvo šteti antropozofiji pred svijetom i šteti joj sve više i više. Naprimjer, koliku je opoziciju 'Pokret za tročlanstvo' donio antropozofskom pokretu jer nije znao kako se postaviti na antropozofsko tlo, nego je radio sve moguće kompromise, i malo po malo, u pojedinim krugovima, antropozofija se počela prezirati. Slično je i na drugim područjima. Kao što sam rekao na prvom od predavanja koje sam ovdje održao, ono što moramo vidjeti je da je antropozofija majka ovog pokreta. Toga morate biti svjesni; to bi također dovelo do pronalaženja pravog usmjerenja prema pokretu za vjersku obnovu, koji sam pomogao inaugurirati. Umjesto toga, na vidjelo su izašle samo nedosljednosti u ovom području. Danas, u ovom ozbiljnom času, radi se o pronalaženju riječi koje vode pozitivnom radu, nadilazeći besplodne priče, kao da stojimo prije dva desetljeća i kao da nikakav antropozofski rad nije obavljen.

Ne trebate, dragi prijatelji, uzeti za zlo što sam sada ovako govorio; morao sam to učiniti, jer ono što sam rekao u Dornachu 6. siječnja: Antropozofsko društvo je u redu, Antropozofsko društvo može prihvatiti ono što sam sada okarakterizirao najoštrijim riječima. No, vodstvo Antropozofskog društva mora biti svjesno zadaće, da ako se Antropozofsko društvo želi i dalje tako zvati, mora biti svjesno da je ono nositelj antropozofskog rada. Onog

trenutka kada se ta svijest dovoljno jasno izrazi u dobroj volji, sukobi koji su sada izbili prestaju. U tom trenutku kriza je prošla. Ali potrebna je dobra volja da se to izrazi, a ne samo prakticira beskorisna kritika; no, ne treba se uljuljkati u iluzije kada se napravi nekoliko kompromisa između ovog ili onog pokreta da bi se onda opet zaplovilo starom kolotečinom, već je riječ o posve ozbiljnom bavljenju antropozofskim radom. Sve pojedinačne struje unutar antropozofskog pokreta moraju raditi zajedno kako bi dovele do ove ozbiljnosti. Ne smije postojati poseban pokret Waldorfske škole, pokret za slobodni duhovni život, pokret za vjersku obnovu, već sve to može napredovati ako se osjeća dijelom matičnog pokreta, antropozofskog pokreta. Znam da svi oni koji iskreno misle s antropozofskim pokretom imaju ovo na srcu. Zato sam to danas smio nešto oštrije iznijeti pred vama. Većina vas će već biti svjesna da je sada važno stvari reći jasnim riječima, tako da se može javiti svijest o stvarima koje sam opisao.

Antropozofski pokret prošao je kroz tri faze. U trećoj fazi antropozofija je u određenom smislu zanemarena na račun pojedinačnih pokreta. Treba je ponovno otkriti, ponovno otkriti kao živi duhovni pokret, kakav zahtijeva moderni civilizirani život i, iznad svega, istinski osjećaj za suvremena ljudska srca. Imajući to na umu, upijajte ove riječi. Makar zvučale oštro, dragi prijatelji, smatrajte da su bile upućene tim srdačnije, da nisu poziv ni na kakva zajedljiva razmatranja, da su izazov da se pokret vodi iz dobrog antropozofskog srca.

PREDAVANJE IV

Stuttgart, 13. veljače 1923

Razvoj stanja unutar Antropozofskog društva čini mi se pogodnim da se večeras dotaknem barem nekoliko problema povezanih s ovim stvarima. Zaista mi nikad nije namjera ulaziti u uvjete razvoja, organizaciju i slično, Antropozofskog društva, na predavanjima, budući da smatram svojim zadatkom raditi za samu antropozofiju, a rasprave o životnim uvjetima i čimbenicima razvoja Društva radije prepuštam drugima, koji tu i tamo preuzimaju odgovornost za društvo. Međutim, nadam se da ću moći opširnije govoriti o temi kojom bih se inače bavio danas, na sljedećem sastanku delegata, pa si stoga mogu dopustiti, iz nužde, koja je vezana uz trenutni razvoj u Društvu, da danas nešto kažem uz ono što sam bio slobodan reći prije osam dana, o tri faze antropozofskog razvoja.

Danas bih više želio govoriti o tome što je zajedničko ovim trima fazama, čiju sam razliku prošli put pokušao okarakterizirati, makar i vrlo šturo. Želio bih krenuti od toga kako je zapravo nastalo nešto poput Antropozofskog društva. Vjerujem da će ovo što ću imati reći nekome biti svojevrsna pomoć u antropozofskoj samospoznaji, posebice u pripremi za najavljenju skupštinu delegata. S jedne strane, svakome tko može pratiti razvoj civilizacije i kulture u sadašnje vrijeme, svakako je jasno da je antropozofsko produblјivanje našeg spoznajnog života, našeg etički-praktičnog i unutarnjeg-religioznog života, nužnost vremena. No s druge strane, nešto poput Antropozofskog društva svojevrsna je avangarda za ono što se jednostavno zbog potrebe vremena, mora sve više širiti. A kako zapravo nastaje ta avangarda? Svatko tko je pristupio Antropozofskom društvu na pošten način, možda će vidjeti djelić vlastite sudbine u ovome što ću reći. Uglavnom, pogledamo li unatrag na dvadeset jednu do dvadeset dvije godine razvoja Antropozofskog društva, sa sigurnošću nalazimo da velika većina ljudi dolazi u Antropozofsko društvo, koji se na neki način osjećaju nezadovoljnim onim što imaju u duhovnim, duševnim, i vanjskim praktičnim uvjetima u vanjskom svijetu. Pogotovo u ranim, možda čak i boljim vremenima Antropozofskog društva – ne mislim to u lošem smislu, nego čisto kao činjenicu – već je postojalo nešto poput neke vrste bijega iz sadašnjeg života u drugi život zajednice ljudi, zajednice gdje se može proživjeti ono što u vlastitoj duši osjećate kao istinski ljudi. To otuđenje od vanjskih, duhovnih, duševnih i praktičnih uvjeta života svakako se mora uzeti u obzir pri formiranju Antropozofskog društva. Jer oni koji su postali antropozofi, prije svega su ljudi koji osjećaju ono što će milijuni ljudi zasigurno vrlo jasno osjetiti i doživjeti u relativno skoroj budućnosti: iskustvo da konvencionalne forme, koje nipošto nisu neopravdane, nego su se formirale povijesnom nužnošću prošlih vremena do

u sadašnjost, više ne pružaju ono što čovjek danas zahtijeva od svog unutarnjeg života, što traži za sebe radi ljudskog dostojanstva, što zahtijeva jer samo kroz to može biti potpun čovjek.

Svatko tko nepristrano gleda na ove stvari, otkriti će nakon malo samopromatranja, ako je postao iskreni antropozof, otkrit će da je taj poriv da zadovolji potrebe duše u posebnoj zajednici, u usporedbi s drugim zajednicama, da je to nešto što izvire iz duboke nutrine ljudskog bića, nešto što se osjeća da u naše vrijeme probija svoj put na površinu, iz vječnih izvora čovječanstva. I zato oni koji su pošteno pristupili antropozofiji to zajedništvo s antropozofskom zajednicom osjećaju kao stvar blisku svom srcu, kao nešto za što, što god su pošteniji, sami sebi govore da ne mogu bez toga. Sada također moramo priznati da se iz jasnoće – jasnoće osjećaja, ne mišljenja – iz koje proizlazi ova veza s antropozofskom zajednicom, već može vidjeti koliko je toga nezadovoljavajućeg za težnju za potpunom čovječnošću u današnjem svijetu. Čovjekov iskreni poriv za antropozofijom ne bi bio tako silovit da otuđenost u današnjim vanjskim uvjetima, osobito duhovne naravi, nije osobito snažna.

Ali pogledajmo nešto drugo. Ovo što sam do sada opisivao nešto je što bi se moglo nazvati obratom impulsa volje. Čovjek se rodi u nekoj epohi, kad je u nekoj epohi odgojen, tada njegovi impulsi volje prvo nailaze na uobičajene impulse volje u njegovoj okolini. Čovjek odrasta i urasta u usmjerenja volje, koja su ujedno i usmjerenja volje u njegovoj okolini, bez mnogo komešanja u sebi. Nešto se u njemu mora pokrenuti, duboko u njegovom srcu, kojem je odbojan smjer vlastite volje koji ima prema vanjskim navikama svoje okoline, kako bi mogao preokrenuti smjer volje koji je do sada bio vanjski, i okrenuti ga unutra. No okrene li je prema unutra, onda kroz to okretanje volje postaje svjestan onoga što, osobito u našoj današnjoj epohi, izvire kao iz vječnih izvora duše, kao želja za drugačijom integracijom u ljudsku zajednicu od onoga što leži u uobičajenim usmjerenjima volje. Sada, sve što ima veze s voljom je nešto etičko, nešto moralno, a tako je i ono što tjera ljude u Antropozofsko društvo, barem u smislu impulsa volje i osjećaja, prvenstveno moralni impuls, etički impuls. I kada čovjek tada dotakne svoju najdublju nutrinu ovim etičkim impulsom, kada preko tog etičkog impulsa dođe do vječnog izvora svog duhovnog života, taj etički impuls koji ga je doveo u antropozofsku zajednicu, on postaje religiozni impuls. I tako ono što je inače aktivno u poštivanju vanjskih moralnih diktata i pravnih pravila te u poštivanju životnih navika, kroz koje više-manje nepromišljeno odrastamo u poznatom okruženju, drugim riječima, sve ono što je etičke, moralne, religiozne prirode, što se razvilo tijekom odrastanja, sada se okreće prema unutra, i postaje težnja za moralnim, etičkim, religioznim, pounutrašnjem. Ali čovjek svojom punom ljudskošću ne može razviti samo voljni, i možda još osjećajni život duše, i prihvatiti bilo kakvo znanje.

To znanje koje danas već upijamo, neću reći da ga upijamo s majčinim mlijekom, ali ga primamo barem sa šest godina kao unutarjni trening duše koji se onda nastavlja, sve te stvari koje naš um, naša spoznajna moć upija, one moraju tvoriti protutežu – ali takvu protutežu koja je u skladu s tim etičkim, moralnim i religioznim – sve te snage nisu ravnodušne prema religioznom pounutrašnjenju antropozofskih stremljenja. Upravo iz tog načina života i prakse antropozof želi izaći, moralno, etički i religiozno; tog načina života i prakse koja se u posljednjim stoljećima razvila unutar civiliziranog čovječanstva. Antropozof zapravo želi izaći iz onoga što je ljudska civilizacija donijela u zadnjih nekoliko stoljeća i što je dovelo do sadašnje strašne katastrofe, čak i ako tada čini kompromise, doista mora raditi kompromise, s onim što je vanjski život. Kod jako puno onih koji dolaze u antropozofski pokret, to je sigurno više ili manje instinktivno, ali definitivno postoji.

I sada budimo jasni: ono što se razvilo kao volja, kao religiozni impuls, tijekom posljednjih nekoliko stoljeća, to je ono što je proizvelo cijeli smjer, cijelu obojanost spoznajnog života novijeg vremena. Samo oni koji su uhvaćeni u predrasude stoje prema spoznajnom životu tako da govore: imamo objektivnu fiziku, objektivnu matematiku, objektivnu kemiju, težimo objektivnoj biologiji i tako dalje. - To je predrasuda. Istina je da ono što se, kao što sam rekao, trenira već od šeste godine, da je to rezultat vanjskog formiranja volje i religioznih impulsa koji su se razvili u posljednjih nekoliko stoljeća. Ali ako netko tko teži antropozofiji želi izaći iz ovih impulsa volje, također i iz onoga što se događa u religijskim oblicima kao vrhuncu moralnog života, onda on s druge strane mora tražiti znanje koje ne odgovara takvom svijetu iz kojeg želi izaći, već svijetu kojeg traži. To znači da antropozof, budući da je svoje impulse volje usmjerio prema unutra, također mora težiti vrsti znanja koja odgovara ovoj okrenutoj volji: to jest, prema tipu znanja koji odvodi od one vanjske znanosti koja je dovela do eksternalizacije života u posljednjim stoljećima unutar civiliziranih područja. I antropozof će osjetiti, kako bi morao nepromišljeno preokrenuti svoju volju, ako u isto vrijeme ne bi promijenio i svoje znanje. Morao bi biti nepromišljen ako ne kaže: kao ljudsko biće, osjećam se strancem unutar načina života i životne prakse koji su se pojavili, ali mogu se osjećati povezanim s onim što je nastalo kao znanje – znanje koje je svijet od kojeg treba pobjeći stekao ne može biti zadovoljavajuće znanje za osobu koja je preokrenula impulse volje. I kao rezultat toga, možda mnogi ljudi instinktivno shvaćaju da je životna praksa od koje žele pobjeći, poprimila svoj oblik upravo zato jer vjeruje samo u ono što je izvana vidljivo, i ono što se iz vidljivog može spojiti s razumom. Zato se tragalac okreće onome što je nevidljivo, nadosjetilno, kao osnovi znanja. Baš kao što je znanost koja gleda samo na materijalističko, prikladna za eksternalizirani način života i životnu praksu, tako i oni koji ovaj način života i životnu praksu moraju smatrati, ne onim što je potpuno

ljudsko, nego onim što je podljudsko, ne mogu osjećati da im odgovara znanost koja se temelji na ekskluzivnom vjerovanju u vanjsko i materijalno, i intelektualno shvatljivo. I tako, nakon što je prvi čin antropozofske duševne drame bio moralno-religiozni, nastaje drugi čin, ono što u prvom leži kao u embriju: poriv za nadosjetilnim znanjem. Ispada sasvim prirodno, da prihvaćanje nadosjetilnog znanja postaje sadržaj antropozofskog društva. Sve što volja na taj način doživljava kao svoju sudbinu, što težnja za spoznajom mora prepoznati kao svoju potragu, artikulirano je u srcu i duši antropozofa u cjelini, kao njegov stvarni život i ljudska srž, i sve to zajedno čini ukupnost njegova stava. I prije svega s tim stavom, on je unutar Antropozofskog društva.

Ali sada pogledajmo situaciju u koju je on, antropozofski obrazovana osoba, stavljen. Ne može lako napustiti vanjsko ponašanje i praksu života. Isprva se sklonio u Antropozofsko društvo, ali vanjske životne potrebe postoje, ne mogu se ostaviti jednim korakom i jednim udarcem. I tako u duši antropozofa nastaje podvojenost s obzirom na njegov vanjski život i s obzirom na ono što, kao članu Antropozofskog društva, postaje ideal života i ideal spoznaje. Ovisno o tome je li jedno ili drugo dublje ili površnije prirode, ta podvojenost može biti više ili manje bolna, čak i tragična. Ali u toj boli, u toj tragediji, ujedno postoje i najvrijednije klice za ono što mora biti konstruktivan život u našoj civilizaciji koja propada. Uostalom, sve što u životu procvjeta i daje plod, ipak je rođeno iz boli i patnje. I možda najdublje osjeća misiju Antropozofskog društva onaj koji osjeća patnju i bol kada živi tu misiju, kao i ako se ono što je stvarno moćno u ljudskoj prirodi može sastojati samo od činjenice da ljudsko biće pronalazi unutarnju snagu uzdići se iznad patnje i boli, na takav način da se u iskustvu patnje i boli dosegne točka gdje bol, patnja, postaje snaga života, sama životna sila.

I tako, želio bih reći, put do Antropozofskog društva sastoji se prije svega u preokretu impulsa volje, zatim u iskustvu nadosjetilnog znanja, zatim u iskustvu sudbine vremena, koja postaje sudbina vlastite duše. I tada se čovjek osjeća unutar evolucije upravo kroz taj preokret volje, kroz to iskustvo da je sva istina nadosjetilne prirode. Doživljavajući na ovaj način pravi smisao doba, čovjek se osjeća čovjekom u punom smislu te riječi. U osnovi, antropozofija bi trebala biti ništa drugo nego ta Sofija, to jest onaj sadržaj svijesti, onaj unutarnji doživljaj stanja duše koji ljudsko biće čini potpuno ljudskim. Ispravno tumačenje riječi antropozofija nije 'mudrost čovjeka' nego radije 'svijest o njegovoj ljudskosti'; to jest, preokret volje, iskustvo znanja i iskustvo sudbine vremena treba imati za cilj, dati duši usmjerenje svijesti, dati 'Sofiju'.

Ono što sam upravo opisao izvorno je dovelo do formiranja Antropozofskog društva. Ono zapravo nije bilo utemeljeno; samo je nastalo. Ne možete napraviti nešto što se temelji na iskrenoj introspekciji kroz bilo kakvu

agitaciju, kako neki ljudi to zamišljaju. Antropozofsko društvo može nastati samo onda kada postoje ljudi koji su predisponirani za gore opisanu promjenu volje, za takav život znanja, i da na taj način dožive sudbinu vremena, i onda se pojavi nešto što na određeni način ide ususret onome što je u ljudskim srcima koja su tu. Ali takvo okupljanje ljudi zapravo je jedino moguće u našem dobu, u dobu razvoja duše svijesti, i to ne razumiju oni koji nisu stvarno shvatili karakter duše svijesti. Naprimjer, čak bi i sveučilišni predavač mogao izreći čudnu tvrdnju, tvrdeći da su se tri osobe jednom našle kako bi formirale središnji odbor Antropozofskog društva. I taj mozak sveučilišnog predavača – bolje je spomenuti dio tijela, jer te stvari nisu temeljne na punoj ljudskosti – taj je mozak sveučilišnog predavača otkrio da se mora postaviti pitanje: da, tko je birao tu trojicu, odakle im mandat? - Da, kako može nešto slobodnije nastati nego da troje ljudi stoji i kaže: hoćemo to i to; tko hoće neka nam se pridruži, a tko neće taj neće. - Sigurno je svatko sposoban to učiniti. Dakle, ništa više ne poštuje slobodu od ovog nastanka Antropozofskog društva. Jedino je to primjereno dobu duše svijesti u evoluciji. Ali netko može biti i sveučilišni predavač a da nije dosegao dob razvoja duše svijesti; onda, zar ne, neće se razumjeti ni ono što teži slobodi u najeminentnijem smislu.

Znam kako je nekima uvijek bilo neugodno kad je s vremena na vrijeme trebalo razgovarati o takvim stvarima jer one su jednostavno tu. Ali te stvari ipak osvjetljavaju ono što je neophodno da bi životni uvjeti Antropozofskog društva mogli biti ispunjeni. Ali budući da antropozof najprije mora stajati u vanjskom svijetu, od kojega zapravo može pobjeći samo svojom dušom, nastaje posebna nijansa duševnog iskustva, kao što sam već naznačio, od unutarnje patnje do tragedije. Ovo duhovno iskustvo bilo je posebno snažno kada je nastalo Antropozofsko društvo. Ali oni koji su kasnije došli u Antropozofsko društvo i koji danas dolaze, uvijek iznova prolaze ono što su drugi prošli desetljećima ili možda godinama ranije. I naravno Antropozofsko društvo mora računati s tim, što je ukorijenjeno u društvenom životu Antropozofskog društva, kao jedan od životnih uvjeta. Sasvim je prirodno da kada je antropozofski razvoj prošao kroz tri faze, da oni koji pristupaju antropozofskom pokretu srcem budu u prvoj fazi. A mnoge poteškoće leže upravo u činjenici da vodeće ličnosti Antropozofskog društva zapravo imaju dužnost pomiriti ono što su tri faze jedna za drugom: prva, druga i treća. Nižu se jedna za drugom, a istovremeno su jedna uz drugu. I još više: *jedna za drugom*, je sjećanje, dio prošlosti, *jedna uz drugu* je, neposredni život sadašnjosti. Zato teoretski ili doktrinarni pristup zaista nije potreban, za svakoga tko želi pridonijeti njegovanju antropozofskog života, već je ono što je potrebno srce puno ljubavi i otvoren um za cijeli antropozofski život. Kao što čovjek može ostariti, a u isto vrijeme biti čangrizav u duši, očelaviti ne samo izvana nego i iznutra, postati naboran ne samo izvana nego i iznutra, nemati osjećaja da živo iznese svoju mladost pred svoju dušu kako bi je

uvijek doživljavao kao nešto neposredno prisutno, tako se može ući i u Antropozofsko društvo 1919. godine i nemati smisla za ono što je klijalo, nicalo, bilo izvorno u prvim fazama antropozofskog pokreta. To se treba razviti. Inače nedostaje srca za antropozofiju, nedostaje smisla za nju. I u njegovu antropozofskom životu, bez obzira na oholost kojom se gleda na teorije i doktrine, čovjek postaje doktrinar. To je ono što šteti nečemu punom života, kakvo bi Antropozofsko društvo trebalo biti, u najeminentnijem smislu. Sada, u trećoj fazi antropozofskog pokreta, od 1919. nadalje, pojavio se čudan konflikt. Ne želim to etički osuđivati; premda je nepromišljenost također impuls volje i u osnovi etički impuls, a ako je nešto propušteno iz nepromišljenosti, ako je užurbanost iz nepromišljenosti zauzela mjesto čvrste volje, onda i u tome treba tražiti nešto etičko i moralno. Ali o tome danas želim manje govoriti, više želim govoriti o sukobu koji je zbog toga ušao u Antropozofsko društvo, koji je dugo bio latentan, ali o kojem se danas mora sasvim otvoreno govoriti.

U prvim fazama antropozofskog razvoja, antropozof je zaista imao tendenciju da se podijeli na dvoje. Bio je recimo, voditelj ureda ili nešto drugo, tako se danas zovu zar ne, težio je tim stvarima, imao je svoje impulse volje koji su išli tim stazama koje su dovele do vanjskih uvjeta života, vanjske prakse života, koji su se razvijali tijekom posljednjih stoljeća i od kojih zapravo bježi skrovitim dijelom svoje duše. Ali bio je u tome, bio je svojom voljom. Nemojmo krivo procijeniti: sa svim tim stvarima volja je isprepletena u najeminentnijem smislu. Volja je isprepletena s onim što kao voditelj ureda provodite od jutra do večeri. Ne morate biti voditelj ureda, možete biti ravnatelj ili profesor, onda biste mogli misliti; ali i ovo mišljenje, u onoj mjeri u kojoj je to mišljenje prisutno u vanjskom životu, ono također teče u impulse volje. Tako je volja ostala vani, i upravo zato jer je duša htjela pobjeći od vlastitog smjera volje, ona je s osjećajem i s mišlju, ušla u Antropozofsko društvo. Sada je, s jedne strane čovjek volje, a s druge strane čovjek osjećaja i misli. Iznutra su se time neki čak osjećali izvanredno sretnima; jer koliko se malih sektaških krugova hvalilo, nakon što bi se okupili nakon što su svoju volju usmjeravali u najobičnije tokove života, kada bi onda mogli sjesti i '*slati misli, slati dobre misli*'. Ljudi su stvarali takve grupe, slali svoje misli, dobre misli, bježali iz vanjskog života u život koji je, ne kažem nestvaran, ali koji živi samo u osjećajima i mislima. Doista se podijeliš na dvoje, jednog koji je otišao u ured ili se popeo na profesorsko mjesto, i drugog koji je otišao u antropozofski ogranak i tamo vodio sasvim drugačiji život. Ali kada se u određenom broju ljudi pojavio poriv da kroz svoju volju, iz antropozofskih osjećaja i mišljenja, uspostave nešto životno, tada je volju trebalo unijeti u cjelokupnost ljudskog bića. Tu su nastali sukobi. Relativno je lako istrenirati se slati dobre misli namijenjene da netko koga poznajete ide na izlet u planinu i ne slomi noge na tom izletu u planinu. Ali sada poslati te dobre misli u volju, koja čini nešto izravno

vanjsko, materijalno, tako da je to materijalno samo po sebi prožeto duhovnim kroz snagu čovjeka, to je teška stvar. I zbog toga su mnoge stvari zakazale u razvoju treće faze Antropozofskog društva. Jer nije nedostajalo ni pameti ni genija – to kažem sasvim pošteno i iskreno – nego je nedostajalo genija i inteligencije pretočenih u čvrstinu i stegu volje.

Pogledajte na stvar, mogao bih reći, sa stajališta srca; kakva razlika! Zamislite da imate vanjski život s kojim možete biti iskreno nezadovoljni. Čovjek može biti duboko nezadovoljan. ne samo zato jer ga drugi ljudi muče, zato jer su stvari nesavršene, već zato jer život ne olakšava stvari. Zar nije, život nije uvijek mekani jastuk. Uostalom, život znači raditi. I tu imate ovaj život, a s druge strane Antropozofsko društvo. Zatim idete u Antropozofsko društvo: svoje nezadovoljstvo unosite kroz vrata. Iznutra, kao osjećajući i misleći čovjek, čovjek je zadovoljan, jer zaista ima ono što mu vanjski život, koji ga opravdano čini nezadovoljnim, ne daje. Sada je u Antropozofskom društvu. Čovjek čak ima i tu dobru stvar što se nečije misli, dok su inače u drugim situacijama toliko ograničene nemoći volje, vrlo lako pokreću kada sjedimo u krugu odašiljući dobre misli, kako prijatelji ne bi slomili noge na planinskim usponima. Tamo misli dolaze vrlo lako, po cijelom svijetu; može se biti zadovoljan. To zadovoljava čovjeka u vanjskom svijetu, što onda uvijek izaziva opravdano nezadovoljstvo.

E, sada dolazi Antropozofsko društvo i samo pokreće projekte koji pozivaju na uključenje volje. Dakle, sada netko ne samo da mora biti voditelj ureda u vanjskom svijetu i onda otići u Antropozofsko društvo i biti nezadovoljan mjestom šefa ureda vani – ne kažem da se može žaliti, iako se i to možda može dogoditi – nego sada ima oboje unutar društva, ali sada se ne treba baviti nijansom nezadovoljstva, već s nijansom zadovoljstva u sebi. To je potrebno ako je Antropozofsko društvo htjelo nešto poduzeti, a ono to želi od 1919. I tada se javlja nešto vrlo čudno, što se možda može primijetiti samo u Antropozofskom društvu: tada se javlja ova čudna stvar: da ljudi više ne znaju što bi s tom porcijom nezadovoljstva, koju bi prirodno, željeli nastaviti imati. Naposljetku, teško može kriviti okriviti Antropozofsko društvo što je nezadovoljan! Ali tu se ne staje, nakon nekog vremena, svoje nezadovoljstvo pripisuju njemu. Ali ono što bi trebalo postići je upravo onaj unutarnji stupanj ljudskog razvoja koji od osjećaja i misli dovodi do volje. I ako se antropozofski put slijedi ispravno, tada će se dostići taj stupanj, tada ćete od misli i osjećaja doći do volje. Vidite, u onome što je rečeno u 'Kako se stječu spoznaje o višim svjetovima', ono što je rečeno je, da se ne teži nikakvom razvoju misli tamo gdje u isto vrijeme nema razvoja volje.

Ali moderno čovječanstvo pati od dva zla, ta dva zla koje Antropozofsko društvo mora nadvladati. Jedno je strah od Nadosjetilnog, jer upravo je taj strah, taj strah od nadosjetilnog, nepriznati temelj svakog protivljenja antropozofskom pokretu. U stvarnosti, među našim protivnicima postoji

neka vrsta straha od vode. Znete da se strah od vode također može izraziti u drugom obliku, impulzivno, i stoga se ne treba čuditi da se strah od vode o kojem sada govorim, također ponekad izražava bijesom. Uzgred, ponekad su to i bezopasne stvari. Za neke je antropozofija dobar način da napišu knjige s kojima mogu nešto zaraditi ili vas stave na popis knjiga, jer ljudi trebaju teme, a nemaju svi teme, moraju ih nabaviti iz vanjskog svijeta. Stoga su stvari u svojim motivima bezazlenije nego što mislite. Ali nisu jednako bezopasne u svojim učincima.

S jedne strane, ono što čovječanstvo danas ima je strah od nadosjetilnog znanja; to se pretvara u masku, u logiku istraživanja. U stvarnosti, ova logika istraživanja sa svojim granicama znanja nije ništa drugo nego izravno nasljeđe drevnog Pada; samo što su stari razumjeli svoj pad iz milosti, na način da se čovjek mora uzdići iznad grijeha. U post-skolastičkom razdoblju znanje još uvijek progoni vjera u Pad. Dok se prije u moralnoj sferi Pad vidio na način da je čovjek po prirodi zao, da mora nadvladati svoju narav, u sferi intelekta se to izražava na način da čovjek ne dopire do nadosjetilno, da ne može izaći iz sebe. To što on želi priznati granicu spoznaje nije ništa drugo nego nasljeđe Pada, samo što su u boljim vremenima ljudi nastojali nadvladati grijeh, a arogantni moderni čovjek želi ostati u grijehu spoznaje, izravno kazano: ne želim izvan grijeha, volim vraga, barem ga želim voljeti.

To je jedna strana. Druga strana, unatoč nekim iskazivanjima volje, koji su zapravo često maskirani, jest slabost volje i unutarinja paraliza volje suvremenog čovjeka. I želio bih reći da se ove dvije kobne karakteristike moderne civilizacije i kulture moraju prevladati u antropozofskom životu. A ako antropozofski život želi postati praktičan, tada je nužno da se praktičnost života rodi iz neustrašivog znanja i iz snažne volje. Ali to pretpostavlja da se nauči živjeti sa svijetom na antropozofski način. Prije su ljudi učili živjeti antropozofski bježeći od svijeta. Ali također treba naučiti živjeti sa svijetom na antropozofski način, prenijeti antropozofski impuls u svijet, u svakodnevni život, u običnu životnu praksu. Dakle, stvarno morate ponovno ujediniti ljudsko biće koje je bilo podijeljeno na antropozofa i praktičara, u jedinstveno ljudsko biće. A to nikada, baš nikada nećete postići ako antropozofski živite kao da ste zatvoreni, okruženi zidinama tvrđave iza kojih ne vidite. To se u Antropozofskom društvu mora prevladati. Morate otvoriti oči za ono što se događa u okruženju, u ostatku svijeta, tada ćete dobiti i prave impulse volje. Ali upravo u vrijeme kada je antropozofija kao takva dosegla svoju treću fazu – a to sam prošli put opisao – Antropozofsko društvo često je zaostajalo za antropozofskim životom, jer volja nije mogla pratiti. Budući da je tu i tamo trebalo okupiti vodeće ličnosti za razne ogranke, nerijetko se događalo da netko tko je mogao biti odličan učitelj Waldorfske škole, tko je usvojio horizont učitelja Waldorfske škole – da je postao loš antropozof. Instituciji nema ni najmanje zamjerke, danas je Waldorfska škola cijenjena u svijetu, ne samo u neposrednom okruženju;

može se sasvim skromno reći: ništa se ne prigovara pojedinoj instituciji, već kritika pripada sasvim drugoj stvari. Možete biti izvrstan učitelj Waldorfske škole, a loš antropozof, možete biti odličan radnik u nekom drugom poduhvatu, a loš antropozof. Ali o tome se i radi: da su svi pojedinačni pothvati izrasli iz matične antropozofije i treba imati na umu da iznad svega treba stvarno ostati antropozof, da se ne smije negirati to središte, ne smije se to negirati kao učitelj u Waldorfskoj školi, ne smije se to zaniijekati kao zaposlenik 'Kommende Tag', kao istražitelj i liječnik, nikada ne smije ni na kraj pameti biti reći: nemam vremena za opće antropozofske stvari. Inače bi u svakom od tih pothvata neko vrijeme moglo biti života, jer antropozofija kao takva doista sadrži ono što može dati život, ali taj život se ne bi mogao dugoročno održati. Presušio bi i za pojedinačne poduhvate.

Imamo posla s jednom neobjektivnom opozicijom, koja ne pokušava doprijeti do antropozofskih stvari, nego pitati: kako je nastala antropozofija, kako je zapravo to s vidovitošću, kako je ovo ili ono, pijete li kavu ili mlijeko ili slično – ove stvari koje nemaju veze s tim, ali u mnogim slučajevima, kada žele uništiti antropozofiju, ljudi pribjegavaju klevetama, a onda se okreću pojavama u svijetu, što je bilo nezamislivo prije samo malo vremena, kada civilizacija još nije bila dosegla najnižu točku, ali je danas postalo moguće! Ne želim sve to detaljno opisivati, već bih to prepustio drugima, kojima je također sudbina Antropozofskog društva na srcu. Ali ipak sam danas želio razgovarati s vama o ovim stvarima jer sam imao priliku – mogao bih reći neugodnu – biti ovdje. Sa stajališta rada u Dornachu to je neugodnost, sa ovdašnjeg stajališta to je sretna prilika, stvari uvijek imaju dvije strane, moja prisutnost u Dornachu je prijeko potrebna; ali budući da sam vam se danas mogao obratiti na moje duboko zadovoljstvo, želio bih reći: to je ono što je sada potrebno, da se nauči percipirati i osjećati antropozofski, da se nauči osjetiti antropozofiju koja pulsira u srcu. To se ne može dogoditi u mističnim nebulozama, to se može dogoditi samo u punoj jasnoći. Jer antropozofija izdržava svjetlost. Ostale stvari koje su slično karakterizirane u svijetu jednostavno ne mogu podnijeti svjetlo, podnose samo sektaški mrak. Antropozofija podnosi punu svjetlost, može ući u punu svjetlost srcem, s najdubljom toplinom srca, ne mora zazirati od te pune svjetlosti. Besmislene osobne klevete – a to ide toliko daleko da se ponekad ne može prepoznati što je osobno u njima – besmislene osobne klevete svakako se mogu prikazati onakvima kakve jesu. No, suočena s iskrenim protivljenjem, antropozofija može doći do svega što je moguće na temelju rasprava o činjenicama. Ali objektivna rasprava zahtijeva da se uđe u kognitivne metode antropozofije. A ako netko želi biti objektivna, ne može to učiniti prije nego se uključi u metode spoznaje. Prema umu, srcu, prema zdravom razumu, svatko može upiti antropozofiju. O antropozofiji ne može raspravljati onaj tko se od početka ne želi uključiti u njene metode spoznaje, tko ne poznaje njene metode spoznaje. Eksperimentiranje i kombiniranje eksperimenata, za to nije

potreban unutarnji razvoj, samo vanjska obuka, to može svatko. Ali oni koji samo to mogu učiniti, ne bi trebali željeti raspravljati o antropozofiji ako se ne bave njenim metodama znanja. Ali to odbacuju današnji konformisti koji dogmatski prikazuju čovjeka u njegovom savršenstvu i ne žele imati baš ništa s razvojem. Ali ni istina ni dobrota ne otkrivaju se čovjeku, ako sam ne učini nešto po tom pitanju iz unutarnje slobode. Ako znate koji su impulsi potrebni unutar Antropozofskog društva da biste vodili stvari sa srcem, ako znate ispravno procijeniti motive protivnika, onda ako imate dobru volju skupiti ćete snagu koja je neophodna ako se želi na zdrav način proći kroz one brige s kojima se, rečeno je prije nego sam počeo ovaj govor, i Društvo nosi.

PREDAVANJE V

Stuttgart, 22. veljače 1923

Danas bih se još jednom osvrnuo na ideal koji je bio povezan s građevinom koju nam je tragedija otrgnula. Htio bih da i ovdje prevladava ispravno razmišljanje o tome što će se učiniti u sljedećih nekoliko dana, kao prvi korak prema novim životu u antropozofskom društvu u Stuttgartu. Jer ono što će proizaći iz antropozofije mora počivati na sigurnom temelju ljudskog entuzijazma. A ovaj ljudski entuzijazam možemo imati samo ako gledamo na ideal koji bi trebao biti u grudima svakog antropozofa i koji je dovoljno velik da članove Antropozofskog društva drži zajedno u ljubavi. Ne može se poreći da je, iako ne i sam ovaj ideal antropozofske djelatnosti, ali entuzijazam za ovaj ideal donekle nestao u tri uzastopne epohe našeg antropozofskog razvoja. I sada kada tugujući stojimo pred ruševinama građevine kroz koju se taj ideal mogao izraziti izvana, sada je tim više potrebno da se ujedini u pravom osjećaju prema antropozofskom idealu, pa da bi se iz tog osjećaja i iz njega proizašlog zajedničkog razmišljanja, stvorila snaga koja nam je danas itekako potrebna, pogotovo s obzirom na protivljenja koja svakim tjednom rastu. Stoga mi na današnjem predavanju dopustite da ne govorim o nastavljanju – barem ne izravno – onoga što sam iznio na proteklom predavanjima i što govorim ovdje tjednima, već da predstavim nešto od onoga što bi moglo biti jedna od važnih uspomena na našu zgradu koja može uspostaviti i može biti prikladna za uspostavljanje onih odnosa koji su potrebni između pojedinačnih članova Antropozofskog društva. Jer okupljanje u zajedničkom idealu također mora zapaliti onu ljubav koju bi svaki pojedinac trebao pokazati prema drugome i koja bi trebala spriječiti bilo koga unutar Antropozofskog društva da gaji bilo kakvu mržnju prema drugome, čak i u svojim mislima.

Možda se sjećate da sam, kad smo mogli otvoriti prvi kolegij u Goetheanumu, u kratkom uvodnom govoru naglasio kako treba težiti stvarno svjetovnoj suradnji znanosti, umjetnosti i vjere, na nov način kroz ono što ostvaruju ljudi u Goetheanumu.

Dakle, ono što je trebalo izrasti u Goetheanumu, što je trebalo izrasti kroz jezik njegovih oblika i boja, to je bio znanstveni, to je bio umjetnički, to je bio religiozni ideal. Danas bi trebalo biti dublje ukopano u našim srcima ono što nam više ne može govoriti vanjskim oblicima i bojama. I to možda možemo ako se zapitamo o načinu na koji smo to učinili za druga razmatranja u posljednjih nekoliko tjedana, kakvim se znanstvenim, umjetničkim, religioznim, idealima težilo u uzastopnim epohama ljudskog razvoja.

Osvrnemo li se natrag na moćni, uzvišeni, istočnjački duhovni život, nailazimo na specifični točku u vremenu ovog drevnog istočnjačkog duhovnog života, kada je istočnjačkim narodima u izvjesnoj mjeri predstavljen duhovni sadržaj u izravnoj objavi. Susrećemo se s vremenom kada ljudi uopće nisu sumnjali da je ono što mogu vidjeti svojim osjetilima samo vanjski otisak onoga što im je njihova stara, snolika, ali zato stvarna vizija otkrila kao božansko-duhovno.

Vizija, čak i ako je bila instinktivna i kompulzivna, nekada je bio slučaj da su ljudi u određenom posebnom stanju svijesti percipirali duhovna bića u neposrednom okruženju, baš kao što su percipirali svoje bližnje kroz fizičko tijelo, kao što su kroz svoju tjelesnost percipirali bića triju fizičkih carstava. Jednako kao što je postojanje drugog ljudskog bića bilo za drevne istočnjake sigurno iz izravnog promatranja, tako je i postojanje božansko-duhovnih bića povezanih s čovjekom.

To mu je dalo njegovu unutarnju religioznu sigurnost. A ta unutarnja religiozna sigurnost nije bila ništa drugo nego sigurnost koju je posjedovao o vanjskim stvarima prirode. S istom sigurnošću s kojom je mogao vjerovati u postojanje kamena, biljaka, oblaka i rijeka, s istom je sigurnošću mogao vjerovati u postojanje svog boga, jer je vidio tog boga. A ono što se u suvremenoj znanosti zove animizam, koji objašnjava stvar kao da su drevni ljudi obdarivali prirodu, u nju kroz svoju maštu postavljali žive i duhovne stvari, to je djetinjasto, to je današnja amaterska znanost. Istina je, ljudi su vidjeli božansko-duhovno kao što su vidjeli osjetilno-prirodno.

Iz toga je, kao što sam rekao, dolazila sigurnost njihova religijskog života, ali iz toga je dolazilo i ono što im je bilo potrebno za njihovu umjetnost, za umjetničko stvaralaštvo. Za njih je božansko-duhovno imalo konkretan, izravan oblik. Znali su kakve oblike ima to božansko-duhovno, znali su u kojim se bojama pojavljuje duhovno. Ono što su vidjeli u duhovnom svijetu mogli su izraziti putem osjetilnog svijeta, putem fizičkog svijeta. Mogli su uzeti bilo koji građevni materijal koji im je bio dostupan; preko kiparstva ili drugih umjetnosti, mogli su se koristiti tehnikom za koju su bili sposobni i izražavati ono što im je otkriveno u duhu.

Kada su došli do unutarnjeg štovanja, do unutarnjeg emocionalnog odnosa prema božansko-duhovnim bićima, osjećali su to kao religiju. Kada su vanjskim sredstvima, fizičkim sredstvima predstavljali ono što su gledali u duhu, smatrali su to svojom umjetnošću. Ali stvar vezana za njihovu umjetnost bila je u onome što su sve mogli učiniti svojim umjetničkim sredstvima, koju su tehnologiju imali, koje su fizičke materijale imali, što su mogli upotrijebiti da izraze ono što su imali na umu u duhu: sve je to bilo malo s onim što su imali na umu.

Dolazimo do točke u vremenu u drevnom orijentalnom razvoju kada je ono što je čovjeku izgledalo kao božansko-duhovno, što se, da koristimo Goetheov izraz, pojavilo u osjetilno-nadosjetilnom obliku, što je bilo uzvišeno, briljantne ljepote i imalo snažan učinak na dušu, snažno djelovalo na maštu, ali budući da tehnika vanjskih likovnih sredstava nije bila ovladana, ono što se u duhu činilo mnogo ljepšim, izražavalo se nespretno u simboličkoj ili alegorijskoj formi. Umjetnik tog davnog vremena mogao je reći, kada bi htio izraziti vlastitu umjetničku kreaciju našim senzibilitetom: lijepo je ono što se pojavljuje u duhu, a samo blijedi odraz toga može se dati u onome što mogu oblikovati od gline, od drveta, od drugih materijala, kako bih izrazio ono što se pojavljuje u duhu.

Umjetnik je tada bila osoba koja je vidjela duhovno u svoj ljepoti i prikazala ga u osjetilnoj slici drugim ljudima koji to nisu mogli izravno vidjeti, ali koji su u to bili uvjereni: kada im je umjetnik u svojoj alegorijskoj-simboličkoj formi prikazao ono što je vidio u duhu, i oni su, posredstvom tog osjetilnog izražaja, uspjeli pronaći put u svijet koji je iznad zemaljskog, u svijet u koji čovjek mora ući ako želi imati osjećaj svog punog dostojanstva. - I taj odnos, ta veza s božansko-duhovnim, bila je tako izravna, ako mogu reći, tako stvarna, tako konkretna da su ljudi to osjećali kada su mislili, kada su formirali misli, da su mislili da su to misli bogova, koji su im bili stvarni koliko i njihovi drugovi. I ovi ljudi iz davnina su rekli: kada razgovarate s ljudima, oni vam se obraćaju riječima koje odzvanjaju u zraku, kada netko razgovara s bogovima, oni mu govore misli koje se mogu čuti samo iznutra. Riječi koje se mogu izraziti zvukovima su ljudske riječi, riječi koje su izražene mislima su poruke bogova.

I kad je ljudsko biće shvatilo svoje misli, nije vjerovalo da je te misli oblikovalo iznutra svojom dušom, već je vjerovalo da čuje ono što mu božansko-duhovno biće šapuće kao misli. Ako je to čuo svojim uhom, rekao je sebi: čujem ljude. - Ako je slušao svojom dušom gdje ono što je čuo živi samo u mislima, rekao je: čujem božansko-duhovna bića. - I tako je znanje koje je živjelo u idejama bilo komunikacija bogova za ove ljude davnog doba. Jezik bogova bio je Logos koji su bogovi izravno govorili ljudima.

Tako da se može reći: gledanje bogova živjelo je u religijskom idealu. U umjetničkom su idealu živjele reprodukcije božanskog na simbolizirajući alegorijski način. U znanstvenom idealu, čovjek je reproducirao jezik kojim su mu bogovi govorili. To su bila tri ideala koja su utjecala u jedan, u starim orijentalnim vremenima, jer su u osnovi ta tri ideala bila jedan ideal.

U ovom jednom idealu čovjek je gledao na božansko otkrivenje. Religija se proširila na cijeli čovjekov duševni život. Znanost i umjetnost bila su dva sredstva pomoću kojih je božansko koegzistiralo s čovjekom na Zemlji. I umjetnik je stvarajući svoje umjetničko djelo osjećao da bog vodi njegovu ruku, ili je pjesnik osjećao da bog oblikuje njegove riječi. 'Pjevao, o muzo, o

gnjevu velikog Ahileja!' Ne govori pjesnik, u pjesniku govori muza. I to je bila istina. Apstraktna koncepcija koja danas ovako nešto pripisuje, i govori naprimjer, da je to pjesnička krinka, spada u grotesknu djetinjariju u pogledu na takve stvari, i uopće ne znaju koliko je istinita Goetheova tvrdnja: 'Ono što vi nazivate duhom vremena, u osnovi je vlastiti duh gospode, u kojem se vrijeme odražava'.

I ako krenemo od ovog istočnjačkog trojnog ideala čovjeka u vjeri, umjetnosti i znanosti, do Grka, koji su zatim našli loš prozaičan odjek u Rimljanima, nalazimo da su se ova tri ideala dalje razvila. Ono što se ranije, mogu reći, otkrilo sa sjajnih visina kao božansko-duhovno, Grk je osjetio da govori kroz samog čovjeka. U grčkom životu vjerski je život bio usko vezan uz čovjeka. Čovjek je u Grčkoj osjećao ono što je on sam, po obliku, po unutarnjem životu, da je bogom prožet. Više nije gledao u blistave visine svijetla, nego u čudesnu konstrukciju samog čovjeka. Tako on više nije imao onu snažnu viziju božansko-duhovnog koju je imao orijentalac, nego, slabiju sliku u sjeni nebesko-duhovnog. Ali svatko tko može suosjećati s grčkom poezijom, grčkom umjetnošću, grčkom filozofiju, može znati da je za te Grke to bio temeljni osjećaj, kroz koji su si rekli: ljudsko biće koje hoda ovdje po Zemlji, koje nije samo stjecište onoga što oči vide u vanjskom osjetilnom svijetu, svjedok je prisutnosti božansko-duhovnog bića. A ljudsko biće koje hoda ovdje Zemljom, koje za Grke nije moglo biti zemaljskog podrijetla, izravni je dokaz Zeusove vladavine, vladavine Atene u duhovnim svjetovima.

U ljudskom obličju i u unutarnjem razvoju u ljudskom životu, Grk je vidio najveće svjedočanstvo božansko-duhovne vladavine u svijetu. I tako su Grci humanizirali svoje bogove jer su ljudsko biće još uvijek osjećali u njegovoj božanstvenosti.

Nešto je sasvim drugo kada Grci humaniziraju svoje bogove nego kada, primjerice, moderni čovjek svog bogočovjeka predstavlja u degradiranom antropomorfizmu. Jer Grci su još živjeli u čovjeku kao svjedočanstvu božanskog. Grk je još mogao sebi reći: da nije božanskog elementa koji tka i teče kroz svijet, čovjek ne bi mogao stajati preda mnogom takav kakav jest. - Religija je bila uključena u razumijevanje čovjeka. Čovjek je bio štovan na odgovarajući način, u odnosu na ono što nije mogao dati sam sebi, već ono što je bio u svijetu. Ne svakodnevna ljudska aktivnost, ne uzaludna ljudska težnja na Zemlji, nego ono što je s čovjekom postavljeno u ovozemaljski život, štovalo se na odgovarajući način. I to štovanje koje se imalo prema ljudskom biću proširilo se na štovanje božansko-duhovnog svijeta. A umjetnički je ideal bio takav, da je Grk s jedne strane osjećao svoj božansko-duhovni element, o kojem svjedoči postojanje čovjeka na Zemlji, a s druge strane snažno je osjećao, što još nije bio slučaj s istočnjacima, zakone osjetilno-tjelesne prirode, zakone harmonije i disharmonije, zakone mjere, terećenja i nošenja materijala. I dok je orijentalac bio, mogu reći, još uvijek nespretn u

svladavanju materijalnog, nije mogao ići izvan grubog alegorijskog i simboličkog tretiranja duhovne stvarnosti, tako da je ono duhovno, uvijek bilo daleko veličanstvenije i veće od nespretnog predstavljanja u osjetilnom obliku, Grk je težio svu punoću duhovnog iskustva pretočiti u ono što je već poznao, u osjetilne-fizičke oblike koje je već upoznao.

Kod njega stup nije mogao biti deblji nego što je morao biti da razvije nosivost za ono što na njemu leži. Ono što je bio osjetilni izraz duhovnoga nije smjelo, kao u orijentalnoj umjetnosti, na nespretnan način predstavljati tjelesno-osjetilne zakone, nego je tjelesno-osjetilnim zakonima trebalo ovladati u njihovoj savršenosti. Duh je, da tako kažem, morao ući u brak ravnopravnih, s tjelesnom putenošću. Toliko duha, toliko osjetilno-fizičke zakonitosti ima u grčkom hramu, i tolika je izražajnost materijalnog, jer se duhovnost otkriva kroz materijal, u grčkom kipu. I tako teku Homerovi stihovi, da se u tijeku ljudskog govora neposredno otkriva jezik bogova. Oblikujući svoje riječi, pjesnik je osjećao da se sve mora savladati iz onoga što proizlazi iz samih zakona jezika, da ništa ne smije ostati nezgrapno, ništa ne smije biti mucavo, kao što je to još uvijek slučaj u orijentalnoj himničnoj poeziji, već da sve mora pronaći izraz koji je primjeren duhu: potpuno ovladavanje fizičko-osjetilnim zakonima umjetničkih materijala od strane čovjeka, tako da se prikaže i posljednji trag onoga što se otkriva od duha i manifestira u samim osjetilnim oblicima.

Kao što su Grci smatrali da je čovjek svjedočanstvo božanskog, tako je i umjetničko djelo u hramu, umjetničko djelo u kipu, moralo biti izravno svjedočanstvo o djelovanju božanskog, iako iz ljudske mašte. Iz hrama se moglo vidjeti da je onaj koji ga je sagradio ovladao svim zakonima fizičkog-osjetilnog materijala, tako da je u svakom izrazu ovog fizičkog-osjetilnog materijala mogao reproducirati ono što je osjećao u sebi, što je dotjecalo u njega, u njegovom općenju s bogovima.

I najstarije grčke tragedije bile su takve da su prikazana bića bila zapravo replike božanskih, apolonskih, dionizijskih, a zbor je bio neka vrsta rezonancije prirode, neka vrsta odjeka božansko-duhovne vladavine. S ljudskim bićima kao prikladnim materijalom, željelo se u tragediji izraziti ono što se događa u svjetovima bogova, na takav način da se ne mora uvijek duhovnim okom gledati prema višim područjima, kao kod istočnjaka, nego se može ostati na istoj razini na kojoj ljudska bića predstavljaju tragediju, kako bi se u svakoj gesti, u svakoj riječi, u svakom recitalu zbora uočilo nešto u čemu je božansko pritjecalo na prikladan osjetilni način. To je bio umjetnički ideal Grka.

A znanstveni ideal? Grci više nisu osjećali s takvom vitalnošću kao istočnjaci da im u idejama, u mislima, govore bogovi. Već su imali slutnju o tome da se ljudi moraju truditi misliti. Ali kao što je Grk osjećao samo ljudsko biće, koje je hodalo zemljom, u njegovom obliku i unutarnjem životu

kao izravno živo svjedočanstvo božanskog, tako je i misao osjećao stvarnom poput osjetilne percepcije. Kao što je izravno opažao crvenu ili plavu ili C ili G, tako je opažao svoje misli, opažao ih je u vanjskom svijetu, kao što oči i uši primaju osjetilne percepcije. Kao rezultat toga, on više nije poznavao Logos u toj konkretnosti, u tako konkretnom jeziku, kako je poznavao orijentalac; Grci više nisu pisali Vede, za koje je istočnjak smatrao da su ih bogovi unijeli u njegove misli. Grk je znao da mora razraditi svoje misli, kao što se zna da se oko sebe mora gledati očima da bi se okolina opažala osjetilima. Ali Grk je ipak znao da su te misli koje je razradio božanske misli utisnute u prirodu. I tako je misao za njega bila zemaljsko svjedočanstvo za božanski govor. Dok su istočnjaci još slušali božanski jezik, Grci su ga već osjećali kao ljudski jezik, ali su ga osjećali kao izravno svjedočanstvo jezika bogova, koje im je potvrđeno na Zemlji.

Dakle, za Grke je znanost bila nešto božansko i duhovno nadahnuto, nešto što se još uvijek moglo vidjeti kao nešto duhovno i božansko poslano na Zemlju, baš kao što je i sam čovjek u svom obliku, u svom unutarnjem iskustvu, postavljen na Zemlju od strane božanskih sila. Vidimo kako se religijski, umjetnički i znanstveni ideal mijenjao tijekom ljudskog razvoja od drevnog orijentalnog svijeta do grčkog svijeta.

Sada smo opet na točki – a ljudski razvoj na zapadu je, kao što sam često isticao, došao do ove točke od prve trećine 15. stoljeća – gdje se čovjek suočava s nužnošću, davanja novog oblika prastarim svetim idealima, religijskom, umjetničkom, spoznajnom idealu. To sam želio izraziti kada smo otvorili prvi visokoškolski studij u našem Goetheanumu. Htio sam izraziti da ovaj Goetheanum postoji jer iz unutarnjih zakona samog ljudskog razvoja proizlazi da religijski, umjetnički, ideal spoznaje, mora poprimiti nove oblike – čak i u usporedbi s velikim grčkim oblicima.

To je ono što čovjeka ispunjava takvom strašnom melankolijom, kada se danas vide ruševine umjesto onoga što je oblikom i bojom, što je svakom linijom, svakim oblikom drveta, htjelo izraziti kako bi se trebali preobraziti tri ideala iz najveće dubine ljudske duše. Može se samo sa sjetom, s najdubljom boli gledati na mjesto koje je trebalo govoriti o obnovi triju velikih ideala čovječanstva, a koje danas stoji u ruševinama na takav način, da možemo samo u srcima nositi ono što je postavljeno u njegovu konstrukciju. Jer čak i kad bi postojala mogućnost da ovdje opet bude zgrada: sigurno ne stara zgrada! I na način na koji se govorilo kroz zgradu, više se neće moći govoriti.

Zato bismo još dublje trebali zapisati u svoja srca što je zapravo značilo ovo zdanje za tri velika ideala čovječanstva. Danas ne možemo reći da nam božansko-duhovno svijetli na isti način kao instinktivna vidovitost istočnjaka, kao izvanjsko, osjetilno biće, ili da se djela bogova pojavljuju pred okom duše kao što se osjetilna djela zbivaju pred nama u osjetilnom ili u svakodnevnom životu. Ali ako oživimo to produbljanje u prirodi i ljudskoj

egzistenciji, koje možemo oživjeti kroz antropozofsko mišljenje i osjećanje, tada će nam se svijet, kozmos, svemir, pokazati u drugačijem obliku nego onom s kojim su se Grci suočavali.

Kad su Grci pogledali u prirodu, kad su pogledali vanjsko fizičko ljudsko biće, imali su osjećaj, da tako kažemo: kad ovdje izvire proljeće, diže se gora, koju kruni oblak, tamo Sunce izlazi u sjaju zore, duga se proteže u luku – kroz sve to progovara božansko-duhovno. Grk je tako promatrao prirodu da je u svemu mogao osjetiti božansko-duhovno. Ali njegov pogled na prirodu bio je takav da je u njoj bio zadovoljan, da je osjećao puno ljudsko zadovoljstvo u onome što je vidio u prirodi.

Često sam to naglašavao da se s pravom govori o napretku u poznavanju prirode, a posebno je antropozofija sposobna uvidjeti pravi značaj znanstvenog napretka u posljednjih nekoliko stoljeća. Često sam to naglašavao. Antropozofija ne može sugerirati neku amatersku kritiku prirodne znanosti, pogleda na prirodu ili produblivanja u prirodi, ali samo stvarnom produblivanju s ljubavlju. Da, dragi prijatelji, ljudi su mnogo naučili o prirodi u posljednjih nekoliko stoljeća. I ako se produbi ono što je naučeno, dobiva se iz pogleda na prirodu – kao što sam često objašnjavao upravo s ovog mjesta – dobiva se uvid u ponovljeni zemaljski život ljudskog bića, uvid u transformaciju prirode. Dobiva se perspektiva budućih vremena kada će čovjek oživjeti ono što proživljava kroz svoja osjetila i svoju dušu i svoj duh u sadašnjosti.

A ako se stvarno udubite u prirodu, dobivate drugačiji pogled, drugačiji ukupni pogled na prirodu nego što su ga imali Grci. Moglo bi se reći da su Grci na prirodu gledali kao na zrelo biće koje im otkriva slavu božansko-duhovnog svijeta. Suvremeni čovjek više ne može tako gledati na prirodu. Ako pogledamo ono što danas možemo osjetiti od bića prirode, sa svim našim instrumentima, sa svim našim alatima, onda nam se priroda zajedno s prirodnim čovjekom pojavljuje kao nešto što je embrionalno, nešto što ima u svojoj utrobi što se samo u budućnosti može razviti.

Grci su svaku biljku vidjeli kao nešto što postoji savršeno čim se pojavi, jer bog biljke živi u pojedinačnoj biljci. mi danas biljku vidimo kao nešto što mora izrasti u nešto više u prirodi; danas vidimo nešto embrionalno u svemu što pogledamo. I ono što danas vidimo, ne u završenoj prirodi, nego bih rekao u prirodi bremenitoj budućnošću, u svemu tome vidimo nešto o čemu počinjemo govoriti: božansko vlada prirodom i mora vladati, jer će embrionalnu prirodu jednog dana dovesti do savršenog oblika.

Naučili smo pomnije promatrati prirodu. Ako je Grk vidio pticu, mi u prirodi vidimo jaje. On je svugdje vidio finalni stupanj, mi posvuda vidimo početke. I danas onaj tko može biti ponesen cijelom svojom dušom, svim

svojim srcem, cijelim umom, embrionalnom prirodom, predispozicijom prirode, ima ispravan pogled na prirodu.

To je druga strana današnjeg poznavanja prirode. Kada počnete religiozno gledati u mikroskop, kad počnete religiozno gledati u teleskop, primjećujete klice posvuda. Točnost gledanja na prirodu omogućuje nam vidjeti prirodu u embrionalnom stanju, omogućuje nam vidjeti prirodu kako posvuda stvara, omogućuje nam vidjeti prirodu kako posvuda žuri prema budućnosti. To rezultira novim religioznim idealom.

Međutim, taj religiozni ideal može imati samo onaj tko i u pojedinačnom ljudskom životu vidi – kao što smo ovdje na ovom mjestu često pokazivali – ono što mu izgleda kao klica budućih, drugačijih ljudskih života na Zemlji i u svijetu.

Grci su u izvjesnoj mjeri u čovjeku vidjeli spoj cijelog kozmosa, ali kozmosa svog vremena. Drevni orijentalac je u čovjeku vidio stjecište cjelokupne kozmičke prošlosti. Mi u čovjeku osjećamo klicu budućnosti. To daje boju novom religijskom idealu.

A ako prijeđemo na umjetničko, onda nalazimo, ako danas uronimo u prirodu i ne zaustavimo se na mrtvim oblicima, ne zaustavimo se na apstraktnim idejama, nego uronimo dušom u žive oblike prirode – da, što onda nalazimo? Dragi moji prijatelji, vidjeli ste to u kapitelima naših stupova, vidjeli ste to u motivima arhitrava koji su tamo krunili stupove: to nije došlo iz promatranja prirode, došlo je iz doživljaja prirode. Priroda proizvodi oblike koji također mogu biti različiti; priroda nas posvuda traži da oblike transformiramo u druge, da ih preobrazimo. Tko samo promatra prirodu, kopira je, pada u naturalizam. Ako doživite prirodu, ako ne gledate samo linije biljaka, boje biljaka, nego ih doživite iznutra, svaka biljka, svaka stijena, svaki životinjski oblik izrodit će drugačiji koji možete utisnuti na materijal. Ne činite to kao Grci koji su željeli potpuno izraziti duh u tehnici materijala, hrvati se s oblicima prirode i stvarati iz prirode samostalne oblike, ne na simbolički i alegorijski način kao istočnjaci, ne na način kao Grci, već tako da nešto odmah dođe do izražaja u čulnom otkrivenju, nešto što u svakoj liniji, u svakoj boji, stremi božanskom. Kod orijentalaca se božansko izražavalo u izvjesnoj mjeri kroz simbol, kroz alegoriju, zračilo je poput aure, poput oblaka, tako da je božansko-duhovno preplavilo oblike, uvuklo se u oblike, tako da je govorilo više od oblika. Mi moderni ljudi moramo stvarati umjetnička djela u kojima forma govori više nego sama priroda, ali govori sasvim na način prirode, tako da svaka pojedina linija, svaka pojedina boja bude kao molitva prirode božanskom. U izvjesnoj mjeri iz prirode izvlačimo one oblike kroz koje sama priroda može štovati božansko. Na neki način, umjetnički razgovaramo s prirodom.

Zapravo, svaka bi biljka, svako drvo željelo u molitvi ugledati nešto božansko. Vidimo to u fiziognomiji stabla, fiziognomiji biljke. Ali izražajne mogućnosti biljke, stabla, nisu dovoljno velike. One leže kao potencijal u drveću i biljkama. Iznesimo ono što živi u drvetu i biljci, u oblaku i kamenu, u smislu linija, boja i unutarnje vitalnosti, utisnimo to u građevni materijal, utisnimo to u kiparski materijal, tada se priroda obraća bogovima kroz naše umjetničko djelo. U prirodi otkrivamo Logos. U našoj umjetnosti pokazuje nam se priroda viša od vanjske prirode, priroda koja sa svoje strane dopušta Logosu da teče do božansko-duhovnog svijeta na potpuno prirodan način.

U orijentalnim umjetničkim djelima Logos se slijevao, a u ljudskom je umjetničkom materijalu nalazio mucavi izraz. Naše umjetničke forme moraju biti prave jezične forme koje govore jezikom kojim bi priroda htjela govoriti kada bi mogla postići svoj cilj. To je umjetnički ideal, umjetnički ideal koji stoji uz religijski ideal, koji prirodu vidi u zamecima, u njenim klicama.

I treći je znanstveni ideal, onaj ideal koji više, kao kod istočnjaka, ne osjeća misao kao nešto što bog šapće izravno u dušu. Naša moderna misao ili ideal ideje, ne može više osjećati misli poput grčkih, koje u čovjeku nastaju kao svjedočanstvo božanskog, mi misao nalazimo na čisto ljudski način, kroz ljudski rad, kroz unutarnji rad ljudske duše. Ali čim smo se vinuli do toga da u naše misli ne dopuštamo ništa od egoizma, ništa od sebičnosti, ništa od unutarnje strasti, koja je pristrana za ovo ili ono, to jest ništa od stremljenja prema ovom ili onom sudu, kada smo se napregнули da iskusimo misao u onom obliku u nama koji ona sama želi poprimiti, tada se ne osjećamo kao onaj koji oblikuje, kao tvorac misli, nego kao unutarnja arena duše kroz koju će misao izraziti vlastitu prirodu. Tada osjećamo veličinu misli, koje izgledaju kao da smo ih sami oblikovali, ideja koje se čine da smo ih stvorili u sebi, bez sebičnosti, bez stajanja na jednoj ili drugoj strani u prosudbi. Onda smo iznenađeni: ideje koje smo tako oblikovali dostojne su portretiranja božanskog. Kasnije otkrivamo kako je misao stvorena u našim vlastitim grudima dostojna portretiranja božanskog. Prvo otkrivamo misao i kasnije otkrivamo: misao je Logos! Dok nesebično dopuštate da se vaše misli same formiraju u vama, kroz nesebičnost ste omogućili bogu da bude kreator vaših misli. - Ono što je istočnjak osjetio kao otkrivenje misli, što je Grk kroz misao osjetio kao dokaz božanskog, mi osjećamo kao živo otkrivenje: mi smo mislili, a poslije nam se objavljuje kao ono što može izraziti boga. To je naš znanstveni ideal.

I tako stojimo u evoluciji, shvaćajući točku u vremenu u kojoj živimo unutar evolucije i znajući: moramo moći ne samo promatrati ljudsku glavu s ušima sa strane, s grkljanom, iskrivljenim lopaticama, već moramo uspjeti preobraziti oblik prirode, iz rasta lopatica, ispreplićući grkljan s ušima, nešto proizlazi iz grudi, glave, krila, grkljana, što nam izgleda kao luciferski oblik. Došli smo do točke da vidimo onaj element u prirodi koji omogućuje obliku

da živi u prirodi, tako da se pojavljuje viši život oblika nego se nalazi u samoj prirodi.

Ali to nas također stavlja u položaj da možemo slijediti aktivnost prirode gdje preobražava samog čovjeka. Tu umjetnost možemo unijeti u pedagoško didaktičko polje. Istu kreativnu umjetnost unosimo u pedagoški rad s djecom koja se neprestano mijenjaju, jer smo to shvatili u samoj umjetnosti na način da u toj umjetnosti vidimo prirodu koja radi-izvan-prirode i proizvodi Logos. Učimo od izvora, koji postaje više od izvora jer opći s bogovima, učimo od stabla koje je više od stabla; jer tamo gdje inače postiču samo mucavo kretanje svojih grana, otkrivaju se modernoj umjetničkoj fantaziji u oblicima koji pokazuju na bogove pokretima grana i krune. Učimo od kozmosa dok preobražava njegove oblike i preoblikuje ih, kao što smo pokušali učiniti u našem Goetheanumu. Sve ovo nas uči kako iz dana u dan raditi s djecom kako bismo podržali proces koji ih svakodnevno preoblikuje, stvara iznova. To nam omogućuje da unesemo umjetnost u školovanje ljudske rase, a isto vrijedi i za druga područja.

Gledano na ovaj način, tri novooživljena velika ideala čovječanstva niču pred dušom antropozofa: religijski ideal, umjetnički ideal, spoznajni ideal. Kroz oblike Goetheanuma, antropozof bi se trebao osjećati nadahnutim da doživi ovo preoblikovanje plemenitih, velikih ljudskih ideala. To moramo tiho upisati u naše duše. Ali to mora postati izvor entuzijazma. A kada se oduševimo onim što nas na taj način uzdiže do božansko-duhovnog kroz tri ideala, onda nam iz toga proizlazi najviši zemaljski ideal. Kad se u evanđelju kaže: ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe i Boga iznad svega – s druge strane mora se reći: svatko tko gleda na božansko-duhovno onako kako to moderni čovjek mora promatrati u smislu triju ideala prenesenih u današnje vrijeme, uči voljeti božansko-duhovno, zato jer osjeća da ne može biti čovjek ako ne poznaje sebe, posvećuje se ovim trima idealima sa svom ljubavlju koju ima. Ali tada se također osjeća na isti način ujedinjen s onima koji mogu poslati ovu ljubav prema gore na isti način. Uči se ljubiti božansko-duhovno iznad svega – a potom i bližnjega kao samoga sebe, iz ljubavi prema božanskom. I neugodni osjećaji ne izlaze.

Ali to je ono što može pojedinačne članove Antropozofskog društva održati zajedno kao cjelinu. To nam u sadašnje vrijeme treba. Upravo smo doživjeli da smo u Antropozofskom društvu prošli kroz fazu u kojoj su se antropozofski elementi ulijevali u pojedine grane života: u pedagošku i didaktičku, u druge praktične oblike života, u umjetničku i tako dalje. Danas nam treba spajanje. Imamo izvrsne Waldorfske učitelje, izvrsne radnike u drugim područjima. Danas su nam također potrebni svi oni koji daju sve od sebe na svojim pojedinačnim radnim mjestima, kako bi pronašli put, kako bi sami izvori antropozofskog života ponovno potekli. To nam danas treba.

I zato što nam je to potrebno, jer vodeće antropozofske ličnosti moraju svjedočiti o svijesti da je revitalizacija Antropozofskog društva trenutno nužna, sljedećih nekoliko dana u Stuttgartu će biti skupština, i ako smo iskreni, moramo biti uz Antropozofsko društvo koje polaže najveće nade u ono što će se sljedećih dana događati u Stuttgartu. Jer tek kad te osobnosti koje će se tamo pojaviti, nađu prave tonove za ovo ili ono, koji odzvanjaju iz istinskog, energičnog zanosa za tri velika ideala, koji su ujedno i ideali koji izviru u ljubavi, samo ako postoji jamstvo za to kroz snagu i sadržaj riječi koje su tamo izgovorene, može se nadati da će Antropozofsko društvo postići svoj cilj. Jer ono što tamo izađe na vidjelo, morati će izaći na vidjelo i u širim krugovima.

Za mene će biti jasno što moram učiniti, ovisno o tome kako će ispasti ova konferencija u Stuttgartu. Gledamo je s iščekivanjem. Molim vas, ukoliko možda ne idete tamo, budite tamo sa snažnim mislima. Jer radi se o prisutnosti u važnom trenutku, o energičnom zalaganju za velike ideale potrebne današnjem čovječanstvu, one velike ideale o kojima nam ne govore proizvoljni ljudski zapisi, već zapisi koji dolaze iz evolucije, iz značenja cjelokupne ljudske evolucije na Zemlji, govore nam jasno kao što dnevno Sunce govori budnom ljudskom biću. Ako na ovaj način želimo zapaliti entuzijazam u svojoj duši, onda će se entuzijazam pretvoriti u djelo. I trebamo to djelo.

PREDAVANJE VI

Stuttgart, 27. veljače 1923

Raspoloženje u kojem vam danas govorim nije ono isto u kojem sam imao privilegiju činiti to ranije; jer od novogodišnje noći 1922 na 1923 u pozadini ovog raspoloženja nalazi se strašna slika Goetheanuma u plamenu. Istina je da je bol, patnja koja se mora povezati s nekim tko je volio ovaj Goetheanum tako velika i takve prirode da se ne može izraziti riječima. Možda bi se moglo činiti da je opravdano da pokret koji gleda u duhovno, kao što je naš antropozofski pokret, ne bi trebao imati tako dubok razlog da tuguje nad vanjskim spomenikom svoje biti. Ali s Goetheanumom stvari stoje malo drugačije. To nije bila samo nasumična vanjska zgrada za našu antropozofsku stvar. Tijekom gotovo desetogodišnjeg rada na zgradi često sam to morao objašnjavati, da struktura koja bi mogla biti pogodna da udomi neki drugi duhovni ili slični pokret, da za naš antropozofski pokret ne bi bila odgovarajuća. Jer ovdje nije bilo samo, rekao sam mnogo puta, da neki duhovni pokret koji, šireći se s nizom samopožrtvovnih, predanih osobnosti, ima namjeru izgradnje vlastitog doma, u ovom ili onom konvencionalnom stilu. Ovdje se radilo o tome da antropozofija stoji na duhovnom temelju koji nije na jednostran način nikakav religijski ili spoznajni ili umjetnički pokret, već sveobuhvatan pokret koji se orijentira prema raznim aspektima najvećih ideala čovječanstva, religijsko-moralnim, umjetničkim, i spoznajnim. I tako nije bilo pitanje podizanja proizvoljno dizajnirane građevine za antropozofski pokret, umjesto toga, ova je zgrada morala biti podignuta na umjetnički način iz istih izvora iz kojih su oblikovane antropozofske ideje kao izraz duhovne percepcije stečene antropozofskim putem spoznaje. I gotovo deset godina, mnogi prijatelji koji su stajali uz mene pokušavali su izvana utjeloviti, vizualizirati u svakom pojedinom linearnom obliku, u svakom vanjskom arhitektonskom i skulpturalnom dizajnu, u svakom rasporedu boja, ono što dolazi iz izvora antropozofskog gledanja, antropozofskog života, i antropozofske volje. Taj pogled na život, bio je ugrađen u svaku liniju, u svaku plastičnu formu, u svaku boju. I ova je zgrada bila blisko povezana s onim što je težilo spoznajnoj, umjetničkoj strani unutar antropozofskog pokreta. Prijatelji koji su u Goetheanumu u Dornachu vidjeli izvedbe euritmije, primjerice, steći će dojam kako je, da tako kažemo, sve iz unutrašnje arhitekture i dekoracije gledališta, pozornice, odgovaralo pokretima euritmije, koja je u najintimnijem skladu s tim pokretima. Mogao se steći dojam da su pokreti ljudi na pozornici rođeni u građevini i plastičnim oblicima. Ako ste stajali na podiju i govorili iz antropozofskog duha, svaka linija, svaki oblik je odgovarao i uklopio se u ono što je rečeno. To je bila namjera. Svakako da je bio prvi pokušaj, ali se težilo tome i to se moglo osjetiti. I zato je slučaj da oni koji su

svoj rad okrenuli prema ovom Goetheanumu u Dornachu, da su osjećaje koji su uložili u ovo djelo progutali plamenovi koji su gorjeli u novogodišnjoj noći. Upravo intimno zajedništvo antropozofskog osjećaja i antropozofske volje s ovim oblicima, koji su tako osmišljeni iz izravnog promatranja, koji se nikada ne može zamijeniti nikakvim misaonim oblicima, nikakvim tumačenjima, čini bol gubitka tako neizmjerljivo dubokom. Ali toga se moraju sjetiti i oni koji su Goetheanum zavoljeli, koji su osjetili taj intimni sklad. I na neki način to trebamo upisati kao podsjetnik u našim srcima. Na neki način, dok nas je s jedne strane intimnost učinila beskućnicima, moramo intenzivnije tražiti duhovno utočište u svojih srcima, umjesto onoga što smo izgubili. Moramo svim silama težiti da u našim srcima za vječnost podignemo ovu zgradu koja nam je oduzeta, kao vanjski umjetnički stimulans. Ali u pozadini svega što se još može učiniti na polju antropozofije, još stoji taj strašni plamen, u koji su uvučeni svi manji plamenovi u ponoć između 31. prosinca i 1. siječnja. I spaljen je, ako ne dio žive duhovne antropozofije, onda velik dio posla koji smo nastojali učiniti za antropozofiju u naše vrijeme.

Vjerujem da ono što je tamo doživljeno, prije svega, ako se na pravi način ukorijeni u srcima naših antropozofskih prijatelja, iz boli, iz tuge, da to zauzvrat može dati snagu za sve što smo pozvani učiniti u bliskoj budućnosti. U životu je tako, da kad je grupa ljudi suočena sa zajedničkom nesrećom, koja ih na neki način i veže, da s druge strane dođe snaga i moć za zajedničko djelovanje. A sile koje bi nas trebale nadahnuti da radimo antropozofski, trebale bi dolaziti iz iskustva, a ne iz sivih teorija, ne iz apstraktnih misli.

Dragi moji prijatelji, ovo bih želio dodati temi koju sam morao izabrati za ova dva dana, dodati opisu uvjeta za izgradnju antropozofske zajednice. Želim to dodati, jer osim što se to duboko urezalo u srce, upućuje na jednu od onih činjenicu koje bismo ovih dana trebali imati pred našim dušama. Mnogo žrtve, mnogo rada, ulilo se u Goetheanum; i impulsi za ovu žrtvu, za ovaj predani rad, oni su se pojavili u dva desetljeća otkako prakticiramo antropozofiju, gdje god je antropozofija živjela. Iznikli su iz srca koja su bila oduševljena antropozofijom. A Goetheanum je bio čin zajednice antropozofski nastrojenih ljudi. Ako iz raznih sredina ljudi razmišljaju i razmišljaju o tome kako bi Antropozofsko društvo trebalo obnoviti, onda se s druge strane ne smije zaboraviti da je Antropozofsko društvo imalo život od dva desetljeća, da su mnoga sudbonosna iskustva podijeljena u zajedničke aktivnosti i zajedničke težnje velikog broja ljudi, došlo je do toga da Antropozofsko društvo nije nešto što danas možemo ponovno uspostaviti; jer povijest, prava povijest, radna povijest, ne može se izbrisati. Ne možete danas početi s nečim što je počelo prije dva desetljeća. Trebamo se čuvati bilo kakvih nesporazuma u tom pogledu kada sudjelujemo u sadašnjim pregovorima. Svatko tko je tijekom vremena pronašao put do Antropozofskog društva sigurno ima mnogo toga za kritizirati u vezi s njim, i to s pravom. I ovdje su

u tom smislu izgovorene prave i teške riječi. Ali mora se imati na umu da je Antropozofsko društvo bilo nešto što je imalo učinka. A u ovom Antropozofskom društvu ima dovoljno ljudi koji danas mogu izreći jednu tešku, životnu, žalosnu i bolnu riječ: 'Izgorio je naš dragi Goetheanum'.

Razlikuje se je li netko ušao u Društvo u 1917. godine i kasnije, ili je toliko dugo uz njega da danas iz najdubljeg unutarnjeg iskustva može izgovoriti ove tugom natopljene riječi. Naša rasprava doista bi trebala biti pod dojmom te činjenice. Tada će ipak, nešto značajno doći iz tih osjećaja o kojima su naši prijatelji ovdje opravdano govorili proteklih dana. Odzvanjale su mi u uhu – svakako, osjećao sam da je to opravdano – riječi: 'nakon onog što sam ovdje čuo, kad dođem kući više ne mogu govoriti o antropozofiji na isti način kao što sam mogao dok sam bio pun iluzija'. Dio ovih riječi će pomalo nestati kada se uzme u obzir koliko su ti pojedinci koji su dva desetljeća antropozofi proživjeli zajedno, i nedavno zajedno patili, jer je ta patnja rezultat dugog boravljenja u Antropozofskom društvu. A treba i osjetiti da ni brige koje osjećamo ovih dana to ne mogu obrisati. To je nešto što ostaje. Tako bi ostalo i kad bi se ovdašnji događaji pokazali mnogo gorim nego što su se pokazali. Treba li zaboraviti ono dublje zbog površine? Ne smijemo to činiti unutar duhovnog pokreta koji izranja iz dubine ljudskog srca i duše. Ono što je došlo na svijet kao antropozofski pokret nije bez Sunca – čak i ako je Sunce pomračeno – bez Sunca u odgovarajućem značenju riječi. Naravno, to nas ne bi trebalo spriječiti da se unutar kruga stvari uzimaju onako kako se predstavljaju, upravo kako bi se ponovno antropozofiji pružila prava posuda u pravom Antropozofskom društvu. Treba nam raspoloženje iz kojeg to možemo učiniti.

Naravno da se ne mogu danas dotaći svega što dolazi u obzir. U dva predavanja nastojati ću dotaknuti što više toga. Ne može se sve reći, ali bih želio posebno istaknuti dvije stvari: na hitnu potrebu za izgradnjom zajednice unutar Antropozofskog društva i na simptom koji je ušao u ovaj antropozofski pokret kroz izvanredni pokret mladih. Ali na antropozofskom tlu neke stvari treba gledati drugačije nego drugdje. Ne bi bili na tlu koje toliko znači mnogima da ne možemo drugačije gledati na stvari od načina na koji se inače na njih gleda u životu.

Izgradnja zajednice! Posebno je značajno da se ideal izgradnje zajednice javlja u naše vrijeme. Iz elementarnog, iz dubokog osjećaja mnogih ljudskih duša, proizlazi danas ideal stvaranja zajednice, vrlo specifičnog odnosa čovjeka prema čovjeku s poticajem suradnje. Kada su mi prije nekog vremena došli brojni mladi teolozi koji su bili na putu da postanu dušebrižnici, u njima je prije svega bio poticaj za religijsku obnovu, za religijskom obnovom koja je prožeta stvarnom Kristovom snagom, religijskom obnovom koja može dotaknuti mnoge ljudske duše u sadašnje vrijeme na način na koji one žele da budu dotaknute, ali na način na koji ne mogu biti

dotaknute unutar sadašnjih tradicionalnih vjerskih denominacija. I morao sam reći nešto što mi se čini iznimno važnim u razvoju ove struje religijske obnove, morao sam reći: u pravom smislu, treba tragati za izgradnjom zajednice, u elementarnom religijskom i pastoralnom radu koji povezuje ljude s ljudima. - I rekao sam prijateljima koji su mi dolazili: apstraktnim riječima, propovijedima u uobičajenom smislu, oskudnim činima bogoslužnja, koji su u mnogim slučajevima i danas ostali u mnogim slučajevima i u ovoj ili onoj konfesiji, ne može se utjecati na izgradnju zajednice na vjerskom tlu. - Ono što se u religioznom sve više kreće prema intelektualnom, utjecalo je na to da je nemali broj današnjih propovijedi potpuno prožet racionalističkim, intelektualnim elementom. Zbog onoga po što ljudi danas dolaze, oni nisu međusobno povezani, već naprotiv izolirani, njihova je društvena zajednica atomizirana. I to se mora činiti shvatljivim nekome tko zna: racionalno, intelektualno, može steći svaka pojedina ljudska individualnost. Ako sam dosegnuo samo određenu razinu obrazovanja u svom individualnom razvoju, intelektualni element mogu steći bez oslanjanja na druge ljude i mogu ga nastaviti usavršavati u sebi. Čovjek može sam misliti, može sam vježbati logiku, i možda će to činiti tim savršenije što više bude sam. Čak osjeća potrebu povući se što dalje od svijeta, pa i svijeta ljudi, ako ustraje u čisto logičkom razumijevanju. Ali čovjek nije predisponiran za takvu samoću. I ako danas želimo slikovito, a ne intelektualno ilustrirati ono što u dubinama ljudskog srca zahtijeva život zajednice, to je zbog toga jer živimo u prijelazu kada ljudska priroda razvija dušu svijesti, jer naš život mora postati sve svjesniji. Postati svjesniji ne znači postati intelektualniji. Postati svjesniji znači da se više ne možemo zaustaviti na pukom instinktivnom iskustvu. Ali upravo na antropozofskom tlu treba nastojati prikazati ono što je na taj način dovedeno do jasne, svjesne razine u svojoj elementarnoj živosti, ponuditi to u takvom obliku da se čini kao vlastito naivno iskustvo i osjećaj. Moramo tako raditi. Sada postoji neka vrsta zajednice u ljudskom životu koja je očita svima, koja diljem svijeta pokazuje da je čovječanstvo stvoreno za zajednicu. Zajednica o kojoj se u današnjem kulturnom, da, političkom i gospodarskom životu posvuda govori, uglavnom na vrlo štetan način, ali od koje se može učiti, doduše na primitivan način.

Dijete se u prvim godinama života uvodi u ljudsku zajednicu koja je prava, konkretna ljudska zajednica bez koje ne može živjeti. To je zajednica ljudskog jezika. U jeziku imamo, mogu reći, oblik zajednice koji nam je priroda stavila pred oko naše duše. Kroz jezik, posebno kroz materinji jezik, koji je usađen u ljudsko biće kao cjelina dok je djetetovo etersko tijelo još nerođeno, čovjek dobiva prve stvari koje grade zajednicu. I krivo je naše racionalističko doba da iako danas ljudi imaju neki osjećaj za jezike i nacionalnost i zamišljaju skupine naroda u odnosu na jezik kojim govore, oni to čine s agitacijsko-političkog stajališta, ne obraćajući nikakvu pažnju

na duboke, intimne konfiguracije duše, na goleme aspekte sudbine i karme vezane uz jezik, i duh koji stoji iza njega, što je prirodni temelj čovjekova vapaja iz njegove prirodne sklonosti za zajedništvo. Što bismo bili kad bismo morali prolaziti jedni pored drugih, a da ne pronađemo isti život duše koji odzvanja iz riječi nekoga drugog, u riječima u koje i mi možemo umetnuti vlastiti život duše? I svatko od nas treba samo malo vježbati samospoznaju, pa ćemo moći postići ono što ja ovdje zbog nedostatka vremena ne mogu razviti, sve ono što dugujemo jeziku za formiranje prve primitivne ljudske zajednice.

Ali postoji nešto dublje, iako manje uobičajeno u životu od jezika. Ljudski jezik svakako je nešto što ljude veže za život zajednice na određenoj vanjskoj razini, ali ne zadire duboko u intimne dubine duševnog života. U pojedinim trenucima primjećujemo nešto drugo što gradi zajednicu u zemaljskom životu osim jezika, nešto što nadilazi jezik. I to je ono što osjeća kasnije u životu kada, ako sudbina to hoće, susreće druge ljude koje je poznao kao djecu. Razmislimo o idealnom slučaju u kojem bi se netko sudbinski mogao naći s tri, četiri, pet drugova iz mladosti, drugova iz djetinjstva, kasnije u životu, možda u četrdesetoj ili pedesetoj godini, s kojima desetljećima nije bio zajedno, s kojima je možda proživio razdoblje između desete i dvadesete godine. Uzmimo dobre ljudske odnose, plodne ljudske odnose, ljubavlju prožete ljudske odnose između tih ljudi, i razmislimo što znači kada takvi ljudi zajedno dopuste da njihove duše budu dirnute sjećanjima na vrijeme koje su u djetinjstvu proveli zajedno. Sjećanje je dublje od svega što je na razini jezika. A duše odjekuju intimnije kada čisti duševni jezik sjećanja može povezati jednu osobu s drugom, makar i samo na kratko vrijeme. A sigurno nisu – to može znati svatko tko ima iskustva na ovom polju – sigurno nisu same činjenice koje čovjek prizove iz sjećanja i odjekuju u dušama, ono što čini da se uzburka ta neizmjerljivo intimna, velika dubina u ljudskim dušama, što bi se mogla dogoditi u idealnom slučaju koji sam upravo konstruirao. To je nešto sasvim drugo. To nije konkretan sadržaj misli sjećanja, to je vrlo neodređeno, a opet tako specifično iskustvo, zajedničko iskustvo s ovim ljudskim dušama, događa se uskrснуće, s bezbrojnim detaljima onoga što su ovi drugovi zajednički doživjeli koji se sada stapaju u jedinstvenu cjelinu, a ono što svaki doprinosi dok zajedno ulaze u sjećanja drugih, element je koji budi sposobnost da se doživi ta cjelina.

To je tako za zemaljski život. I budući da sam tragao za ovom duhovnom činjenicom u duhovnom području, morao sam reći onim prijateljima teozolozima koji su mi došli s navedenom nakanom: ako se u dijelu religijske obnove treba dogoditi prava izgradnja zajednice, tada je potreban kult koji je primjenjiv i usklađen s današnjim dobom. Zajedničko iskustvo kulta daje nešto što samo po sebi u ljudskoj duši izaziva osjećaj zajedništva. I pokret za religijsku obnovu je shvatio, prihvatio je taj kult, i mislim da su bile važne

riječi koje je rekao dr. Rittelmeyer: iz ovog aspekta izgradnje zajednice proizlazi možda jedna od najvećih opasnosti za antropozofski pokret od strane pokreta za religijsku obnovu. Jer u ovom kultu postoji iznimno značajan element formiranja zajednice. On veže čovjeka za čovjeka. Da, što je u tom kultu što veže čovjeka za čovjeka, što može i sigurno hoće napraviti zajednicu od pojedinaca koji su atomizirani intelektualnim, logičkim stvarima? Jer dr. Rittelmeyer je sigurno na to mislio; tu je sredstvo za izgradnju zajednice. Antropozofsko društvo također nastoji izgraditi zajednicu, morati će pronaći prave načine kako mu ne bi zaprijetila određena opasnost od pokreta za religijsku obnovu.

Pa, u čemu je tajna prirode kulta koji stvara zajednicu, kakav je posebno s tim ciljem na umu, utvrđen za pokret za religijsku obnovu? Ono što je izraženo u oblicima štovanja, bilo da su dani u obredu ili u riječi, odraz je stvarnih iskustava; ali ne iz stvarnih iskustava koji su proživljeni ovdje na Zemlji, već iz stvarnih iskustava u onom svijetu, kroz koja čovjek prolazi u pred-zemaljskoj egzistenciji, kada se nalazi na drugom dijelu puta između smrti i novog rođenja, iz onog svijeta koji čovjek prolazi od te točke u vremenu, koja leži u ponoćnom satu egzistencije između smrti i novog rođenja, do silaska u zemaljski život. U oblasti koju čovjek prolazi tada leže bića i događaji kroz koje čovjek prolazi, a koji u pravim, istinskim kulturnim formama imaju svoju vjernu sliku. Dakle, kako se osoba koja svjedoči kultu osjeća s drugom osobom s kojom ga povezuje neka karma – a karma je toliko uključena da se ona sigurno može pretpostaviti gdje god se nađemo zajedno s drugim ljudima? Zajedno doživljavaju zajednička sjećanja na predzemaljsku egzistenciju. To se pojavljuje u podsvjesnim dubinama duše. Prije nego što smo sišli na Zemlju, zajedno smo živjeli u svijetu, koji stoji ovdje u obožavanju pred našim dušama na Zemlji. To je moćna veza, to je stvarno dovođenje ne samo slika, nego i sila nadosjetilnog svijeta u osjetilni. Ali to je dovođenje onih snaga iz nadosjetilnog svijeta u osjetilni svijet, koje se intimno tiču čovjeka, koje su povezane s najintimnijom pozadinom ljudske duše. Stoga kult obvezuje, jer se u kultu sile ovih duhovnih svjetova spuštaju iz duhovnih svjetova, jer u zemaljskom životu čovjek pred sobom ima ono što je nadzemaljsko. To nema pred sobom u racionalističkoj riječi koja dovodi do zaborava duhovnog svijeta, čak i u podsvjesnim dubinama duše, ali ima pred sobom u živoj slici koja je prožeta snagom, koja nije samo simbol, nije mrtva slika, moćno je jer ima pred sobom, ono što pripada njegovom duhovnom okruženju kada nije u fizičkom tijelu. Sveobuhvatno zajedničko sjećanje koje seže u duhovno, u tome je snaga kulta koji stvara zajednicu.

Antropozofsko društvo također treba takvu snagu kako bi se u njemu mogao pojaviti duh zajednice. Ali razlog za izgradnju zajednice u antropozofskom pokretu može biti drugačiji od onoga u pokretu za religijsku obnovu, iako jedno ne isključuje drugo, ali oni mogu biti u najvećem skladu

ako se odnos ispravno osjeća. Ali također prvo treba razumjeti kako drugi element koji stvara zajednicu može ući u ljudski život. Iz forme kulta prema nama struji uspomena pretočena iz duhovne oblasti. Forma kulta obraća se nečem dubljem od intelekta, forma kulta govori ljudskom srcu, jer ljudsko srce u osnovi razumije jezik duhovnog, iako ovaj jezik duhovnog ne ulazi u neposrednu svijest ovog života na Zemlji. A sada, kako bismo razumjeli drugi element koji mora igrati odgovarajuću ulogu u Antropozofskom društvu, iznad svega je neophodno da gledate, ne samo na tajnu jezika i sjećanja u odnosu na prirodu izgradnje zajednice, nego da gledate nešto drugo u ljudskom životu. Uzmite stanje čovjeka koji sanja i usporedite to stanje čovjeka koji sanja s potpuno budnim čovjekom u svakodnevnom životu.

Svijet snova, može biti lijep, može biti veličanstven, može biti bogat slikama, bogat smislom i značenjem, ali to je svijet koji čovjeka izolira od ovozemaljskog života. Čovjek je sam sa svijetom svojih snova. Tamo leži jedna osoba, spava i sanja, drugi su oko nje, spavaju ili su budni, što se toga tiče, svjetovi koji su u njihovim dušama, nemaju nikakve veze s onim što ona doživljava u svijesti sna, nemaju nikakve veze s njegovom sviješću sna. Čovjek se izolira u svijetu snova, još više u svijetu spavanja. Kad se probudimo, počinjemo imati udjela u životu zajednice. Prostor u kojem smo mi, u kojima su drugi, sliku tog prostora oni imaju, imamo je i mi sami. U određenoj mjeri, budimo se u našoj okolini u isti unutarnji život duše u kojem se bude drugi. Budeći se iz izolacije sna, donekle su budimo u ljudsku zajednicu jednostavno samo prirodom našeg odnosa, kao ljudskih bića, prema vanjskom svijetu. Prestajemo biti zarobljeni i zatvoreni u sebi, kao što smo bili učahureni i zatvoreni u svijetu snova, bez obzira na to koliko su naši snovi lijepi, veličanstveni, smisleni i dvosmisleni. Ali kako se probudimo? Budimo se za vanjski svijet, budimo se za svjetlo, budimo se za zvuk, za pojavu topline, za sve ostale sadržaje svijeta osjetila, ali se zapravo budimo – barem za običnu svakodnevicu – u okolinu drugih ljudi, u njihove prirodne aspekte. Budimo se za svakodnevni život u prirodnom svijetu. To nas budi, tjera iz izolacije, u određeni život u zajednici. Još se ne budimo – i to je tajna svakodnevne – kao ljudska bića, na najdubljoj razini ljudskog bića. Budimo se uz svjetlo, budimo se uz zvuk, budimo se možda uz jezik koji nam drugi govori kao da prirodno pripada ljudskom biću, budimo se uz riječi koje on govori, od iznutra van. Ne budimo se za ono što se događa u dubini duše druge osobe. Budimo se za ono što je prirodno u drugim ljudima, ne budimo se u običnom, svakodnevnom životu, za ono što je duhovno i duševno u drugim ljudima.

To je treće buđenje, ili barem treće stanje života duše. Iz prvog se budimo u drugo kroz zov prirode. Iz drugog u treće stanje se budimo pozivom duha i duše u drugoj osobi. Ali prvo moramo čuti taj poziv. Baš kao što se kroz vanjsku prirodu budimo na pravi način za svakodnevni život na Zemlji, postoji i buđenje više razine kada se na pravi način probudimo u duši i duhu

naših bližnjih, kada naučimo osjećati duhovno-duševno naših bližnjih, kao što osjećamo svjetlost i zvuk u našem duševnom životu kada se normalno probudimo. U izolaciji sna možemo vidjeti prekrasne slike, iskusiti izvanredno velike stvari u ovoj izoliranoj svijesti sna – ali teško ćemo moći čitati osim ako ne uslijede posebno nenormalna stanja. Nemamo takav odnos prema vanjskom svijetu. Pa, koliko god lijepe ideje mogli preuzeti iz antropozofije, ovog znanja o duhovnom svijetu, možemo teoretski prodrijeti u sve što se može reći o eterskom, astralnom tijelu i tako dalje, ali kroz to još uvijek ne razumijemo duhovni svijet. Razumijevanje duhovnog svijeta počinjemo razvijati tek kada se probudimo na duševno-duhovnom druge osobe. Tek tada počinje pravo razumijevanje antropozofije. Da, dužnost nam je za razumijevanje antropozofije krenuti od onog uvjeta koji se može nazvati: buđenje čovjeka prema duhovno-duševnom drugog čovjeka.

Snaga za ovo buđenje, može se stvoriti usađivanjem duhovnog idealizma u ljudsku zajednicu. Danas se mnogo govori o idealizmu. Ali idealizam je prilično slabašan u našoj suvremenoj kulturi i civilizaciji. Jer pravi idealizam postoji samo onda kada čovjek može postati svjestan, da kao što duhovni svijet svodi na zemaljski predstavljanjem forme kulta, da je naučio prepoznati i razumjeti nešto što vidi u zemaljskom, kada to uzdiže u nadosjetilno-duhovno, time što to pretvara u ideal. Unosimo nadosjetilno u moćnu sliku kada slavimo formu kulta. Uzdižemo se svojim duševnim životom u nadosjetilno, kada doživljavamo duhovno i idealno, ono što doživljavamo u fizičkom svijetu na takav način da naučimo to osjećati kao nešto što se doživljava u nadosjetilnom, kada naučimo to osjećati na takav način da kažemo sebi: ono što sam ovdje u svijetu osjetila, iznenada oživi kada to podignem do ideala. Oživi kada u njega ulijete um i volju na pravi način. Ako vaša volja zrači kroz vaše unutarne biće i vi na nju primijenite entuzijazam, tada sa svojom osjetilnim iskustvom, idealizirajući ga, idete suprotnim putem od onog kojim idete kada nadosjetilno unesete u formu kulta. Jer, ako imamo antropozofsku zajednicu bilo malu ili veliku, možemo u određenom smislu postići ono što je dano u ovoj karakterizaciji. Možemo to postići kada smo stvarno sposobni, kroz živu snagu koju ulažemo u oblikovanje ideja duhovnog, iskusiti nešto probuđujuće prirode, nešto što ne samo da idealizira ono što se doživljava kroz osjetila na takav način da je ideal apstraktna misao, već na takav način da ideal dobiva viši život dok probijamo svoj put u njega, tako da postaje antiteza kulta, naime, osjetilno je uzdignuto do nadosjetilnog. To možemo postići putem osjećaja ako sve prožmemo duhovnim osjećajem gdje god njegujemo antropozofiju, ako osjetimo vrata, ulaz – bez obzira koliko profana bila, biti će posvećena uobičajenom antropozofskom okupljanju – da se osjeti kao nešto što s poštovanjem prolazimo. I moramo biti u stanju pobuditi osjećaj da je to slučaj kod svakog pojedinca koji se ujedini s nama da zajedno započne antropozofski život. I to moramo biti sposobni dovesti ne samo do dubokog

apstraktnog uvjerenja, već i do unutarnjeg iskustva, tako da u prostoriji u kojoj se bavimo antropozofijom, ne samo da sjedimo kao mnogi ljudi koji upijaju ono što su čuli ili pročitali, i to u svoje misli, već da kroz cijeli proces upijanja antropozofskih ideja stvarno, duhovno biće postaje prisutno u prostoru u kojem se prakticira antropozofija. Baš kao što su božanske sile na osjetilni način prisutne u formama kulta koji se odvija u osjetilnom svijetu, moramo naučiti dopustiti stvarnom duhovnom biću da bude nadosjetilno prisutno, s našim dušama, s našim srcima, kroz naše unutarnje stanje duše, u prostoru u kojem odzvanja antropozofska Riječ, i moramo biti sposobni organizirati svoj govor, svoje osjećaje, svoje mišljenje, svoje impulse volje u duhovnom smislu, odnosno ne u nekom apstraktnom smislu, već u smislu da osjećamo kao da postoji biće koje nas gleda odozgo, sluša, koje lebdi nad nama, koje je stvarno duhovno tu. Moramo osjetiti duhovnu prisutnost, nadosjetilnu prisutnost, koja je tu jer prakticiramo antropozofiju. Tada individualna antropozofska djelatnost počinje postajati ostvarenje samog nadosjetilnog.

Zavirite u primitivne zajednice, postoji još nešto osim jezika. Jezik je ono što ima sjedište u gornjem ljudskom biću. Ako pogledate cjelovito ljudsko biće, u primitivnim ljudskim zajednicama naći ćete ono što čovjeka veže za čovjeka, u zajedničkoj krvi. Krvne veze drže ljude zajedno kao zajednicu. Ali u krvi živi kao grupna duša, ili kao grupni duh, ono što se ne nalazi na isti način u slobodnom čovjeku. Zajednički duhovni element uselio se u skupinu ljudi koji su bili povezani krvnim vezama, tako reći odozdo. Gdje zajednička krv teče kroz vene većeg broja ljudi, postoji grupni duh. Na ovaj način, kroz ono što zajednički doživljavamo, kroz zajedničko upijanje antropozofskih stvari, može se stvoriti pravi duh zajednice, ne kroz krv, već pravi duh zajednice. Ako to možemo osjetiti, onda se kao ljudska bića povezujemo u istinske zajednice. Jednostavno moramo učiniti antropozofiju istinitom, učiniti je istinitom, tako da u našim antropozofskim zajednicama budemo sposobni stvoriti svijest, da kada se ljudi okupe radi zajedničkog antropozofskog rada, da se prvo probude na duhovno-duševnom drugog ljudskog bića. Ljudi se bude jedni prema drugima, i kako se ljudi uvijek iznova nalaze, svatko je u međuvremenu prošao nešto drugo i napredovao, bude se jedni prema drugima u promijenjenom stanju. Buđenje je buđenje u nicanju i izdanku. I kada jednom pronađete mogućnost da se ljudske duše probude kada sretnu druge ljudske duše, i ljudski duh na ljudskom duhu, pođite u antropozofsku zajednicu sa živom sviješću: tek tada postajemo toliko budni kao ljudska bića da zajedno razumijemo antropozofiju, a kada se na temelju tog razumijevanja upiju antropozofske ideje u probuđenu dušu – ne u svakodnevnu dušu koja spava za višu egzistenciju – tada se zajednička prava duhovnost spušta na mjesto na kojem radite. Je li to onda istina kada govorimo o nadosjetilnom svijetu, a nismo se u stanju uzdići da shvatimo takvu pravu duhovnost, takav obrnuti kult? Tek tada stvarno

shvaćamo, shvaćamo duhovno iznutra, kada ne samo da imamo ideju ovog duhovnog u apstraktnom i možemo je teoretski reproducirati, naprimjer, možemo je teoretski reproducirati za sebe, već kada možemo vjerovati – ali vjerovati na temelju jedne stvari koja dokazuje vjeru – da viša bića imaju duhovno zajedništvo s nama u duhovnom razumijevanju. Ona ne mogu dovesti do formiranja antropozofskih zajednica nikakvim vanjskim institucijama. Morate ih prizvati iz najdubljih izvora same ljudske svijesti.

Danas sam vam pokazao dio puta kako to učiniti; sutra ću nastaviti prikaz toga. Kroz ovakve opise želio bih istaknuti da je najvažnije da Antropozofsko društvo ako se želi dalje razvijati, da ono zaista ima pravo razumijevanje antropozofije. Ako postoji ovo istinsko razumijevanje antropozofije, onda to razumijevanje nije samo put do ideja o duhu, nego do zajedništva s duhom. Ali onda svijest ove zajednice, s duhovnim svijetom također stvara zajednicu. Formirat će se zajednice koje su predodređene karmom. One će biti rezultat ispravne antropozofske svijesti. Nikakva vanjska mjera za postizanje toga ne može se navesti. Ako vam netko to opisuje, to je šarlatanski.

Pa, ovakve stvari su u dva desetljeća antropozofskog razvoja u određenoj mjeri shvaćene, također i od strane mnogih shvaćene u duhovnom smislu, i o tome ću možda morati govoriti više sutra, jer ću ova razmišljanja nastaviti sutra i onda krenuti dalje. Ali sada bih samo želio dodati nekoliko riječi onome što je ovaj opis duhovnih temelja života u antropozofskoj zajednici možda probudio u vama. S jedne strane zaista u antropozofskom pokretu postoji nešto iz čega moraju potjecati opisi koje sam vam upravo dao. Antropozofsko društvo može izgledati ovako ili onako u određenim epohama – antropozofija je neovisna o bilo kojem antropozofskom društvu i može se pronaći neovisno o njemu. Međutim, to se također može pronaći na poseban način, kada ljudi shvate kako se probuditi kod susreta s drugim, i na taj način, iz tog buđenja, proizlazi formiranje zajednice. Jer uvijek se iznova probudiš s ljudima s kojima se nađeš, pa s njima i ostaneš. Tu postoje unutarnji duhovni razlozi. To se mora sve više shvaćati unutar Antropozofskog društva; i zapravo sve što se iznosi za prosperitet Antropozofskog društva treba biti prožeto silama koje u konačnici posvuda vode u antropozofiju kao takvu.

Bio sam duboko zadovoljan kada sam nedavno, nakon tjednih skupova, prisustvovao većim i manjim sastancima na kojima se pripremalo ono što se ovih dana događalo na saboru izaslanika, nakon što su ljudi tamo raspravljali, naprimjer onako kako se to radi u parlamentima, kako se radi u klubovima i drugdje, iz uobičajenih racionalističkih svakodnevnih promišljanja, na susretu mladih, na susretu mladih akademaca. Bilo je riječi i o tome što bi se trebalo dogoditi. Pa, ljudi su neko vrijeme razgovarali o vanjskim stvarima; ali nakon određenog vremena čovjek se iznenada našao

usred istinski antropozofske rasprave. Stvari koje su se prvi put pojavile u svakodnevnom svijetlu, poprimile su aspekte koji su činili nemogućim sve osim antropozofske rasprave. Bilo bi najbolje da se antropozofske teorije ne povlače umjetno, sentimentalno-umjetno, maglovito, kao što je to često bio slučaj, nego da se ide prizemnijim prirodnim putem iz uobičajenih životnih potreba, iz raspravljanja o njima: sada više nitko ne bi mogao studirati kemiju ili fiziku, ako ne bi počeo uvidati nužnost i ako ne bi pozvao antropozofiju. Takav duh bi nas mogao voditi.

Ali sutra navečer nećemo doći do zaključka ako se stvari nastave na isti način kao do sada. Samo ulazimo u ogroman kaos, u tragični kaos. Jer iznad svega, ne smijemo biti sentimentalni prema svakakvim stvarima, nego radije u svoja srca ulijevati antropozofske impulse, antropozofske impulse s potpunom jasnoćom. Tada će naši pregovori biti plodonosni.

Ali kako sada stvari stoje, ja u ovoj dvorani vidim dvije strane, dvije skupine ljudi koji se uopće ne razumiju i koji još nisu uspjeli napraviti prvi korak prema međusobnom razumijevanju. Zašto? Jer s jedne strane moramo govoriti iz iskustva starog dva desetljeća, iz onoga što sam si danas na početku uzeo slobodu malo opisati, a s druge strane nema interesa za to iskustvo. To nipošto ne mislim u smislu kritike, već samo u smislu zabrinutog iznošenja. Vidjeli smo da su se ljudi našli, dobronamjerni ljudi, ljudi koji su na svoj način entuzijastični za antropozofiju, koji su jednostavno zaokružili naše rasprave ovdje rekavši: zašto nas briga za sve te papire koje nam stalno serviraju – u trenutku kada je riječ o tome da za njih znaju ljudi koji su neupućeni u velike opasnosti kojima je Antropozofsko društvo izloženo? - S jedne strane postoji elementarni, prirodni, rekao bih, interes za život u Antropozofskom društvu, život koji ima nešto obiteljsko, ali postoje i dobre strane obiteljskog života; s druge strane postoje oni, koji nisu zainteresirani, koji imaju samo općenitu predodžbu o Antropozofskom društvu. I jedno i druge je opravdano kako stvari danas stoje, toliko opravdano da ako uskoro ne dođemo do potpuno drugačijeg oblika naše rasprave, najbolje je – ja samo izražavam svoje mišljenje, jer ono što se treba dogoditi treba doći iz njedara samog Društva – ako ostavimo staro Antropozofsko društvo onakvo kako jest, s jedne strane, i osnujemo udrugu slobodnih antropozofskih zajednica za sve one koji sada žele nešto sasvim drugo. Tako bi mogli, svaki na svom tlu, njegovati ono što im je na srcu. S jedne strane imali bismo staro Antropozofsko društvo, s druge strane imali bismo labave, ali blisko povezane slobodne zajednice. Dva bi društva mogla pronaći način zajedničkog života. U svakom slučaju, bilo bi bolje da se to dogodi nego bezizlazna situacija koja mora nastati sutra navečer ako se rasprava nastavi na dosadašnji način. Stoga bih vas zamolio da ovu sugestiju ubacite u daljnju raspravu, želite li izbjeći neistinu koja bi se sastojala u lijepljenju, bez obzira ostavlja li se staro ili se preoblikuje. Ako stvari ostanu takve da jedna strana ne razumije drugu onda se unutar

antropozofskog pokreta mogu uspostaviti ova dva udruženja. Ovo vam govorim iz brige, iz zabrinutog srca; jer nitko neće poreći da razumijem što znači brinuti se o antropozofskim stvarima. Niti će itko poreći da ja osobno znam što znači voljeti antropozofsku stvar. Ali bolje je imati brata i sestru pune ljubavi, koji idu svaki svojim putem, koji se spajaju samo u zajedničkom idealu, nego imati nešto što bi uskoro opet dovelo do kaosa.

Dragi moji prijatelji, ne smijete zanemariti činjenicu da su stvari koje nam stvaraju poteškoće individualni poduhvati. To treba razjasniti. Ne želim reći da je prošli Središnji odbor u glavnom, materijalnom smislu, radio više od onoga prije njega, barem ne više nego što sam ja radio u sličnom Središnjem odboru dok sam bio glavni tajnik. Ali nije u tome stvar. Pitanje je: što se trebalo dogoditi u antropozofskom smislu nakon što su se individualni poduhvati pojavili ovdje u Stuttgartu? - Na ovo se pitanje mora odgovoriti. Jer danas se ne možemo osloboditi tih osnova. Jednom kad su tamo, moramo saznati kako da dalje cvjetaju. Ako ne naučimo razumjeti, kao što nismo razumjeli u posljednje četiri godine, kako ih oblikovati u antropozofskom smislu, ako ih postavimo kao strano tijelo u antropozofskom pokretu, kao što se dogodilo, onda će temelji koji su bili na mjestu 1919, uništiti cijeli antropozofski pokret. Uništiti će svako odbor, bez obzira kako se on zvao. Stoga je pitanje vođenja činjeničnih, a ne osobnih rasprava i postajanja jasnim o tome kako će Antropozofsko društvo biti formirano nakon što apsorbira ove poduhvate, od kojih su neki divni kao što je Waldorfska škola. O tome nije bilo riječi, jer oni koji su upoznati sa zbivanjima u Stuttgartu, do sada su zapravo više-manje šutjeli. Posebno bih želio da dva gospodina iz Središnjeg odbora – uvijek izuzimam trećeg gospodina, gospodina Leinhas, koji mi je jedini intenzivno pomagao u važnim stvarima i još uvijek mi pomaže, zaista teško mogu poželjeti da se nastavi posvećivati Središnjem odboru iako tamo spada u najjemenitnijem smislu – volio bih da se druga dva gospodina u Središnjem odboru očituju o tome. Nije riječ o tome da se obrane, ili bilo čemu sličnom, već o tome što oni imaju za reći o budućem formiranju Antropozofskog društva, koje ima mogućnost apsorbirati poduhvate koji postoje od 1919. godine. Inače su ti poduhvati neodgovorni. Ne smijemo to ostaviti tako, jer sada su tu. Pitanja su ozbiljna u najjemenitnijem smislu. I moramo voditi računa o njima, moramo voditi raspravu činjenično, a ne osobno. Mislim da su riječi koje sam ovdje izgovorio činjenice, ne toliko usmjerene na bilo koju osobu ili osobe u Odboru. Nikog se ne omalovažava, ali mislim da o ovome što sam maloprije istaknuo treba raspravljati. Ako se osnuju ta dva društva, onda bi se ono koje je nastavak starog antropozofskog društva moglo baviti, kao što se i treba baviti, onim što je proizašlo iz njedara Društva; a drugo bi, jer ga to ne zanima, moglo slijediti antropozofski put u užem smislu. Htio sam to ukratko opisati. O činjenicama ću više govoriti sutra u dvanaest sati.

PREDAVANJE VII

Stuttgart, 28. veljače 1923

Volio bih da sam i na ovom skupu, kao što to činim na drugim antropozofskim predavanjima pred dragim članovima Antropozofskog društva, govorio baš o antropozofskim temama. Ali cijeli tijek sastanka, sve što se događalo proteklih dana, tjera me da se ovdje bavim pitanjima koja su od neposrednog interesa za ovaj skup. Nadam se da će biti još prilika, ako ne sa svima odjednom, onda u pojedinim skupinama, da se razgovara o antropozofskim stvarima u užem smislu. No, upravo u ova dva predavanja treba pokazati kako antropozofija doista može postati svojevrsna mudrost, kako se može pretočiti u svakodnevne namjere i u svakodnevni stav. I tako bih želio dati određene temelje s antropozofskog gledišta za ono o čemu će se ovdje raspravljati. Jučer sam u tom stilu govorio o izgradnji zajednice koja je moguća u Antropozofskom društvu, a zatim bih želio raspravljati o nečemu što pokazuje kako antropozofski pogled na svijet, zapravo vodi do življenja života na ispravniji način nego bez njega.

Kako bih pokazao suprotno od onoga o čemu sam jučer govorio, htio bih krenuti od nečega što je dobro poznato onima koji poznaju povijest onih društava koja imaju sličnu osnovu kao i antropozofsko. Malo kasnije ću također opisati ono što razlikuje ovo Antropozofsko društvo od ostalih; ali prvo bih želio istaknuti da već postoje mnoga društva u svijetu koja se temelje na uvidu u duhovni svijet do kojeg se na neki način došlo, naravno stupnjevanjem prema onome što je bilo moguće u određenim povijesnim epohama razvoja, naravno, stupnjevano prema mogućnostima koje su postojale prema karakteru, prema sposobnostima ljudi koji su imali udjela u takvim društvima. Unutar velike mase takvih društava nalaze se sve gradacije, od najozbiljnijih, stvarno važnih, do onih šarlatanskog sadržaja. Ali jednu stvar oni koji su doista upoznati s poviješću takvih društava dobro znaju. To je, da se u takvim društvima uvijek stvara neka vrsta moralnog ozračja, i to je određenom stupnju nužno, ako postoje određeni uvjeti, za koje se može reći: među ljudima takvih društava traži se pravo, istinsko bratstvo. - Tako da se to u pravilu nalazi u statutima takvih društava, i doista, kao što rekoh, s nužnošću da se s jedne strane teži bratstvu, a s druge strane uvidu u duhovne svjetove. Ono što znaju oni koji su upoznati s poviješću takvih društava, jest da u tim društvima temeljenim na bratstvu i duhovnom uvidu ima najviše svađa, da se najviše razloga nađe na neslogu, za razilaženje, za formiranje nezavisnih grupa unutar većih zajednica, za napuštanje grupa, za žestoke borbe onih koji ostaju, onih koji su otišli i tako dalje, ukratko, da ono što se može nazvati ljudskim sukobima, najbujnije cvjeta u tim društvima. To je neobična pojava. No, antropozofija nam također

daje mogućnost razumijevanja ove pojave na temelju vlastitog znanja. A ono što govorim na ova dva predavanja, ako smijem biti pedantan, također pripada sustavu antropozofije. Dakle, to ne bi trebala biti opća rasprava, nego antropozofska – ali upravo u vezi sa skupštinom.

Ako se vratimo na ono što sam jučer spomenuo, nalazimo tri stupnja ljudskog iskustva u odnosu na svijest- Nalazimo osobu koja je ili u dubokom snu ili sanja, koja doživljava svijet slika, koje uzima za stvarnost tijelom sanjanja. Znamo da je ta osoba izolirana od drugih ljudi koji žive s njom u fizičkom svijetu; ne dijeli s njima iskustva. Ne postoji način razmjene onoga što doživljava. Onda znamo da iz ovog stanja svijesti čovjek može ući u običnu svakodnevnu svijest, u kojoj se budi, kao što sam jučer objasnio, kroz vanjsku prirodu, također vanjsku prirodu drugih ljudskih bića. Određeni osjećaj zajedništva jednostavno se budi kroz prirodne nagone i kroz životne potrebe, koje su zadovoljene jezicima.

Ali sada pogledajmo miješanje ova dva stanja svijesti. Sve dok je čovjek u sasvim normalnim životnim uvjetima, dok god sa svojim normalnim stanjem duše i tijela odvaja ono što kao izolirana osoba doživljava u snovima, od onoga što doživljava zajedno s drugim ljudima, dotle će on biti u svom životu svijeta snova, i u običnom svijetu stvarnosti, na način koji je prikladan za njega i druge ljude. Ali pretpostavimo da je kroz nešto patološko – tako se to mora nazvati u tom slučaju – naprimjer, osoba u takvom stanju da u svojoj budnoj svijesti, tj. kada je s drugim ljudima, ne proizvodi ideje i osjećaje koje imaju drugi ljudi. Pretpostavimo da kroz patološku prirodu svoje organizacije on u budnu svijest unosi svijet ideja ili osjećaja sličan onom iz snova. Umjesto da logično strukturira svoje misli, on unosi svijet slika koji je sličan svijetu snova. Takvu osobu nazivamo mentalno bolesnom. Sada bi nas prvenstveno trebalo zanimati da takva osoba ne razumije druge, da ni oni njega ne razumiju, osim ako ga ne shvate medicinski ili patološki. U trenutku kada se stanje duše ovog drugog, podređenog stanja svijesti, preuzme u stanje svijesti, u tom trenutku čovjek postaje bezobrazni egoist među ljudima. Samo razmislite o tome i vidjet ćete da takva osoba slijedi samo ono što sama zamisli, svađa se s drugima jer oni ne vide njegove razloge, može dosegnuti točku ekscesa jer ne živi u zajedničkom duševnom svijetu s ostalima.

Prijeđimo sada s ova dva stupnja svijesti na druga dva: na svakodnevnu svijest, do koje nas vodi prirodni tijek vanjskih događaja, i suprotstavimo je drugom, višem, stanju svijesti, koje se, kako sam jučer objasnio, može probuditi na određeni način, ne samo buđenjem za prirodni aspekt okoline, već unutar drugog ljudskog bića. Čovjek se budi na toj razini svijesti, čak i ako to obično nije odmah vidljivo u njegovoj svijesti. Postoje, naravno, i mnogi dugi načini za doći u više svjetove, sve to znate iz moje knjige 'Kako se stječu spoznaje viših svjetova?'; ali za one trenutke koje netko ima sreću

provesti s drugim ljudima na odgovarajući način, može biti mogućnost razumijevanja i imati pred sobom stvari koje inače ne razumije ili nema pred sobom. Sada postoji mogućnost življenja u elementu koji oni koji poznaju duhovni svijet nazivaju izrazima koji se na to odnose. Javlja se mogućnost da govorimo o fizičkom tijelu, eterskom tijelu, astralnom tijelu i 'Ja'. Tada se javlja mogućnost da se govori o ponovljenim zemaljskim životima, o karmičkim vezama između ponovljenih zemaljskih života. Da, sada postoji mogućnost prenošenja cjelokupnog stanja duše svakodnevne svijesti i ovaj viši svijet, čijim se dijelom postaje. Na drugoj razini, to je isto što i prenošenje konfiguracije snolikih slika u svakodnevni život. Na određenoj razini čovjek postaje egoist na vrlo prirodan način. Čovjek postaje takav, kada ne shvaća da ono što pripada višem, duhovnom, nadosjetilnom svijetu mora gledati na potpuno drugačiji način od onoga što je u osjetilnom svijetu. Morate se preispitati, naučiti osjećati drugačije. Baš kao što sanjar mora uskočiti u potpuno drugačije stanje svijesti, ako tako mogu reći, ako želi živjeti u svakodnevnoj svijesti s drugim ljudima, potrebno je shvatiti da se ne može gledati istim stanjem svijesti na stvari koje su dane u antropozofiji, s onim s kojim gledate na stvari koje su vam date u svakodnevnoj svijesti.

U tome leži teškoća razumijevanja između ove svakodnevne svijesti, koja je također uobičajena znanstvena svijest, i onoga što se mora dati kroz antropozofiju. Kad ljudi dođu i razgovaraju, jedan sa svakodnevnom sviješću, tj. također s uobičajenom znanstvenom sviješću, drugi sa sviješću koja je stvarno dorasla formiranju prosudbi o nadosjetilnom svijetu, onda je to baš kao da, kao kad netko prepričava snove i želi se razumjeti s nekim drugim koji govori stvari vanjske stvarnosti. A kad se okupi više ljudi sa svakodnevnom sviješću, a ne uzdignu se u nadosjetilni svijet s punim osjećajem, kada se takvi ljudi okupe da bi čuli ono što govori nadosjetilni svijet, u svakodnevnom stanju duše, tada postoji beskrajno velika, nemjerljivo velika mogućnost da se posvađaju jer prirodno postaju egoisti. S druge strane, postoji snažan lijek, koji se, međutim, prvo mora razviti u ljudskoj duši. To sredstvo je najdublja tolerancija. Ali to se treba naučiti. U običnoj svakodnevnoj svijesti, za potrebe većine ljudi dovoljan je prilično mali stupanj tolerancije, a mnogo toga se jednostavno prirodno korigira okolinom. Ali za ovu običnu svijest svakodnevnog života je tako da – to zna svatko tko ima iskustva u životu – da kada dvoje ljudi razgovaraju, vrlo često im uopće nije stalo da čuju drugu osobu. Danas je običaj toliko ukorijenjen da vas se više gotovo i ne sluša, ali kad god izgovorite četvrtinu rečenice, sugovornik počne govoriti, jer ono što kažete njega zapravo i ne zanima, zanima ga samo njegovo mišljenje. S tim se može izići na kraj, iako je naporno u fizičkom svijetu. U duhovnom svijetu to više nije moguće. U duhovnom svijetu, duša mora biti prožeta bezuvjetnom tolerancijom. Čovjek se mora naučiti da mirno prihvati i ono s čime se ni najmanje ne slaže, ne samo uz bahatu toleranciju, već na način da to na neki način objektivno tolerira kao opravdanu izjavu

drugoga. U višim svjetovima zaista ima vrlo malo smisla prigovarati bilo čemu; netko tko je iskusan i ima iskustvo viših svjetova, zna da se o nekoj činjenici mogu izreći suprotna stajališta, naprimjer on sam i netko drugi. Ako je u stanju prihvatiti s jednakom tolerancijom suprotno viđenje drugoga – molim vas, čujte ovo! – poput vlastitog, tada stječe nužne socijalne uvjete da doživi ono što se teoretski naviješta iz duhovnih svjetova. Ova moralna osnova je neophodna za ispravan odnos između čovjeka i viših svjetova. A svađa u takvim društvima, kako sam okarakterizirao, jednostavno se temelji na činjenici da kao senzaciju ljudi čuju: ljudsko biće nema samo fizičko tijelo, već i etersko tijelo, astralno tijelo, 'Ja' i tako dalje – oni to prihvaćaju osjetilno, ali ne transformiraju u duši na način koji je potreban da bi se doživjelo drugačije nego što se doživljava stol ili stolica u fizičkom svijetu, koji se u fizičkom svijetu doživljavaju drugačije nego u snovima. Dakle, kada ljudi primjene svoje uobičajene duševne navike u svoje navodno razumijevanje učenja iz višega svijeta, onda iz toga sasvim prirodno dolazi do egoizma i borbe.

Tako postaje razumljivo, iz razumijevanja posebnosti viših svjetova, da u društvima duhovnog sadržaja vrlo lako mogu nastati svađe i razmirice, i da je za takva društva potreban odgoj na način da jedno trpi drugoga u nemjerljivo većem stupnju nego što je čovjek navikao u fizičkom svijetu. Postati antropozof ne znači samo upoznati antropozofiju kao teoriju, već u izvjesnom smislu, postati antropozof zahtijeva preobrazbu duše. Ali neki ljudi to ne žele. Zato se nikada nije razumjelo kada sam rekao: Postoje dva načina da se pozabavimo mojom knjigom 'Teozofija', naprimjer. Jedan je da je čitate, ili čak proučavate, pristupajući joj u svom uobičajenom stanju duše i prosuđujući je u smislu tog uobičajenog stanja duše. Tada je kvaliteta duševnog procesa potpuno ista bilo da netko čita Teozofiju ili kuharicu. Što se tiče vrijednosti iskustva, nema nikakve razlike između čitanja ove Teozofije i čitanja kuharice, samo što kada to činite jednostavno sanjate na višoj razini čitajući Teozofiju, a ne živite. I ako tako sanjate više svjetove, onda impulsi viših svjetova ne rezultiraju jedinstvom među ljudima, najvećom mogućom tolerancijom kao postignućem, već umjesto jedinstva ono što se dobije proučavanjem viših svjetova, su svađe i razmirice koje i dalje djeluju. Time ste postavili uvjete za svađe i prepirke u društvima koja se temelje na nekoj vrsti uvida u duhovne svjetove.

Rekao sam da različiti putevi koje sam opisao u knjizi 'Kako se stječu spoznaje o višim svjetovima', vode u duhovne svjetove. Pa, ako se netko želi intenzivnije baviti traženjem znanja iz viših svjetova, onda kao što to sada možemo shvatiti, nakon onog što sam jučer i danas objasnio, to će zahtijevati određeno stanje duše. I tako će stvarnom duhovnom istraživaču biti potrebno određeno stanje duše. Nećete pronaći istinu u nadosjetilnom području ako ste stalno prisiljeni svojoj duši nametati ono što se sasvim opravdano događa u fizičkom svijetu, kada se tijekom duhovnog istraživanja

mora neprestano baviti onim što zahtijeva da se misli u smislu fizičkog svijeta. Sada ćete priznati da svatko tko nešto iz duhovnog svijeta priopćava svojim bližnjima na odgovarajući način, tko se jednostavno može nazvati duhovnim istraživačem, prema znanstvenoj terminologiji, da treba dosta vremena za svoje istraživanje. I time ćete smatrati opravdanim da ja osobno trebam vremena da istražim ono što mi se predstavlja kao znanost duha, kao antropozofija, u sve široj perspektivi.

Ovisno o sudbini, naravno, sami sebi stvaramo ovo vrijeme kada smo potpuno sami. Jer netko tko je pravi duhovni istraživač i želi na odgovoran način informirati svoje bližnje o onome što nalazi u duhovnom svijetu, steći će osobinu – to je sasvim prirodna stvar – da ne brine o svojim protivnicima. Zna da mora imati protivnike, ali nije mu važno prigovaraju li ljudi onome što govori; prigovore može dati i sam. I tako je prirodno stanje duše da duhovni istraživač ide svojim putem na pozitivan način i ne zamara se puno oko prigovora, osim ako tu i tamo, za to postoji neki poseban razlog.

Međutim, to stanje duše ne može se održati ako uz sebe ima Antropozofsko društvo. Jer tada, osim same odgovornosti prema istini, postoji i odgovornost prema onome što čini društvo, koje, kako se često kaže, želi sebe učiniti instrumentom te istine. Tada morate sudjelovati u odgovornostima Društva. Dobro, donekle to ide uz pravi stav prema protivnicima. Tako su stvari stajale sa mnom i ovim Antropozofskim društvom sve do 1918. Iznesenim prigovorima posvećivao sam što manje pažnje, naime – koliko god to paradoksalno zvučalo – kao posljedica upravo opisane tolerancije. Zašto bih bio toliko netolerantan da uvijek pobijam svoje protivnike? Sve će doći na pravi put kroz prirodni tijek evolucije. I zato mogu reći: ne u potpunosti, ali u velikoj mjeri, to je bilo u redu do 1918. - Ali kada društvo počne prihvaćati stvari kakve je naše Antropozofsko društvo prihvaćalo od 1919, tada čovjek postaje odgovoran prema tim pojedinačnim stvarima koje su prihvaćene, i tada će sudbina ovih prihvaćenih stvari biti povezana sa sudbinom Antropozofskog društva, i opet, sudbina Antropozofskog društva sa sudbinom duhovnog istraživača. I tada se pojavljuje alternativa: ili duhovni istraživač sada mora uzeti u svoje ruke obranu od svojih protivnika, to jest, okupirati se stvarima koje ga mogu odvratiti od duhovnog istraživanja, jer se ne može raditi oboje u isto vrijeme; ili je ovisan, jer mora pronaći vremena za svoje duhovno istraživanje, postupanje sa protivnicima prepustiti onima koji su na određeni način preuzeli odgovornost za ono što je izvana opravdano. Zbog toga se situacija unutar našeg Antropozofskog društva značajno promijenila od 1919. godine, također iz unutarnjih antropozofskih razloga. Stoga, budući da je Društvo, kojeg zastupaju neki od članova, odlučilo pokrenuti ove institucije, i budući da je temelj na kojem se sve temelji antropozofija, taj temelj sada moraju braniti ljudi koji ne moraju nositi punu odgovornost za unutarnju ispravnost

materijala kojeg istraživanje mora nastaviti dodavati, iz dana u dan, prethodnim nalazima duhovnog istraživanja.

Velik dio protivnika zapravo je takve naravi da živi u nekom vrlo specifičnom kontekstu života. Naprimjer, učio je ovo ili ono, ovdje ili ondje. Uobičajeno je razmišljati na ovaj ili onaj način o ovoj ili onoj stvari. Budući da mora misliti ovako ili onako, mora postati protivnik antropozofije. Ne zna ni zašto bi to trebao postati, mora to postati, jer nesvjesno visi na uzici onoga što ga je odgojilo, što je doživio. Tako je to iznutra. Izvana, situacija je takva da, naravno, za prosperitet ili uništenje onoga što je utemeljeno s Antropozofskom društvom, takvi protivnici također moraju biti eliminirani na odgovarajući način.

No zapravo, vodeće ličnosti u oporbi dobro znaju što žele. Jer među njima ima i onih koji dobro poznaju zakonitosti duhovnog istraživanja, doduše s drugačijeg gledišta od antropozofskog, i koji znaju da je najbolji način da se neprestano bombardiraju oni koji trebaju tišinu za duhovno istraživanje, neprijateljskim tekstovima i prigovorima, tako da ga se izvuče od duhovnog istraživanja. Jer dobro znaju da je pobijanje protivnika nespojivo s duhovnim istraživanjem. Radeći te stvari bacaju vam štap pod noge. Dakle, sama činjenica tih pisanja je suprotstavljanje. Ljudi koji znaju što je zapravo važno, ne brinu toliko što je napisano koliko za činjenicu da se te stvari podmeću duhovnom istraživaču. A posebno im je važno da ga trikovima i sličnim sredstvima natjeraju da se brani.

Ove stvari treba promatrati potpuno objektivno. Poznavati ih također je zadatak onih koji s pravom žele biti dio Antropozofskog društva. Pa, ono što sam upravo rekao, to je nešto što mnogi ljudi znaju. No, u krugovima onih koji to znaju sasvim je uobičajeno da se o tome ne govori prema van. Iskustvo je pokazalo da to u Antropozofskom društvu već dugo nije moguće. U Antropozofskom društvu tiskani su ciklusi s natpisom 'Samo za članove'. Danas, u Njemačkoj i drugdje, možete otići u javne knjižnice i posudite ove cikluse. Čak i oni koji nisu u Antropozofskom društvu mogu imati sve cikluse, a priroda suprotnih spisa dokazuje da ih imaju, čak i ako ih je ponekad bilo teško nabaviti. Ali ti se ljudi puno manje boje poteškoća nego ponekad antropozofi. Vrsta tajnosti koju mnoga društva još uvijek mogu prakticirati jednostavno ne dolazi u obzir u Antropozofskom društvu, tu bi svatko trebao ostati slobodna osoba, gdje nitko nije vezan za nikakva obećanja, već jednostavno uskoči kako bi postao pošten antropozof, upravo ta vrsta tajnosti nije moguća u Antropozofskom društvu, koje mora biti konstituirano u najmodernijem smislu. I ne nastojim omogućiti da tajnost bude cilj. Da sam tome težio, ne bi sada preporučio da se uspostavi labava grupa uz staro Antropozofsko društvo. Jer vidjet ćete koliko će, ne implicirajući osudu, takvih kanala biti otvoreno dopuštajući izlazak materijala za koji stariji članovi vjeruju da bi ga trebali držati u vlastitim

ormarima. Ali oni koji se ne žele organizirati u skladu sa suvremenim načinom mišljenja i osjećanja, ne razumiju najdublji impuls antropozofije. Stoga je tim prije potrebno razumjeti preduvjete za takvo društvo.

Sada ću nešto navesti, ne baš bezvezno, nego kao primjer iz vlastitog iskustva. Prošlog ljeta održao sam niz predavanja na Oxfordu o pedagogiji koja se njeguje u Waldorfskoj školi. Članak se pojavio u engleskom časopisu, ne citiram doslovno, nego otprilike ovako. 'Svatko tko je jednostavno ubačen na predavanja ovog oksfordskog ciklusa kao autsajder, da nije znao tko je dr. Steiner i da ima veze s antropozofijom, nije mogao primijetiti da govori predstavnik antropozofije, već ga je mogao uzeti kao nekog tko govori o obrazovanju, samo s nekog drugog gledišta od onog koje možda, on sam ima'. - Iznimno me razveselila ova karakterizacija jer pokazuje da postoje ljudi koji primjećuju što bih želio postići, naime, da govorim da se odmah ne uzvikne: to je s antropozofskog gledišta. - Ipak je s antropozofskog. No, to će se ispravno prihvatiti samo ako vodi objektivnosti, ako ne vodi u jednostranost, nego dopušta da svaki detalj prepoznamo i prosudimo iz vlastite perspektive.

I prije nego što sam održao ovaj oksfordski ciklus, to jest prije nego što se pojavio ovaj članak, jednom sam napravio eksperiment koji bi vam mogao izgledati beznačajnim. Bio sam na bečkom kongresu u lipnju; održao sam dvanaest predavanja u dva ciklusa. Postavio sam si zadatak da ni u jednom od dvanaest predavanja ne koristim riječ 'antropozofija' i ona se nikada ne pojavljuje. Niti ćete naći da se negdje kaže 'antropozofski pogled na svijet' ili slično. - Naravno, i baš zato je sve bilo antropozofski. Ne želim na pedantan, filistarski način reći da antropozofi nikada ne trebaju izgovoriti riječ 'antropozofija'. Naravno da to ne želim. Ali to je duh iz kojeg se mora raditi ako se želi na pravi način prilagoditi svijetu, duh se tako traži. Taj duh također treba slobodno djelovati u aktivnim i vodećim osobama Antropozofskog društva. Inače ću opet biti odgovoran za ono što se radi unutar Antropozofskog društva, kao nešto ne-antropozofsko. I tada će svijet opravdano pobrkati jedno s drugim. I u takvim je stvarima važno da se na pravi način shvati objektivni duh antropozofije, a iznad svega da se taj duh antropozofije ostvari. Da bi se to postiglo, potrebno se u određenoj mjeri educirati. Ali to samoobrazovanje je nužno unutar kruga Antropozofskog društva; i u tom su pogledu posljednjih godina učinjene nebrojene pogreške, također na toj osnovi. Kažem to objektivno, ne želim time nikoga osobno optužiti.

Ako Antropozofsko društvo želi napredovati, puna svijest o ovim stvarima jednostavno mora ući u svakog pojedinog člana. Međutim, s obzirom na prirodu današnje društvene situacije, to ne može biti drugačije nego pokušajem živog kontakta, makar samo, recimo putem biltena ili slično, između pojedinih krugova Antropozofskog društva. Ali to također uključuje

živo zanimanje svakog takvog kruga – ne kažem člana – Antropozofskog društva za stvari Društva kao cjeline i, iznad svega, za stvari koje se tiču razvoja same antropozofije. Tu također puno toga nedostaje. Da nije bilo Antropozofskog društva, vjerojatno bi bio određen broj antropozofskih knjiga. Ali se Društvo ne bi moralo brinuti za one koji ih čitaju. Oni bi bili raštrkani po svijetu, možda bi također formirali zajednice prema svojoj karmi; ali izvana se ne bi trebalo biti povezan s njima. To ne mijenja mnogo za duhovnog istraživača, čak i ako društvo ima strukturu kakvu je naše imalo do 1918. To se odmah mijenja kada se odgovornosti koje se odnose na fizičku razinu povežu s Antropozofskim društvom. Danas ove stvari govorim odlučnije nego inače, ali rekao sam ih na ovaj ili onaj način još kad smo bili na početnoj točki pokretanja perifernih institucija. Ne bih to mogao šapnuti svakom pojedinom antropozofskom članu, ne znam bi li od toga bilo velike koristi. Ali Antropozofsko društvo je postojalo i imalo je vodeće ličnosti. One moraju osigurati da ovo društvo bude u takvom stanju da stvarno može apsorbirati stvari bez ugrožavanja antropozofskog istraživanja.

Ovo je, mogu reći, negativni aspekt izgradnje zajednice, dok sam jučer dao onaj pozitivni. Želio bih reći da svatko tko teži takvoj izgradnji zajednice kakvu sam prema njenim preduvjetima predstavio na pozitivan način, mora biti svjestan svega što je na danas opisani način povezano s napretkom Antropozofskog društva i sa životom Antropozofskog društva. I to se mora uzeti u obzir, osobito u pojedinim područjima antropozofskog života.

U tom pogledu postoji, naprimjer, sljedeće, za što smatram da je izuzetno poučno. Ovdje ponovno dolazim do tragičnog poglavlja pokojnog Goetheanuma. U rujnu i listopadu 1920 bili smo u mogućnosti održati prvi – kako su ga zvali – visokoškolski tečaj u ovom Goetheanumu tijekom tri tjedna. Jučer sam opisao kako ovaj Goetheanum ima vrlo specifičan umjetnički stil koji je rođen antropozofskog načina osjećanja. Ovaj stil, kako je nastao? Do toga je došlo tako da su godine 1918 brojne ličnosti, kojima se za to ne može dovoljno zahvaliti, poduzele ono što je antropozofiji u užem smislu tada bilo dostupno i što bi eventualno iz te antropozofije u užem smislu još moglo proizaći, to jest dom za misterijske drame, dom za euritmiju, koja je tada bila tek u povojima, ali je svakako obećavala, dom prije svega za stvarna antropozofska promišljanja koja razvijaju svjetonazor na temelju duhovno-znanstvenih istraživanja. To je ono što sam tada imao na umu, jer sam bio predstavnik tih ličnosti, ili sam se barem smatrao takvim. Pređa mnom je stajao zadatak da za ovo djelo podignem zgradu odgovarajućeg stila koja će umjetnički odgovarati ovom djelu. To je postao Goetheanum. U to vrijeme nije bilo čak ni učenjaka, znanstvenika, u našoj sredini. Antropozofija je napredovala do određene točke na znanstvenom polju. Ali ono što se kasnije dogodilo, to da su se pojedina specijalistička područja pojavila unutar Antropozofskog društva, u to vrijeme nije postojalo. Ono što je nastalo, nastalo je tako da je izravno izašlo iz antropozofije, kao u

konačnici i cijela pedagogija Waldorfske škole; to je pravi primjer kako je nešto proizašlo iz antropozofije. Za takve stvari trebalo je pronaći umjetnički stil. Uvjeran sam da je pronađen u Goetheanumu. Izgradnju Goetheanuma donekle je rat odgodio. Godine 1920 održana je serija predavanja koju sam upravo spomenuo. Održana su kao odgovor na poticaj koji je došao od učenjaka koji su u međuvremenu prešli u Antropozofsko društvo. Oni su uredili program i izložili mi ga. Predstavljen mi je program. Po mom mišljenju, u Antropozofskom društvu vlada apsolutna sloboda. Mnogi ljudi u vanjskom svijetu misle da je ono što se događa u ovom Antropozofskom društvu, ono što zamišlja Steiner. Ali najčešće se događaju stvari koje on uopće ne bi zamislio. Ali Antropozofsko društvo nije tu za mene; Antropozofsko društvo je tu za antropozofe. I sjeo sam tamo, zaista s velikom pozornošću, na ovim predavanjima iz rujna i listopada 1920 – dajem samo uvid, ne nikakvu kritiku – i pustio sam da mi pogled luta po unutrašnjosti zgrade. U tjedniku 'Das Goetheanum' opisao sam kako se, naprimjer, za umjetnost euritmije linije Goetheanuma nastavljaju u pokretima ljudskog bića; ali prema izvornim namjerama, tako je moralo biti sa svime u Goetheanumu. Pa sam onda pustio na moj duhovni pogled luta nad načinom na koji ovaj dizajn interijera, skulptura i slika odgovara onome što su govornici govorili s podija. I tada sam ustanovio – ljudima nije trebalo govoriti: sve ono što je u najboljem smislu riječi bila antropozofska scena, gdje se govorilo o antropozofiji u najužem smislu, divno je pristajalo uz arhitektonski stil. Za cijeli niz predavanja, međutim, čovjek je imao osjećaj: da, zapravo ih treba održati tek kada Goetheanum podigne cijeli niz susjednih zgrada, koje će zauzvrat biti postavljene u svom arhitektonskom stilu na takav način da odgovaraju posebnim studijima i posebnim razmatranjima. U svojoj gotovo desetogodišnjoj povijesti Goetheanum je doista dijelio sudbinu Antropozofskog društva, i čovjek je mogao lako postati svjestan, opipavajući način na koji se arhitektonski stil usklađivao ili nije usklađivao, s onim što se događalo u zgradi, da se nešto anorgansko doista uvuklo u čistu struju antropozofskog duhovnog pokreta.

Pa, to stvarno nije za zamjeriti ili reći da nešto nije trebalo biti kako je bilo. Naravno da je postojala potreba da sve bude ovako. Ali s druge strane, to je rezultiralo drugom nužnošću koju sam opisao, da su se kemija, fizika, matematika i tako dalje rodile iznova, ponovno rodile iz antropozofije, kako bi svijesti dale brzi potisak naprijed. Jer uobičajeni način gledanja na stvari jednostavno nije dovoljan kada se govori antropozofski. Taj potisak nije uvijek bio tu. U Goetheanumu ste to vidjeli u umjetničkom stilu, u Antropozofskom društvu primijetili ste to u izgledu koji se skupio u obliku oblaka koji nas je ovih dana prekrilo. A zadatak je bio tu i mora biti zadatak za budućnost, da se sada kada se znanost već ulila – zahvaljujući ovoj sudbini, naravno – mora ponovno roditi iz antropozofije. I onda nema smisla gubiti se u kojekakvim besmislenim polemikama, nego je prije svega hitna

zadaća rađanja pojedinačnih disciplina iz antropozofije. U vrijeme kada se općenito moralo težiti zamjeni, nastao je svojevrsni surogat. Mnogo su me puta zamolili – to je opet proizašlo iz nužde – da održim cikluse predavanja za ovu ili onu grupu o stvarima koje su se mogle tek kasnije razviti pravim tempom antropozofskog života. Tako su nastali ovi ciklusi. Iznad svega, bilo je potrebno koristiti te cikluse kako bi se iz antropozofije rodile pojedinačne discipline. To je bio interes antropozofije. I taj bi interes bio ono što bi bilo plodonosno za razvoj Antropozofskog društva u najeminentnijem smislu. Sve te stvari se moraju znati. Vidite, dragi moji prijatelji, tijekom raznih seminara koji su se održavali tu i tamo na visokoškolskim tečajevima, opetovano sam postavljao zadatke, zadatak za matematičare-fizičare u posljednjem govoru kojeg sam mogao održati u maloj dvorani Goetheanuma tijekom prirodoslovnog ciklusa, koji se održavao krajem 1922 i trebao se nastaviti u Goetheanumu nakon Nove 1923. godine. Tada sam rekao kako bi bilo potrebno riješiti problem kako se taktilni prostor može izraziti matematičkim formulama za razliku od vizualnog prostora; i sličnih stvari bilo je uvijek iznova. Konkretno, bili smo suočeni s mnogim urgentnim problemima vremena, ali sve je trebalo razraditi na tako temeljito antropozofski način da imaju vrijednost za svaku pojedinu skupinu antropozofa, bez obzira znači li im išta taktilni prostor i vizualni prostor i tako dalje. Jer postoje načini da ono što možda samo jedna osoba može učiniti, da postane plodonosno za veliki broj u sasvim drugom obliku u koji se pretoči. Dakle, poteškoće koje su se umnožile posljedica su onoga što moram nazvati izuzetno preuranjenim koracima poduzetim od 1919, a posebice okolnosti da su ljudi osnivali svakakve institucije, a zatim nisu nastavili dijeliti odgovornost za njih – činjenica koju uvijek iznova treba naglašavati. Upravo je iz ovih poteškoća proizašlo sve ono s čime se sada suočavamo. Ali ni u čemu od ovoga nema ničega što bi predstavljalo prigovor samoj antropozofiji.

I to je ono čega prisutni trebaju biti svjesni, da se uvijek može potanko reći što je uzrokovalo poteškoće i da se može naglasiti da nije opravdano da sama antropozofija bude na bilo koji način pogođena zbog tih poteškoća, da bude odbačena. Stoga, nakon ove opširnije rasprave, želim ispraviti jednu riječ koja je jučer ovdje izgovorena s ove govornice i na koju sam se morao uvrijediti, baš zbog stvari o kojima sam upravo govorio. Rečeno je da ljudi nisu bili svjesni – tako nekako – da antropozofski pokret protivnici mogu uništiti. Oni to ne mogu. Od naših protivnika može proizaći opasnost za Antropozofsko društvo, za mene osobno, naprimjer, i tako dalje. Ali antropozofski pokret neće trpjeti, najviše ga mogu usporiti. I u tom pogledu i u mnogim drugim sličnim pogledima, često sam posljednjih godina naglašavao da treba razlikovati antropozofski pokret i Antropozofsko društvo. To nije naglašeno zato što Antropozofsko društvo više ne treba uzimati u obzir, nego što se antropozofski pokret i Antropozofsko društvo zapravo ponašaju kao sadržaj i posuda, to vrijedi i za svakog pojedinca. I u

ovom području treba, mogu reći, imati potpuno jasne ideje. Antropozofiju ne treba brkati s antropozofskim društvom, niti zanemariti činjenicu da su događaju i protekle tri ili četiri godine značili usko ispreplitanje razvoja antropozofije i sudbine Antropozofskog društva za članove Antropozofskog društva. To dvoje se čini tako bliskima, ali se ipak oštro razlikuju.

Teoretski, Waldorfska bi škola mogla postojati da Antropozofsko društvo nikada nije nastalo; ali to se nije moglo dogoditi jer ljudi ne bi bili tu da pomognu u postavljanju i pokretanju i održavanju i tako dalje. Prava logika, logika stvarnosti, stoga je sasvim drugačija od apstraktne logike intelekta. Važno je da netko to prozre kao član Antropozofskog društva. Član mora steći barem neki dojam o tome, čak i ako je to samo emocionalni dojam, budući da je za shvaćanje viših svjetova apsolutno neophodno biti svjestan da se nadosjetilno doživljava na drugačiji način od običnog fizičkog svijeta. Stoga vam se nešto u fizičkom svijetu može činiti ispravnim, kao što vam se sadržaj sna može činiti ispravnim kada ste samo sanjač; zato uvođenje konteksta sna u kontekst svakodnevne svijesti ostaje nenormalna, štetna pojava. Stoga je štetno i prenositi stvari u koje smo s pravom uvjereni u običnoj svakodnevnoj svijesti, u svijest koju bismo trebali razviti pri shvaćanju duhovnih svjetova.

To vam mogu objasniti na vrlo konkretnom primjeru. Budući da su ljudi u novije vrijeme toliko podlegli intelektualnom i vanjskom empirijskom, čak i oni koji nisu osobito dobro upućeni u neku znanost danas već smatraju krilaticom: da, ako nešto kažeš, moraš to i dokazati. - A to znači vrlo specifičan način korištenja misli kao posrednika. Oni ne znaju ništa o neposrednom odnosu koji ljudska duša može imati prema istinama, a to je neposredno razumijevanje istine, baš kao što oko ne dokazuje crvenilo nego ga gleda. Ali u intelektualnom razumijevanju, takav je slučaj da se mora dopustiti da jedan konceptualni element proizlazi iz drugog. Za fizički plan najlakše je postati pametan tako da možeš puno toga dokazati, da imaš jako dobru tehniku dokazivanja, da dokazivanje ide kao podmazano. Ovo je vrlo dobro za fizičku razinu, također i za znanost koja se bavi fizičkom razinom. Također je dobro za nekoga tko je duhovni istraživač ako razvije neke tehnike ovog dokazivanja u fizičkom svijetu. Tko se pobliže upozna s namjerama našeg istraživačkog instituta, vidjeti će da se na sve ono za što je takvo dokazivanje primjenjivo, ono koristi i kod nas. Ali – dopustite da se izrazim groteskno – postaje se glup u odnosu na shvaćanje viših svjetova, ako se ovo dokazivanje, kao i kontekst sna, prenese u svakodnevnu svijest. Jer ova metoda dokazivanja u višim svjetovima potpuno je ista stvar kao i dovođenje snova u svijest svakodnevne stvarnosti. Sada, u moderna vremena, ovo dokazivanje se uzima kao nešto što se podrazumijeva. U nekim je područjima čak postalo strašno koliko je ovo dokazivanje imalo paralizirajući učinak.

Religija, koja se uopće ne temelji ni na čemu, u svojim starijim oblicima ne temelji se ni na čemu što ima veze s intelektualnim zaključivanjem, već s intuicijom, postala je racionalistička teorija koja dokazuje. Postupno se dokazuje, preko ekstremnih eksponenata, da je svaka religija neistinita. Ovo je u osnovi samo po sebi jasno, jer baš kao što netko postaje nenormalno ljudsko biće kada kontekst sna nosi u svoju svakodnevnu svijest, tako postaje nenormalan za svijest viših svjetova kada uzme kontekste koji su ispravni i važeći za fizički svijet. Teologija je ili postala prava znanost, koja jednostavno prihvaća stvari, ili je kao znanost koja dokazuje, prikladna ne da utemelji religiju, već da je uništi.

Ovo su, dragi moji prijatelji, stvari koje se moraju doživjeti s jasnom sviješću unutar Antropozofskog društva. Jer ako nije tako, onda se čovjek od početka ne postavlja u svijet, u život, kao svestrano ljudsko biće koje je razumno za sve razine svijeta...

Duhovni istraživač ne treba istupati protiv svojih protivnika s dokazima, jer svaki prigovor koji mogu staviti na nešto što sam rekao mogu uzeti iz mojih vlastitih spisa, jer gdje god je potrebno ja skrećem pozornost kako fizički dokaz izgleda primijenjen na nadosjetilnu činjenicu. Negdje se nađe da ono što protivnik može reći, odgovara onome što sam ja sam rekao, tako da bi me trebao kopirati da bi me opovrgnuo. No, potrebno je steći svijest o svim tim detaljima unutar Antropozofskog društva. Tada će u Društvu uspostaviti čvrsto uporište; biti će stabilan i u fizičkom svijetu i u svim mogućim svjetovima, kada se ima uporište u antropozofskom pogledu na svijet.

Ali tada će se iz antropozofskih poticaja crpiti i ljudska sposobnost za ljubav, društveno usklađivanje i sve što pripada društvenom životu. Tada neće biti razdora i svađa, podjela i odcjepljenja među antropozofima, unatoč svakoj izolaciji. I ako netko prihvaća opservacije napravljene u višim svjetovima kao istinu, neće lutati poput sanjara u fizičkom svijetu, već će se moći ponašati kao osoba koja je u stvarnosti objema nogama za zemlji, jer je naviknut da ne miješa te dvije stvari, kao što se u običnom životu ne smiju miješati stvarnost snova i stvarnost fizičke razine.

Stjecanje određenog stanja duše, određenog stanja svijesti ipak je važno za sve one koji se žele okupiti u Antropozofskom društvu u pravom smislu te riječi, kao istinski članovi antropozofskog pokreta. Ako se prožmemo ovim stanjem duše, ako se prožmemo ovim stanjem svijesti, tada ćemo osnovati pravu antropozofsku zajednicu; i tada će, budući da te mogućnosti leže u njemu, Antropozofsko društvo također moći cvjetati i napredovati.

PREDAVANJE VIII

Dornach, 2. ožujka 1923

Sastanak u Stuttgartu završio je prekjučer i vjerojatno ćete pomisliti da bih vam sada trebao reći nešto o onome što je bilo u Stuttgartu. Slučaj je da se došlo do nekih rezultata što s obzirom na stvarne okolnosti nije moglo biti drugačije. Da bismo u potpunosti razumjeli što je nastalo, biti će potrebno dati neku vrstu skiciranog izvještaja kako su se stvari razvijale. Iz komentara koje sam iznio u proteklih nekoliko tjedana, znate da su tjedni priprema prethodili sastanku u Stuttgartu. Ove pripreme, koje su zapravo bile prilično iscrpljujuće za sve uključene, značile su postavljanje uvjeta za Antropozofsko društvo da mu se osigura neposredna budućnost.

Uza sve to mora se uzeti u obzir, da sve što se događalo u Stuttgartu nije bilo pod utjecajem, barem u smislu porijekla, niti posljedica, tužnog događaja požara u Goetheanumu. Budući da se moralo učiniti nešto da se konsolidira Društvo, o tome sam već razgovarao s jednim članom uprave početkom prosinca, s nužnošću da se time bavi cijela središnja uprava. Tako da je sve ono što se dogodilo u Stuttgartu izravan nastavak onoga što sam razgovarao s gospodinom Uebli 10. prosinca kao rezultat viđenja trenutne situacije u Antropozofskom društvu.

Požar Goetheanuma poklopio se s tim događajima kao bolna činjenica. Ali čak i da imamo Goetheanum kakav je bio, sve bi se te stvari morale dogoditi na potpuno isti način. Jer što se zapravo dogodilo? Bio je slučaj da je Antropozofsko društvo kako se postupno razvijalo tijekom posljednja dva desetljeća, poprimilo specifičan oblik i strukturu, formu i strukturu koja je posebno modificirana od 1919, raznim pothvatima koji su u njega uključeni.

Moglo bi se lako činiti da bi netko, govoreći nešto poput ovoga, da su razni pothvati bili uključeni u Antropozofsko društvo, da bi izrazio omalovažavajući sud o tim pothvatima. Ali to uopće nije slučaj. Moramo samo navesti Waldorfsku školu, koja je dio ovih pothvata, i shvatit ćete da je riječ o nečem sasvim drugom a ne iznošenje nekakvog površnog suda. Ništa se nije mislilo protiv vrijednosti i važnosti tih pothvata, čak ni u odnosu na ono najvažnije, ništa protiv rukovodstva, protiv upravljanja tim pothvatima.

Ono o čemu se pregovaralo i treba pregovarati, to je bilo samo Antropozofsko društvo, njegov oblik, njegova cjelokupna konfiguracija kao takva. Sada je teško realno opisati ovaj oblik Antropozofskog društva, koje ima mnogo ogranaka, ali mislim da svatko od vas s određene točke gledišta zna što je Antropozofsko društvo, a također možete si sami predočiti neke stvari na temelju onoga što sam ovdje rekao tijekom posljednjih nekoliko tjedana; tada opis možete dopuniti.

Sada, jedan od posebno važnih događaja koji se dogodio u životu ovog Antropozofskog društva je da su vodeće ličnosti, ili barem veći broj vodećih ličnosti, donijeli vrlo specifične odluke za Antropozofsko društvo o tome što se iz njega razvilo, naime antropozofski zadaci su se povećali. Ovi antropozofski zadaci čekaju na svoje rješenje od 1919. godine. Nisu bili riješeni, pa sam 10. prosinca prošle godine, kada su stvari, mogu reći, postale vrlo jasne, morao razgovarati sa Središnjim izvršnim odborom u Stuttgartu na način na koji sam to učinio.

Jedan od posljednjih poduhvata koji je izrastao iz antropozofskog pokreta je pokret za religijsku obnovu, koji je posebno pridonio nedavnoj krizi u Antropozofskom društvu. To je jedan aspekt činjenica koji se pojavio u životu Antropozofskog društva.

S druge strane, stigli su mladi ljudi, mladi ljudi s dubokim entuzijazmom za antropozofiju, za sve što antropozofija sadrži, osobito sveučilišna mladež, s vrlo specifičnim očekivanjima, s vrlo specifičnim idejama o tome što se nalazi u Antropozofskom društvu, s određenim osjećajima, koji bi se mogli opisati riječima: mladi su Antropozofskom društvu pristupali s jakim unutarnjim impulsom srca, i bili posebno osjetljivi na sve što im je dolazilo iz redova antropozofa; koji je bio razlog za to?

Da, dragi moji prijatelji, današnja mladež ima unutarnja duševna iskustva koja u određenom smislu po prvi put ulaze u ljudski razvoj. Nije dovoljno samo apstraktno i površno govoriti o kontrastu između starije i mlađe generacije. Taj je kontrast u izvjesnom smislu uvijek bio prisutan, a osobito je bio prisutan kod onih koji su se kao mladi željeli osposobiti za život u raznim obrazovnim institucijama. Treba se samo prisjetiti tipičnih, karakterističnih primjera. Pročitajte u Goetheovoj *'Dichtung und Wahrheit'* kako je u Leipzigu, umjesto na kolegije, jer su mu bili užasno dosadni, otišao do pekača pereca prekoputa i tamo razgovarao s drugovima, dok su profesor Ludwig i drugi tamo u predavaonici prenosili svoja pametna učenja. Ali usprkos tom kontrastu koji je uvijek bio prisutan, čak i ti, rako bih, pomalo radikalni pripadnici mladeži, uvijek su nasljeđivali ono što se nasljeđivalo od starije generacije. Pojavili su se i briljantni ljudi. Goethe je svakako ostao nemjerljiv genij sve do svoje smrti, ali u odnosu na samog sebe u neposrednom životu, postojao je ne samo Goetheov genij, nego i *debeli tajni vijećnik s podbratkom*. To je također istina.

Pa, na te stvari jednostavno morate gledati prilično nepristrano. Sve do zadnje trećine 19. stoljeća, generacijski jaz o kojem ljudi površno govore, bio je uvijek tu, ali je bio uravnotežen u dobrom filistarskom stilu tako da je mlađa generacija apsorbirala sve više i više filistarskih karakteristika, ušla je u sve ono što je ostalo od staraca.

Kad bismo morali govoriti terminima preuzetim od istočnjačke mudrosti, morali bismo reći: to više nije moguće nakon završetka Kali Yuge, jer princip autoriteta više ne teče društvenim životom na isti način kao prije. - Postaje sve očitije da je čovječanstvo ušlo u doba razvoja duše svijesti. I to živi na način koji nije jasno definiran, ali je instinktivno iznimno jak, kod onih ljudi koji su rođeni 90-tih ili možda početkom 20. stoljeća, ili kasnije, i koji imaju unutarjni život na koji bi stariji zaista trebali gledati s ljubavlju ako se žele razumjeti. A to ne može biti tako lako, jer je naša kultura i civilizacija poprimila takve oblike, posebno u našim obrazovnim institucijama, da više nema one ravnoteže između starih i mladih koja je nekad postojala. Tako se mladi danas osjećaju, to je njihova unutarnja sudbina. To je nešto što, mogu reći, oblikuje stil njihovog cijelog života i oblikuje neku vrstu želje u životu. To predisponira današnje mladi ljude da budu tragatelji, ali tragatelji na sasvim drugačiji način nego što su stariji bili tragatelji.

Tako je u svim područjima života, a posebno u svim područjima duhovnog života. Kultura starosti odavno je na čudan način reagirala na mladost. Ne zanemarujem to pa i ovdje navodim karakteristične primjere. Podsjećam vas na predavanje koje sam održao o Gregoru Mendelu. U 20. stoljeću znanstvenici su sporadično i s određenom žestinom iznosili mišljenje da je Gregor Mendel iz Moravske, usamljeni učitelj, srednjoškolski profesor i kasnije opat, bio genijalan čovjek koji je učinio velike stvari za utemeljenje zakon nasljeđivanja. Da, ali ako sada pogledamo ovaj odnos Gregora Mendela prema obrazovnim institucijama koje je pohađao, ne smijemo zaboraviti da je, kada je bio u pravim godinama i trebao polagati učiteljski ispit, glatko pao. Tada mu je dano vremensko razdoblje nakon kojega je mogao ponovno polagati ovaj učiteljski ispit. Opet nije uspio. Pedesetih godina prošlog stoljeća ljudi su bili tolerantniji nego kasnije: iako je dvaput pao na učiteljskom ispitu, primljen je kao srednjoškolski profesor. I on je tada postao taj koji je stvorio ono što se danas naziva jednim od najvećih podviga na polju znanosti.

Ili uzmite nešto vrlo očito; Röntgen. Röntgen – nitko danas ne sumnja da je Röntgen jedan od najvećih umova današnjice. Jednog dana izbačen je iz srednje škole kao beznadan slučaj. Također je teškom mukom jedva dobio mjesto predavača, jer eto, kao što rekoh, već je bio izbačen iz gimnazije i kasnije improvizirano upisan na sveučilište gdje je konačno diplomirao. Ali opet nije mogao dobiti mjesto predavača iz predmeta iz kojeg ga je trebao dobiti. Ali unatoč tome izveo je jedno od epohalnih djela na polju praktične i teorijske prirodne znanosti. Da, te bi se primjere moglo beskonačno umnožiti. Na svim stranama imamo indikacije nepremostivog kontrasta između nasljeđa starijih vremena i onoga što jednostavno na neodređen način živi u mladosti.

Sada se može reći, pomalo radikalno, da te mlade ljude sigurno ne zanima koliko je kraljevskih grobova još otvoreno u Egiptu, nije im to toliko bitno. Ali važno je za ove mlade ljude pronaći nešto što služi kao poticaj čovječanstvu iz daleko originalnijih izvora od otvaranja starih kraljevskih grobnica. Mladi ljudi imaju osjećaj da smo danas u fazi ljudskog razvoja kada čovječanstvo mora crpiti iz daleko elementarnijih, originalnijih izvora.

Sada se sa sigurnošću može reći da su tijekom prva dva desetljeća 20. stoljeća mladi s tim poticajem mnogo tragali. Tada su ti mladi ljudi upoznali antropozofiju i time su osjetili da se pristupa nečim elementarnom, da se dodiruje najdublje izvore ljudskosti. A onda su ti mladi ljudi pristupili Antropozofskom društvu. A jedan od predstavnika ove mladeži rekao je u ponedjeljak ili utorak u Stuttgartu: bili su šokirani, doživjeli su pravi šok u tome kako Antropozofsko društvo misli o antropozofiji. - Da, zar ne, to je jedna od najvažnijih činjenica; ne može se dekretom odbiti. Treba samo sagledati što je ta mladost, pogotovo ona sveučilišna, na kraju morala doživjeti.

Dakle, recimo u jednoj od duhovno najslobodnijih grana poučavanja i učenja, primjerice u povijesti književnosti, ti su mladi ljudi željeli proći to obrazovanje, a zatim su htjeli doktorirati. Kako je to bilo u posljednjoj trećini 19. stoljeća? Kako je većina njih došla do disertacije, doktorata? Profesor si je dao zadatak da napiše knjigu o romantičarskoj školi – stvar će naravno, sažeti i radikalno opisati. Sada je imao svoje učenike između kojih je mogao birati: jednom od njih dao je zadatak o Novalisu, drugom o Friedrich Schlegelu, opet drugom o August Wilhelm Schlegelu, trećem o Ernst Theodor Amadeus Hoffmannu – ako su imali sreće. Ako stvari nisu išle dobro, dotični je kandidat dobio disertaciju o interpunkcijama ili o zagradama u strukturi rečenice kod Ernst Theodor Amadeus Hoffmanna. Profesor je onda sve to morao proraditi i iz toga je izveo sadržaj svoje knjige o romantičarskoj školi. Sve je bilo, mogu reći, uvučeno u mehaničko. Mladić je postao karika u mehanizmu, u duhovnom mehanizmu. S druge strane je ono što je, ako smijem ponovno upotrijebiti taj izraz, živjelo kao nešto sasvim elementarno u mladenačkoj duši nakon završetka Kali Yuge. Naravno, moglo bi se spomenuti bezbroj drugih primjera.

Pa, ove su dvije stvari stajale jedna uz drugu: Antropozofsko društvo kakvo se razvilo u posljednja dva desetljeća – kao što rekoh, ne trebam ga opisivati, svatko ga može opisati sa svoje točke gledišta – i s druge strane sveučilišna mladež. Ali u osnovi u odnosu na Antropozofsko društvo, ta je sveučilišna mladež bila samo najoštriji, najradikalniji predstavnik onoga što je tamo inače bilo. To se vrlo jasno istaklo na sastanku u Stuttgartu.

S jedne strane, vodeće ličnosti starog Antropozofskog društva bile su, mogu reći, predane onome što se razvilo u fiksnim oblicima. Jedan je bio Waldorfski učitelj, drugi je bio šef ureda u 'Kommenden Tag'. Da, ljudi su

imali – i to treba shvatiti ozbiljno – ogroman posao. Hoću reći da je sve što je postojalo u Antropozofskom društvu u smislu osobnosti koje su imale slobodnog vremena, bilo uključeno u te poduhvate. Pa, s pravom ili ne, ali to je dovelo i do određenog, da tako kažemo, birokratizma, shematizma u Antropozofskom društvu. Među tim poduhvatima bila je 'Liga za trostruki socijalni organizam'. Od trenutka kada je osnovana 1919, u početku je imala samo glavu, a nakon nekog vremena, nakon što sam radio s tom unijom, bio sam prisiljen reći: ovo ne ide dalje, neću to više raditi. - I, kako sam rekao ovih dana u Stuttgartu, morao sam se koristiti laktovima i samo jednog dana reći: to ne ide, neću to više raditi.

Sada je došao novi glavni, ugledan čovjek. U to vrijeme nisam dolazio u Stuttgart nekoliko tjedana, a onda sam se vratio, pa sam morao saznati što se dogodilo. Imali su više toga za dogovoriti. Održan je sastanak, obaviješten sam što se dogodilo. Obavijestili su me: da, došli smo do točke stvaranja kartoteke. Tu imamo manje papiriće, na koje stavljamo manje novinske isječke, sadržaj ide dolje desno i to se onda stavlja u police. Tu su zatim veće bilješke, s nešto debljim papirom; zatim su tu veći članci iz časopisa. Tu su opet ceduljice drugog formata i tu idu slova za indeksiranje. - I tako je krenulo. Ovo stvaranje kartoteke je opisivano mnogo sati i opisano je kako su ljudi mnogo tjedana radili s ogromnom voljom i predanošću da bi stvorili ovu kartoteku, i što je unutra, kako je unutra sve u apsolutnom redu. Sada sam pred sobom u mislima imao sliku ove kartoteke, papiriće u svim mogućim formatima, koji su bilježili sve što se dogodilo u Antropozofskom društvu, i što rade naši protivnici. Sve divno upisano! Hrpe tih papirića koji su ležali jedan na drugom mora da su bile ogromne. I ljudi koji su tamo sjedili potpuno su nestali kao duhovi; njih više nije bilo, bila je samo kartoteka. Sve je bilo uknjiženo.

Rekao sam: da, dragi prijatelji, imate li vi i glave ili samo spise? Nisam ni najmanje zainteresiran za vaše zapise, samo ono što je u vašim glavama. - Ne želim kritizirati, samo želim ispričati, jer oni koji su to radili stenjali su pod silnim opterećenjem. Ali s druge strane, razmislite još jednom, zamislite mladost koja tamo dolazi srcima koja gore od entuzijazma za ideale koji obuhvaćaju svu budućnost, samo da bi im se ispričala priča o kartoteci, uopće ne kažem da je kartoteka nepotrebna, ne kažem ni da je to bilo loše, kažem da je bilo izvrsno, također i potrebno, ali ne ide to tako. Trebalo je srca da susretnu srca.

Iz toga su proizašle svakakve nemoguće situacije. Ove nemoguće situacije i mnoge druge stvari dovele su konačno do toga da se moralo razmisliti: Antropozofsko društvo treba reorganizaciju. Potrebna je mogućnost da ljudske individualnosti, svaka na svoj način i s mogućnošću potpunog izražavanja, mogu stvarno djelovati unutar njega i pronaći atmosferu u kojoj mogu disati dok se razvijaju. Dakle, postojali su temeljni problemi s kojima

se Antropozofsko društvo suočilo. Bila je potrebna revizija svih životnih uvjeta. A da ono ima takve životne uvjete u vrlo eminentnom smislu jednostavno se vidi iz činjenice da je mladost došla s unutarnjim životom koji je prštao. Ali kontrasti su rasli.

Naravno, među starijima je bilo i onih koji se nikada nisu bavili kartotekama – naravno, kartoteke su ovdje samo simptom – koji su možda bili jako stari ali se nisu htjeli zamarati onim što je već postalo nužnost. Definitivno je bilo članova koji su možda postali članovi već 1902 ili 1903, ali koji, iako su se na mnogo drugih načina razlikovali od mladih, nisu se nimalo bavili onim što bih mogao nazvati, povijest Antropozofskog društva.

Tako smo se suočili s iznimno teškim problemima, nesaglediva briga opteretila je dušu. Pa, prije svega, ne trebamo govoriti o pregovorima. Sastanak delegata koji je bio zatražen – taj je zahtjev rezultat pregovora – održan je prošle nedjelje u Stuttgartu. Prva stvar bila je čuti što privremeni upravni odbor, koji je iz različitih razloga od članova prvog središnjeg odbora i nazvan Odbor devetorice, ima za reći o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Antropozofskog društva. Zatim su njemački i austrijski članovi trebali biti saslušani u osobama svojih delegata. Dakle, sada su stvari krenule. Budući da vam želim samo ukratko ocrtno što je u konačnici dovelo do rezultata, ne želim reći da je stvarno bila 'kiša' reakcija. Tek što bi bilo riješeno jedno pitanje, i nastavilo se razgovarati, dvije ili tri točke bi doletjele na predsjednikov stol. Može se reći kao 'kiša' a raspravi kao da nije bilo kraja. Ali ću sve ovo preskočiti i umjesto toga reći da su bili apsolutno izvrsni govori, snažni, duboko antropozofski govori. Albert Steffen govorio je divne, srdačne, duboke riječi. Werbeck je na briljantan način opisao kategorije protivnika i njihov odnos prema antropozofskom pokretu i civilizaciji u cjelini. Dr. Büchenbacher je opisao kako se osjećao netko tko je ušao u Društvo 1917 ili 1918 ili 1919 ili 1920 ili 1923, nakon onoga što je u njemu susreo. Što se tiče činjenice da nije sve rečeno prvorazredno i što se tiče nekih manjih doprinosa između, možda je bolje kurtoazno šutjeti. Ali izvrsni veliki doprinosi su se kotrljali među onim što ću nazvati 'ostalo'. I usprkos svemu tome prošla je nedjelja, ponedjeljak, utorak, a do utorka navečer moglo bi se reći: ako se ovo nastavi sutra – a sutra je bio zadnji dan – onda će delegati otići svojim putem baš kao što su i došli. Jer ništa zapravo nije izašlo na vidjelo – iako su rečene izvrsne antropozofske stvari – što je živjelo u ljudima u dvorani, u brojnim ljudima koji su bili prisutni. To je bio skup ljudi – nije da se govori nisu bavili stvarnošću – ali u pregovorima nije bilo stvarnosti, postojala je apstrakcija. Dakle, bio je to klasični primjer apstraktnog života. A u utorak navečer je bio pravi kaos. Svi su pričali mimo ostalih.

Sada nisam mogao nego odlučiti, nakon predavanja koje sam imao utorak, da i sam dam neku vrstu prijedloga na osnovu onoga što je živjelo u ljudima

tamo – a u izvjesnom smislu cijela Njemačka je bila tamo a i Antropozofsko društvo Austrije – ali sada je bilo potrebno izvući nešto iz onoga što je bila stvarnost, nešto što će prikupiti snage. Upravo sam u utorak morao govoriti o životu zajednice, jer je to proizašlo kao nužnost iz mnogo toga što je rečeno. Tada sam dao prijedlog, rekao sam: vidi se da se ovdje govori mimo drugih, da ono što se govori ne dovodi do toga da stvarnost zaista izroni na površinu. Ako zanemarimo sve ostalo, ovdje imamo dvije vrste percepcije, dvije vrste mišljenja. Jedno je staro Antropozofsko društvo s odborom koji je formiran; drugo se sastoji od ljudi koji u biti uopće nemaju interesa za ono što je zastupljeno unutar odnosa ovog odbora i Antropozofskog društva, ako bi to želio preciznije reći: to su svi ljudi koji nisu imali ni najmanje interesa za ono što je povjerenstvo imalo reći, naprimjer, ali koji su bili izvrsni antropozofi. Zapravo se ne može zamisliti ništa ljepše od onoga što je izašlo iz mladosti na ovim pregovorima u Stuttgartu: divna, energična ljepota. Duša mladosti se veličanstveno predstavila, s olujnim porivom da se uključi u antropozofski život – ali i tu također nije bilo interesa za ono što se sada pokazalo u Antropozofskom društvu, što se tamo afirmiralo.

Takvu pojavu treba uzeti kao stvarnost. Čovjek mora naučiti vidjeti takvu pojavu. Ne morate zatvarati oči pred onim što je stvarnost. I tako nisam mogao reći ništa drugo nego: budući da su ove dvije vrste ljudi ovdje ujedinjene, svaki govor o razumijevanju, u apstraktnom smislu, nije istinit. Staro Antropozofsko društvo ne može biti drugačije nego što jest; ni drugi se ne mogu razlikovati od onoga što jesu. Antropozofsko društvo u cjelini će stoga najbolje opstati ako svatko krene svojim putem: s jedne strane stara aristokracija – ne, odnosno članovi starijeg Antropozofskog društva s poviješću na ramenima i leđima; s druge strane hrle stari i mladi ljudi. Sada, postoji stari nacrt ustava za Antropozofsko društvo. Ono što je unutra može se preporučiti objema stranama! Svatko doslovno može raditi ono što je unutra, ali svaki će iz toga izvući nešto različito. Tako je to u životu. U teoriji je drugačije, ali tako je u životu.

I tako sam predložio: staro Antropozofsko društvo ostaje sa svojim odborom od devetorice. Okarakterizirao sam to na način da sam rekao: tu su istaknute ličnosti Stuttgarta, koje izvrsno upravljaju svojim pojedinačnim poduhvatima, rade jako puno posla, čak i u pregovorima u nedjelju, ponedjeljak, utorak, srijedu, pokazalo se da su ljudi umorni od dosadašnjih napora. Rekao sam: kad dođem u Stuttgart i treba nešto učiniti – tako je, rekao sam, bilo zadnjih godina – samo moram pritisnuti dugme. Ove vodeće ličnosti u Stuttgartu imaju fino razumijevanje, sve razumiju odmah, ne treba puno pričati. Kad biste morali jako puno pričati o svemu, ne biste mogli naći vremena; ali oni odmah sve razumiju. Njima je apsolutno sve jasno, samo se treba nečega dotaći. Ali većina nemaju vremena. Onda su tu i drugi, to je druga strana: puni antropozofske duševnosti, potpuno predani antropozofiji. Mogu se obratiti i čelnicima ove strane: isprva ne razumiju što govorim, ali

odmah sve učine. Da, velika je razlika, ogromna je razlika: neki strašno lako razumiju i ništa ne rade; drugi isprva ništa ne razumiju, samo obećavaju da će sve razumjeti, imati unutarnju snagu, osjećaj, percepciju; ali rade sve. Sve rade bez da to razumiju.

Da, morate osnovati dvije posebne grane društva ako ovo društvo želi ostati ujedinjeno; jedna grupa nikada ne smije zvesti drugu. Postoji strana, kako da je nazovem, pa, morate imati izraze, znate, to nije ništa više od terminologije: strana predanosti, tradicije, jasno definirane – ne mora uvijek biti fizička kartoteka – kartoteke, na curule sjedalicama [sklopive sjedalice korištene u starom Rimu i Europi do 20. stoljeća, nap. pr.]. Ti imaju titule: ti si predsjednik, potpredsjednik i tako dalje, ti vodiš društvo. Sjede tamo i imaju rutinu za sve. Gleda me tamo jedan gospodin koji me zadnjih dana prije odlaska mogao podučiti, do čega ponekad takav sustav dovodi. Naprimjer, poslat je, mislim, kreditni list na 21 marku; pismo je trebalo poslati za 150 maraka! Nema veze, ako danas pošaljete pismo u inozemstvo, to košta 150 maraka. Dakle, ako želite nekome napisati da ste ovu 21 marku unijeli u blagajnu – morate potrošiti 150 maraka da to pošaljete. Tako je to danas kad se stvari dijele na A,B,C. Dakle, postoji strana rutine, staro Antropozofsko društvo. Čovjek može biti njegov dobar član. Zatim postoji slobodno ujedinjenje ljudi koje nije briga za ništa od toga, koji samo žele labavo ujedinjenje na osnovi onoga što je ljudsko. Te dvije struje sada bi trebale biti tamo.

Prvo sam to skicirao, kao puku naznaku. Iste večeri je održan govor u smislu da bi bilo strašno da se to mora dogoditi, jer bi se društvo podijelilo na dva dijela i tako dalje. Ali to je bila stvarnost! Ako ste željeli nešto učiniti, ne prema onome što ljudi misle – jer ono što ljudi misle obično nije toliko važno koliko ono što oni jesu – već prema onome što je tamo, onda ste to morali učiniti na taj način. To je bilo u skladu sa stvarnošću koja je bila tamo. Kao što sam rekao, odmah je održan govor o tome kakve bi strašne posljedice bile ako bi to bilo potrebno i tako dalje.

I izvana, prostorno i fizički, vladao je kaos, posvuda su bile grupe, nigdje se nije moglo proći, svugdje su te zaustavljali, trebalo je reći što se misli o ovom ili onom. Unutarnji kaos sada je tog utorka postao i vanjski kaos, kada su nakon jedanaest sati htjeli napustiti mjesto sastanka. Onda sam došao kući, stvarno sam bio malo umoran. Tamo natrag su me doveli u dvanaest sati. Nisam još bio spreman za spavanje, ne još, ali su me odveli: dolje u Landhausstraße održat će se sastanak. Zaustavljen sam opet na putu s drugog kata na prvi kat na međusastanku, a onda sam došao na ovaj sastanak oko jedan i petnaest ujutro. Ali odmah se vidjelo, stvar je shvaćena, sasvim ispravno shvaćena. Sada je bilo lako govoriti o detaljima; postalo je jasno da bi se nešto zaista moglo napraviti ako se napravi na taj način.

Izražene su sumnje – prirodno je da se izraze takve sumnje – rečeno je, naprimjer: da, ali postoje ličnosti koje suosjećaju s mladima, koje npr. žele sve što žele mladi, ali su s druge strane povijesno smješteni u staro društvo. Imaju čak i položaj u starom društvu, pa tamo žele nastaviti raditi.

Rekao sam: to je vrlo lako riješiti. Jedino morate paziti da ako se učlanite u obje podružnice, članarinu plaćate samo jednom. Treba samo naći tehnički modus. Ne može biti govora o isključenosti iz jednog jer je član drugog. Treba samo sagledati stvarnost situacije. - Rekao sam da svakako u institucijama postoji mogućnost da se uzmu u obzir oba smjera. Naprimjer, mogu zamisliti mogućnost: Postoji waldorfski učitelj koji teži 'labavijem' društvu, i onda je on tu; drugi naginje prema više striktnoj skupini, pa joj se pridružuje. U Waldorfskoj školi, naravno, surađuju skladno.

Jučer su se pojavile sumnje kako stoje stvari u ovoj ili onoj grani. Rekoh: zašto ne bi u ogranku sjedili vezani i nevezani? Ali uvijek mora biti dana šansa da se proživi unutarnja stvarnost. Ako se nešto promisli iz stvarnosti, onda se to može provesti bilo gdje i tek tada nastaje jedinstvo. Trajalo je samo do, četvrt do dva ujutro, do kada je mladima u biti postalo jasno – ali bilo je i sijedih mladića koji su već prešli desetljeća – tada je u noći s utorka na srijedu postalo jasno: stvar funkcionira.

Srijeda je bila posvećena raspravi o tim namjerama. I tako se u srijedu navečer – želim to sada sažeti, dodati nekoliko stvari onome što dajem kao izvješće – došlo do realizacije ove ideje. Sada postoji staro Antropozofsko društvo s Odborom devetorice, koje sam nedavno predstavio, a postoji i ono drugo, labavije, slobodnije Antropozofsko društvo, koje prvenstveno nastoji nositi antropozofiju u svijet, koje nastoji produbiti unutarnji život ljudi. Sutra i prekosutra iznijet ću vam najvažniji sadržaj dvaju predavanja koja sam održao u Stuttgartu; usko su povezana sa životom u Antropozofskom društvu; jer se prvo predavanje bavilo uvjetima formiranja zajednice, a drugo predavanje bavilo se razlozima zašto u društvima temeljenim na bratstvu postoji toliko sukoba. Za ovo labavije udruženje u početku je osnovan odbor kojeg čine: gospodin Lebrs, gospođica Dr. Röschl, gospodin Maikowski, Dr. Büczenbacher, gospodin Rath, gospodin von Grone, rektor Bartsch iz Breslaua i gospodin Schröder. Vidite, nisu svi baš mladi, ima vrlo vrijednih ljudi s patrijarhalnim bradama. Dakle, nije zastupljen samo mladenački radikalizam, već će ono moći doći na svoje.

Da, i sada je tako! Samo je pitanje postupanja na pravi način. Ovo labavije udruženje postavilo si je zadatak formiranja bliskijih zajednica, da radi egzoterično, da tako kažemo, za antropozofiju u velikom opsegu, i da radi ezoterično u manjem opsegu za zajednice koje na okupu drži manje neka formalna organizacija a više unutarnje karmičke veze. Kao što sam rekao, to su bile dvije grupe. O tome ću sutra i prekosutra. Dakle, to je postalo

neophodno! Ono što je živo ne može se sačuvati u starom obliku; u starom obrascu. Institucije moraju pratiti živu stvar.

Znate, kada sam otišao odavde u Stuttgart, rekao sam: zapravo je cijeli problem Antropozofskog društva problem kroja. Antropozofija je tek narasla, a odijelo, Antropozofsko društvo – ono je postupno postalo odijelo – postalo je premalo: suknja ne seže ni do lakata, hlače ni do koljena. Pa, ne želim o tome elaborirati; samo je stvar izgledala groteskno, a to su primijetili i oni koji su u zadnje vrijeme dolazili puna srca.

Sada će biti pitanje hoće li ovaj pokušaj uspjeti, ne da se stara haljina razdere jer bi se poderala, nego da se napravi nova haljina, ali s malo više praktičnosti. Iznutra sigurno ima sposobnost uspjeti. Bit će pitanje hoće li ljudi smći snage da rade na pravi način. Kao što je u životu u praksi sve moguće drugačije nego u teoriji, tako je i ovdje: stvarno je pitanje stvaranja nečeg održivog. Tu je gospodin von Grone; član je i odbora tradicionalnih ljudi i labavijeg odbora slobodnih ljudi, u oba je odbora. I tako će najbolje funkcionirati, ako pustite svakoga da bude na svome, bilo patrijarhalna ili mlada entuzijastična osoba, a ako želite biti i jedno i drugo u isto vrijeme, zašto ne biste mogli biti i stvorenje s dvije glave? Stoga je apsolutno da se snage zaista slobodno razvijaju. Naravno, neke stvari neće raditi. Pričali su mi, naprimjer, da je u jednom od ogranaka predsjedavajući jednom doživio iznenađenje što je zatražena riječ, i dok je jedan gorljivo govorio, drugi ga je uvijek prekidao. Tada je predsjednik rekao: ali dragi prijatelji, pa to nije moguće! Odgovor je bio: zašto to ne bi radili? Uostalom, mi želimo živjeti po filozofiji slobode, pa se ne može dozvoliti da se sloboda ograničava tako da može govoriti samo jedna osoba! Zašto više ljudi ne bi razgovaralo u isto vrijeme? - Pa, zar ne, neke stvari jednostavno ne idu; ali srećom se i ne rade uvijek.

Što se tiče mene, sada sam potpuno uvjeren da će to potrajati neko vrijeme. Ne zauvijek; ne može se ništa uspostaviti za vječnost. Još malo pa ćemo se suočiti s potrebom da antropozofskom organizmu priskrbimo novu odjeću. Kao i ljudsko biće, također ima sudbinu: ne može vječno nositi istu odjeću. I na kraju krajeva, svaka organizacija je ruho za ono što je živo. Zašto bi neko želio vječno raditi u nekoj socijalnoj organskoj strukturi! Sve što želi živjeti mora se promijeniti, i zapravo samo ono što se mijenja puno je života. Zato moramo imati organizaciju za antropozofski pokret koji bi trebao biti vitalan u najeminentnijem smislu, koji je također živ. Naravno, ne možemo se baviti reorganizacijom svaki dan, ali bit će potrebna svakih nekoliko godina! Inače će upravo iz tog razloga stolice na kojima stoje vodeće ličnosti postati stolice *curule*. Kad se s jedne strane pojavi posebnost sjedenja na *curule* stolicama, onda se zavrbe i oni drugi koji ne sjede na njima. I zato moramo pronaći način da i one na *curule* stolicama zavrbi!

Dakle, moramo samo malo početi tresti stolice. Ali ako nađemo prave postavke, sve može ići najbolje na svijetu.

Dragi prijatelji, htio sam vam dati izvještaj. Uopće se nisam šalio, ali neke stvari jednostavno izgledaju tako da se ono što je bitno može opisati samo riječima koje zvuče pomalo šaljivo.

PREDAVANJE IX

Dornach, 3. ožujka 1923

Jučer sam vam pokušao dati neku vrstu izvještaja o onome što se dogodilo u Stuttgartu, a onda sam rekao da bih vam želio ocrtati glavni sadržaj predavanja koje sam tamo trebao održati. Dakle, prvo ću danas iznijeti sadržaj predavanja, a sutra ću pokušati nešto više reći u vezi s onim što je jučer rečeno.

Prvo predavanje u utorak proizašlo je iz vrlo specifične potrebe koja se javila tijekom rasprave u nedjelju, ponedjeljak i utorak, koja vam je opisana barem u smislu raspoloženja, tj. iz potrebe koja se javila iz ovih rasprava. Bila je to potreba da se sagleda bit izgradnje zajednice. Ovo formiranje zajednice kroz antropozofiju nešto je što je nedavno igralo glavnu ulogu unutar našeg Antropozofskog društva. Osobito mladi, ali i drugi ljudi, stariji ljudi, dolazili su u Antropozofsko društvo s izraženom željom za susretom s drugim ljudima unutar ovog Društva s kojima bi mogli, takoreći, pronaći ono što život u današnjem društvenom poretku ne može dati pojedincu. To ukazuje na sasvim razumljivu čežnju mnogih ljudi našeg vremena.

S dolaskom doba svijesti, stare društvene veze izgubile su svoj čisto ljudski sadržaj i snagu. Ljudi bi uvijek urali u neku određenu zajednicu. Nisu postajali pustinjaci, već bi urali u određenu zajednicu. Urastao je u obiteljsku zajednicu, u strukovnu zajednicu, u profesionalnu zajednicu, u zadnje vrijeme u ono što se zove stalež, i tako dalje. Te su zajednice čovjeku uvijek donijele nešto što on kao pojedinac ne bi mogao. U novije vrijeme jedna od najjačih veza među ljudima u društvenom životu je staleška zajednica.

Iz starih društvenih formacija, iz statusnih zajednica, nacionalnih zajednica, čak i iz rasnih zajednica, nastale su klasne zajednice. A nedavno se dogodilo da je došlo do izvjesne kohezije u takozvanim višim klasama, plemićkim, buržoaskim, a zatim u proleterskim. Na taj su način nastale klasne zajednice koje su se protezale preko nacionalnosti, čak i preko rasnih obilježja i tako dalje. I mnogo toga što danas postoji u međunarodnom društvenom životu može se pratiti do takvih klasnih zajednica.

Ali sada je doba duše svijesti, koje se sve više najavljivalo od početka 15. stoljeća, nedavno izašlo na vidjelo s određenom žestinom, s unutarnjom snagom iz ljudske duše. Ljudi još uvijek osjećaju da čak ni unutar klasnih zajednica više ne mogu postići ono što bi trebali. S jedne strane, čovjek se danas snažno osjeća kao individualnost i želio bi odbaciti sve što narušava njegov osjećaj individualnosti, osjećanje, individualno mišljenje. On želi biti osobnost. A to dolazi iz određenih elementarnih uzroka. Od kraja Kali Yuge,

tj. od početka našeg stoljeća, ako smijem ponovno upotrijebiti izraz koji sam jučer upotrijebio, postoji nešto u dušama ljudi, iako je to još uvijek vrlo nejasno, nešto što se izražava riječima: želim biti samostalna ličnost. - Svakako, mnogi ne znaju kako to formulirati. Tada se javlja u svim vrstama nezadovoljstva, u svim vrstama nestabilnog duševnog života, ali to je ovo: želja da se bude osobnost, kohezivna osobnost.

Ali sada, u zemaljskom životu čovjek ne može bez drugih ljudi. Povijesne veze i spone poput onih koje ujedinjuju proletarijat, naprimjer, ne pružaju ništa što bi s jedne strane moglo zadovoljiti potrebu da se bude poseban pojedinac, a s druge strane ujediniti pojedinca s njegovim bližnjima. Suvremeni čovjek želi da ga čisti ljudski element u njemu poveže s čistim ljudskim elementom u drugima. On doista želi društvene veze, ali one trebaju imati individualni karakter poput osobnih prijateljstava.

I beskrajno mnogo toga što se događa među ljudima u današnjem životu je poriv prema takvim ljudskim zajednicama. Taj poriv za takvim zajednicama ljudi posebno je došao do izražaja kada su mi se prije nekog vremena obratile mlađe osobe s težnjom za svojevrsnom obnovom kršćanstva, vjerujući da se obnova kršćanstva može postići samo oživljavanjem Krist-impulsa na način kako je to moguće iz antropozofije. Iz te čežnje mladih bogoslova, od kojih su neki bili pred završetkom teoloških studija, odnosno pred preuzimanjem pastoralnih zvanja, ili su još bili na teološkom studiju, proizašlo je ono što bih nazvao najnovijim izdankom našeg Antropozofskog društva, 'Pokret za religijsku obnovu'.

Sada je naravno, bilo mnogo toga za učiniti za ovaj pokret za religijsku obnovu. Iznad svega, radilo se o tome da se Krist-impuls oživi na način na koji je to danas moguće. Za to je bilo potrebno uzeti vrlo ozbiljno ono što sam često naglašavao, da se Krist nije samo obratio ljudskim dušama na početku kršćanskog razvoja, već se obistinilo ono što leži u riječi: 'Ja sam s vama u sve dane do svršetka zemaljskih vremena', to jest, to znači da se On može čuti kada god ga duša želi čuti, tako da postoji kontinuirana objava Krista. Od zapisanih evanđeoskih objava moralo se ići izravno do živih objava Krist-impulsa. To je bio jedan aspekt zadatka religijske obnove.

Druga je pak strana bila ona koju sam odmah morao opisati riječima: ali vjerska obnova mora dovesti do formiranja zajednica, do formiranja religijskih zajednica. Čovjek može kultivirati svoje znanje kao pojedinac nakon što je primljen u zajednicu. Ali to izravno iskustvo duhovnog svijeta koje nije toliko intelektualno koliko emocionalno, koje se može opisati kao religiozno, iskustvo duhovnog svijeta kao božanskog, to se može živjeti samo u formiranju zajednice. I tako, rekao sam, mora doći do ozdravljenja religijskog života kroz zdravo formiranje zajednice.

U početku su protestantske teološke ličnosti poduzele ovaj pokret za religijsku obnovu. Moglo bi se istaknuti kako su protestantske ispovijesti u suvremenom dobu sve više težile posebnom naglasku na propovijedanju i odstupale od kulta. Ali propovijed atomizira zajednice. Propovijed, kroz koju treba prodrijeti spoznaja o božanskom svijetu, poziva pojedinačne duše na stvaranje vlastitog mišljenja, što je izraženo činjenicom da se u novije vrijeme najviše osporava Credo, ispovijedanje vjere. tj. u određenoj mjeri, svatko je želio imati vlastitu vjeru. Došlo je do atomizacije, razbijanje kongregacije, i fokusiranje religijskog elementa na individualnu osobnost.

Ali to bi postupno dovelo do rastakanja društvenog poretka ako ne bi postojala mogućnost izgradnje zajednice. Ali pravo formiranje zajednice, rekao sam, može biti samo proizvod kulta, izvedenog iz današnjih otkrivenja duhovnog svijeta. I tako je taj kult također ušao u pokret za religijsku obnovu, i sada je unutar njega. Ovaj kult uzima u obzir povijesni razvoj čovječanstva, i stoga nosi u sebi nastavak onog povijesnog, u mnogim detaljima, također i u cjelini. Ali u svim aspektima nosi i utjecaj onoga što tek danas može biti otkrivenje, što se tek danas može otkriti nadosjetilnoj svijesti iz duhovnih svjetova.

Kult povezuje one koji se okupljaju u kultu jedne s drugima. Kult stvara zajednice. I Dr. Rittelmeyer je u tijeku rasprave sasvim ispravno rekao: u pokretu za religijsku obnovu, antropozofsko društvo se suočava s određenom opasnošću, možda i najvećom, upravo zbog elementa kulta koji gradi zajednicu. Što je on implicirao? Ukazao je na činjenicu da danas, kao što sam prije rekao, mnogi ljudi dolaze u Antropozofsko društvo s tendencijom povezivanja s drugim ljudima u smislu takve slobodno formirane zajednice, da taj život zajednice bude religijski obojen kroz kult, da će stoga oni ljudi koji imaju čežnju za životom u zajednici to najbolje zadovoljiti unutar pokreta za religijsku obnovu. Ako Antropozofsko društvo ne želi upasti u opasnost, ono stoga također mora nastojati njegovati element izgradnje zajednice.

Pa, to je ukazivalo na nešto što je od posebne važnosti, posebno s obzirom na najnoviju fazu našeg Antropozofskog društva. Istaknuto je da antropozofi moraju prepoznati prirodu stvaranja zajednice. Treba odgovoriti na pitanje: je li ova izgradnja zajednice koja se događa u religijskoj obnovi, sada jedina moguća, ili unutar Antropozofskog društva postoji neka druga mogućnost za izgradnju zajednice? - Naravno, na ovo pitanje može se odgovoriti samo razmatranjem prirode izgradnje zajednice. Ali današnji čovjek ne samo da ima tu tendenciju za stvaranjem zajednice koja se može zadovoljiti kultom – ona je snažno prisutna, ali ne samo to – već postoji i druga vrsta čežnje za izgradnjom zajednice. I tako se ove dvije vrste čežnje za izgradnjom zajednice, koje su prisutne u svakom današnjem ljudskom biću, mogu uzeti u obzir kod svakog pojedinog ljudskog bića, tako da element izgradnje

zajednice nije prisutan samo u pokretu za religijsku obnovu, već i u Antropozofskom društvu.

Naravno, kada govorimo o takvim stvarima, moramo ih zaodjenuti u ideje. Ali ono što ću sada razviti idejno, zapravo je prisutno u emocionalnom iskustvu današnjeg čovječanstva. Stvari se razjašnjavaju samo dajući im ideje; ali ono što sada želim izraziti je nešto što je apsolutno prisutno kod današnjih ljudi u smislu osjećaja.

Prvi način izgradnje zajednice, koji nam dolazi odmah na početku našeg života na Zemlji, koji je prirode o kojoj se obično ne razmišlja niti se previše osjeća, to je izgradnja zajednice koju daje jezik. Jezik učimo kao djeca. A posebno snažan element izgradnje zajednice daje materinji jezik jer materinji jezik dolazi djetetu i dijete ga apsorbira u vrijeme kada je etersko tijelo još potpuno nepodijeljeno i nediferencirano u ostatku organizacije. Zbog toga materinski jezik vrlo intenzivno srasta s cijelim čovjekom. Ali taj jezik je nešto što se širi kao nešto što je zajedničko skupinama ljudi. Ljudi se okupljaju oko zajedničkog jezika. I ako se sjetite onoga što sam ovdje često govorio, da je u jeziku zapravo utjelovljeno nešto duhovno, da genij jezika nije samo apstrakcija današnjih učenjaka, nego je to stvarno duhovno biće, i osjetiti ćete kako jezična zajednica počiva na činjenici da oni koji komuniciraju istim jezikom osjećaju rad pravog genija jezika u krugu u kojem su se okupili. Osjećate se, takoreći, pod okriljem pravog duhovnog bića. I to je slučaj kod svih izgradnji zajednice.

Rezultat svakog formiranja zajednice je da među onima koji se okupljaju da tvore zajednicu, prevlada više duhovno biće, koje u određenoj mjeri dolazi iz duhovnih svjetova i povezuje ljude. Ali možemo, izdvojiti, pronaći druge stvari koji se u eminentnom smislu mogu pojaviti kao element izgradnje zajednice među ljudima. Zajednički jezik veže ljude, jer ono što kaže jedan, može živjeti u drugome, jer nešto zajedničko može živjeti u više ljudi istovremeno. No, zamislimo sljedeće: brojni ljudi koji su zajedno proveli djetinjstvo i prve školske dane iz nekog razloga ne nakon tridesetak godina ponovno nađu zajedno – takvo nešto se moglo dogoditi i često se događalo. Kao mala skupina četrdeseto-, pedesetogodišnjaka, koji su proveli djetinjstvo u istoj školi u istom kraju, sada govore o onome što su zajedno proživjeli u djetinjstvu i mladosti. U njima živi nešto sasvim posebno, nešto što je već tada drugačija zajednica od one koju donosi jezik. Ako se grupa koja govori isti jezik okupi zajedno s razumijevanjem duša koje donosi jezik, to okupljanje je nešto relativno površno u usporedbi s drugim okupljanjem, kada se događa da je osoba duboko zahvaćena u središtu duše činjenicom da živi u zajedničkim sjećanjima. Svaka riječ dobiva svoju posebnu boju, posebnu obojanost, jer se odnosi na zajedničko djetinjstvo, zajedničku mladost. Ono što veže čovjeka za čovjeka u trenucima takvog zajedništva

ulazi dublje u dušu. Čovjek se dubljim slojevima osjeća vezan za onoga s kime je.

U čemu su zajedno? Čovjek je zajedno u sjećanjima, u onome što je zajedno proživljeno u prošlosti. Čovjek se osjeća prenesenim u svijet kojeg više nema, u kojemu je živio zajedno s onima s kojima je i sada zajedno. Ovo se odnosi na zemaljske uvjete, samo je ilustracija. Ali to točno ilustrira bit kulta, jer što je cilj kulta? Kult, bilo riječima bilo činom, reproducira nešto nadosjetilno u fizičkom-osjetilnom svijetu što je, u sasvim drugačijem smislu od onoga što imamo u vanjskom prirodnom okruženju, izravna slika duhovnog svijeta, nadosjetilnog svijeta. Naravno, svaka biljka, svaki proces u vanjskoj prirodi je slika nečeg duhovnog, ali ne tako izravno kao što se otkriva u ceremoniji kulta ili u riječi kulta koja je izgovorena na pravi način. Tu je nadosjetilni svijet uklopljen izravno u riječ ili čin. Kult se sastoji u tome da se u fizičkom svijetu riječi izgovaraju tako da je nadosjetilni svijet neposredno prisutan u svojoj esenciji, provode se radnje tako da su u tim radnjama prisutne sile nadosjetilnog svijeta. Ceremonija kulta je ona gdje se događa nešto što ne znači samo ono što se slavi kada se to izvana gleda vlastitim očima, već se nešto događa kroz uobičajene fizičke sile koje su duhovne sile, nadosjetilne sile. To je osjetilna slika nadosjetilnog događaja.

U osjetilnom govoru i u osjetilnom djelovanju čovjek je na taj način izravno sjedinjen s duhovnim svijetom. Kod kulta je slučaj da svijet koji je uveden u osjetilno, riječju ili činom, odgovara onome iz kojeg smo mi ljudi potekli u našem pred-zemaljskom životu. Kao što kad se troje, četvero ili petoro ljudi okupi u četrdesetj ili pedesetj godini života, koji dijele djetinjstvo, osjećaju se prebačeni u svijet u kojem su bili zajedno kao djeca, tako se i onaj koji se u kultu približi drugima – on to ne zna, to ostaje u podsvijesti, ali se sve više taloži u osjećaje i senzacije – prenese u svijet u kojem su bili zajedno prija silaska na Zemlju. Tako nastaje kult. Kult se formira na način da osoba u kultu doista doživi nešto što je svakako uspomena, slika onoga što je doživio u pred-zemaljskoj egzistenciji, odnosno prije nego što je sišao na Zemlju. I tako oni koji pripadaju vjerskoj zajednici u povećanom stupnju osjećaju ono što sam ranije opisao, samo radi ilustracije, kada se neki okupe u grupi u kasnijoj dobi i dijele uspomene iz djetinjstva: osjećaju se prenesenima u svijet kroz koji su prošli zajedno u nadosjetilnom. To je ono što čini vezu u vjerskoj zajednici. To je uvijek bilo ono što veže kult. A kad se radi o vjerskom životu koji ne bi trebao atomizirati, odnosno onom koji ono najbitnije ne bi trebao stavljati u propovijed nego u kult, onda kult vodi stvarnoj izgradnji zajednice. A vjerski život ne može postojati bez izgradnje zajednice. Stoga je zajednica, koja je na taj način zajednica sjećanja u odnosu na nadosjetilno, također i zajednica sakramenta.

Ali nije moguće da ovaj oblik sakramentalne zajednice, odnosno kulturne zajednice, ostane ono što jest za suvremenog čovjeka. Dakako, mnogima je prihvatljiva i danas, ali sama kulturna zajednica ne bi imala svoju vrijednost, svoju pravu vrijednost, a nadasve ne bi postigla svoj pravi cilj, kada bi ostala puka zajednica sjećanja na nadosjetilno iskustvo. Zato se sve više javlja potreba da se u kult uvede propovijed. Ali u razvoju ove propovijedi, kakav se u novije vrijeme pojavio u protestantskim zajednicama, raspršivanje je postalo toliko veliko, jer nisu uzete u obzir stvarne potrebe razvoja duše svijesti u petom post-atlantskom razdoblju. Koncept propovijedi u starijim konfesijama u potpunosti se temelji na potrebama četvrtog post-atlantskog razdoblja. U starijim crkvama, propovijed je oblikovana iz pogleda na svijet intelektualnog doba, ili doba uma. Suvremeni čovjek to više zapravo ne razumije. Zato su protestantske ispovijedi prešle na prezentacije koje se više temelje na ljudskom mišljenju, svjesnom ljudskom razumijevanju. S jedne strane, to je nešto sasvim opravdano. S druge strane, pravi oblik za to još nije pronađen. Propovijed koja nastaje iz kulta je ispadanje iz kulta, priklanjanje kognitivnom. Ali o tome se malo vodi računa u obliku koji je poprimila propovijed, koji se razvija. Moram vas samo podsjetiti na jednu stvar i odmah ćete to vidjeti. Ako zbrojite one propovijedi u moderno vrijeme, koje se ne temelje ni na nekom tekstu iz Biblije kao temi, vidjet ćete koliko je malo ostalo. Svugdje, u nedjeljnim propovijedima, u propovijedima za posebne prigode, kao temelj se uzima neki tekst u Bibliji, jer se negira ono neposredno, živa objava koja može biti tu i u sadašnjosti. Ali definitivno je vezana samo za ono povijesno, tradicionalno. Dakle, iako se traži individualna propovijed, nisu pronađeni uvjeti za nju. I tako se propovijed ulijeva u puko ljudsko mišljenje, u individualno mišljenje. Ali to atomizira.

Ako nedavno osnovani pokret za religijsku obnovu, budući da je utemeljen na onome što dolazi iz antropozofije, računa s neposrednom svježom, stalnom objavom, tj. iskustvom živog duha iz nadosjetilnog svijeta, onda upravo njegova propovijed navodi da se vidi da mu je potrebno nešto drugo, naime nešto iz čega je izravno moguće ovo stalno, živo znanje duhovnog svijeta. Stoga mu je potreba antropozofska znanost duha. Želio bih reći: propovijed će uvijek biti prozor kroz koji će pokret za religijsku obnovu morati uzeti ono što mu stalno živo Antropozofsko društvo mora dati. Ali ono što je potrebno za ovo je ono što sam vam rekao na prošlom predavanju tamo u Goetheanumu, koji još uvijek postoji, u vezi s religijskom obnovom, da ako ovaj pokret za religijsku obnovu želi rasti, Antropozofsko društvo također mora biti tamo u svoj svojoj vitalnosti, to jest, mora živjeti život antropozofije koji protječe kroz ljude. Pokret religijske obnove uskoro bi presušio da pored sebe nema niz ljudi – ne moraju to biti svi ljudi, ali uvijek više ljudi – u kojima živo živi antropozofsko znanje.

Ali sada, kao što sam rekao, u Antropozofsko društvo dolaze mnogi ljudi i ne samo da žele antropozofsko znanje *in abstracto*, već žele i izgradnju

zajednice unutar njega, upravo zbog poriva ljudi u našem dobu svijesti. Moglo bi se sada reći: antropozofsko društvo također bi moglo njegovati kult. Naravno, moglo je; ali to spada u drugo područje. Sada bih želio razmotriti specifično antropozofsko formiranje zajednice. U današnjem ljudskom životu, definitivno postoji nešto drugo od onoga što se može temeljiti, u odnosu na zajednicu, na zajedničkom sjećanju na nadosjetilni svijet doživljen prije zemaljskog postojanja. Postoji ono što je potrebno na način koji može biti samo u dobu duše svijesti. Prisiljen sam govoriti o nečemu što je kod većine ljudi potpuno neopaženo u odnosu na modernog čovjeka. Svakako da se uvijek govorilo o idealizmu, ali kada se danas govori o idealizmu, čak i kod dobronamjernih ljudi, to je uglavnom samo fraza, puka fraza. Jer danas, kada se intelektualne snage i elementi posebno ističu u civilizaciji, čovjeku nedostaje razumijevanje svijeta. Svakako, prisutno je kao čežnja, pogotovo kod današnje mladeži. Ali upravo nejasnoća koja se javlja kod današnje mladeži pokazuje da u duši današnjeg čovjeka živi nešto što se još nije razbistrilo, što je još nerazlučeno, što kad se razluči neće postati manje naivno.

Imajte na umu sljedeće: vratite se u vremena kada su se religijske struje širile unutar čovječanstva. Vidjet ćete da su u prošlim, ranijim razdobljima povijesnog razvoja, mnogi ljudi s ogromnim entuzijazmom dočekali ovu ili onu objavu iz duhovnog svijeta. Da, ne bi bilo moguće da religijske vjeroispovijesti daju potporu ljudima, da duše nisu imale mnogo jači afinitet prema nečemu što je naviještano iz duhovnog svijeta nego je to slučaj danas. Teško je zamisliti, gledajući današnje ljude, da bi mogli biti zahvaćeni onim što je često bio slučaj u objavi vjerskih istina u ranijim vremenima. Svakako, sekte se stvaraju i danas; ali u usporedbi s vatrom s kojom su se ljudske duše susretale s ranijim naviještanjima, današnje sekte imaju u sebi nešto filistarsko. Duša nema unutarnju toplinu za upiti duhovne stvari. To se čak naglo ubrzalo u posljednjoj trećini 19. stoljeća. Iz nezadovoljstva ipak ima i danas ljudi koji slušaju ovo ili ono, a dolaze i do stanovite objave ovoga ili onoga; ali ona pozitivna toplina koja je bila prisutna u ljudskim dušama i koja je omogućavala čovjeku da se cijelim svojim bićem, cijelim bićem posveti duhovnim stvarima, ustupila je mjesto izvjesnoj zebnji, čak hladnoći. A te zebnje i hladnoće ima u ljudskim dušama i danas kada se govori o idealima i idealizmu. Jer danas je zapravo glavno nešto, što u biti još nije ispunjeno, što će još dugo biti očekivanje, ali što već danas živi kao očekivanje kod ogromnog broja ljudi. Mogu vam to okarakterizirati na sljedeći način.

Uzmimo dva stanja svijesti koja postoje a dobro su poznata svakom čovjeku: čovjek koji sanja i čovjek u običnoj budnoj svijesti. Kako je to s osobom koja sanja? Isto je i s usnulim ljudima koji ne sanjaju, jer spavanje bez snova samo znači da su snovi toliko prigušeni da ih ne primjećujete. Pa što je s čovjekom koji sanja?

Živi u svom svijetu snova. On živi u njemu, utoliko što mu je on mnogo jasniji, zadire mnogo dublje u srce – može se tako reći – od onoga što u svakodnevnom životu doživljava u budnoj svijesti. Ali to doživljavate u izolaciji. Doživljava se kao individualnost. Dvoje ljudi može spavati u istoj prostoriji, oni u svojoj svijesti snova imaju dva potpuno različita svijeta. Ne doživljavaju te svjetove zajedno. Svatko doživljava za sebe; najviše što mogu je kasnije jedno drugom ispričati sadržaj.

Kada se osoba probudi iz svijesti snova u običnu dnevnu svijest, svojim osjetilima opaža iste stvari kao i oni koji su blizu. Ulazi u zajednički svijet. Čovjek se budi u zajedničkom svijetu, prelazeći iz svijesti sna u budnu dnevnu svijest. Da, što čini da se čovjek budi iz svijesti sna u budnu dnevnu svijest? Budi se zbog svjetla, zbog buke, u svom prirodnom okruženju – u tom pogledu nema iznimaka – u budnu dnevnu svijest, u običnu budnu dnevnu svijest. Čovjek se iz sna budi u prirodni aspekt druge osobe, u njezin jezik, u ono što govori, i tako dalje, u način na koji se njihove misli i osjećaji oblače u jezik. Budi se s onim što obično ljudsko biće, drugo ljudsko biće, koristi da bi se prirodno izrazilo. Čovjek se budi u običnu dnevnu svijest u prirodno okruženje. U svim ranijim razdobljima bio je slučaj da se čovjek budio iz svijesti sna u budnu svijest prirodnog okruženja. A onda, u svom prirodnom okruženju, imao je prolaz kroz koji je, ako bi to učinio, prodro u nešto nadosjetilno.

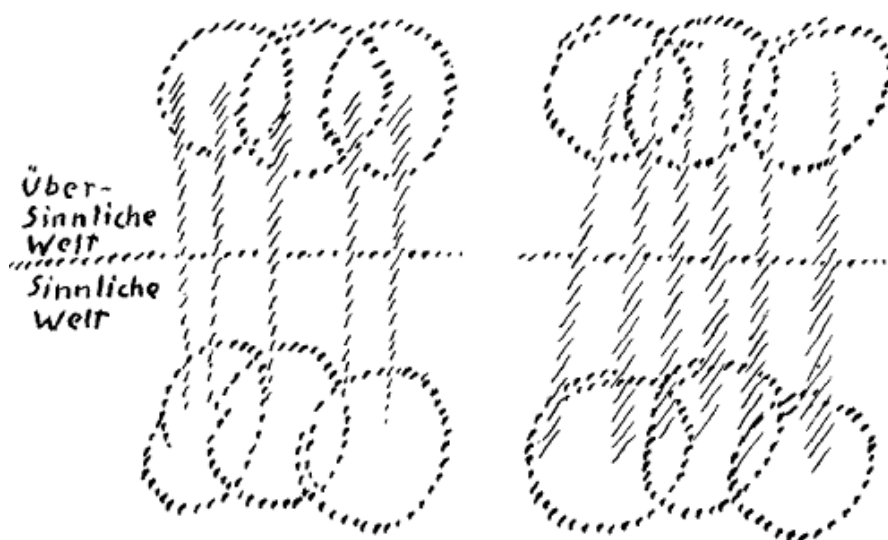
S buđenjem duše svijesti, s razvojem duše svijesti, u tom pogledu je u ljudski život ušao novi element. To poziva na drugu vrstu buđenja, a ovo drugo buđenje će se sve više pojavljivati kao ljudska potreba: to je buđenje duše i duha drugih ljudi. U običnom budnom životu čovjek se budi samo za prirodu drugih ljudi, ali ljudsko biće koje je postalo samostalno, koje je postalo osobnost u dobu duše svijesti, želi se probuditi u duši i duhu drugog ljudskog bića. On želi probuditi dušu i duh druge osobe, želi se drugoj osobi približiti na takav način da kod druge osobe proizvede takav potres u duši, kao što vanjska svjetlost, vanjska buka i tako dalje, proizvode u odnosu na život snova.

Ta je potreba bila vrlo elementarna još od početka 20. stoljeća i nastaviti će rasti. Tijekom 20. stoljeća, uz svu njegovu kaotičnost, burnu prirodu koja će prožeti čitavu civilizaciju, to će se pokazati kao potreba: pojaviti će se potreba da se pri susretu s drugim ljudskim bićem potpunije probude nego što se inače mogu probuditi u pukom prirodnom okruženju. Iz života iz snova, budi se u prirodnom okruženju u budnu dnevnu svijest. Budna dnevna svijest budi se u višu svijest pri susretu s dušom i duhom bližnjeg. Čovjek čovjeku mora postati više nego što je bio, mora postati buditelj. Ljudi se moraju približiti jedni drugima više nego su to činili: svaka osoba koja susretne drugu osobu mora postati biće koje se budi. Moderna ljudska bića koja danas ulaze u život nakupila su previše karme da ne bi osjetila

sudbinsku povezanost sa svakim pojedincem na kojeg naiđu. Ako se vratimo u ranija doba, duše su bile mlađe, imale su manje karmičkih veza. Sad je postalo nužno da nas probudi ne samo priroda, već i ljudska bića s kojima smo karmički povezani i koja želimo tražiti.

I tako, osim potrebe za sjećanjem na nadosjetilni zavičaj, koja se može zadovoljiti kroz kult, postoji ona druga potreba da pustite drugu osobu da vam probudi duh i dušu. A impuls osjećaja koji ovdje može biti učinkovit je onaj od modernog idealizma. Kada ideal prestane biti samo apstraktan, kada se živo ukorijeni u ljudskoj duši, tada će poprimiti oblik: želim se probuditi u drugoj osobi. - U konačnici, to je osjećaj koji danas dolazi od mladosti, prilično nejasno: želim se probuditi u drugoj osobi. I to je ono što se može njegovati kao poseban život zajednice u Antropozofskom društvu, i to se događa na najprirodniji način u svijetu. Jer kada se grupa ljudi okupi da zajedno iskuse ono što se može otkriti iz nadosjetilnog svijeta kroz antropozofiju, onda je to iskustvo u grupi nešto drugačije od iskustva u samoći. Činjenica da se netko budi pri susretu s dušom drugog stvara atmosferu koja ne vodi u nadosjetilni svijet kao što je to opisano u 'Kako se stječe znanje o višim svjetovima', ali promiče razumijevanje ideja koje daje antropozofska znanost duha iz nadosjetilnog svijeta.

Postoji drugačije shvaćanje stvari, ako se nađu ljudi koji žive s idealizmom, u skupini ljudi koji, bilo čitanjem naglas ili nečim drugim, jedni drugima govore što je sadržaj antropozofije. Kroz zajedničko iskustvo nadosjetilnog, ljudska duša se najintenzivnije budi, duša se budi za više razumijevanje, a kada je to razumijevanje tu, događa se nešto što uzrokuje da ljudi koji su ujedinjeni međusobno u komunikaciji i u zajedničkom iskustvu antropozofskih istina, događa se da se stvarno biće spusti na ljude. Kao što lingvistički genij živi u jeziku, u čijem okrilju ljudi žive takoreći, ako antropozofske istine doživljavaju zajedno s ispravnim idealističkim stavom žive pod okriljem višeg bića. Što se tamo događa?

Pa ako je ovo [crtež] razina na kojoj se nadosjetilni svijet odvaja od osjetilnog svijeta, onda u kultu imamo procese i bića višeg svijeta [gore]; u kultu također smo ih projicirali dolje u fizički svijet, u riječi kulta i činu kulta [ispod]. Ako imamo antropozofski ogranak, mi smo ono što je iskustvo u fizičkom svijetu u antropozofskoj grupi prenijeli u duhovni svijet stvarnom snagom idealizma, koji postaje produhovljen. Kroz kult, ono nadosjetilno u riječi i činu spušteno je u fizički svijet. Kroz antropozofsku grupu, misli i osjećaji skupine antropozofa uzdižu se u nadosjetilni svijet. A ako se antropozofski sadržaj doživi s ispravnim stavom od strane grupe ljudi, pri čemu se ljudske duše bude jedna za drugom, te ljudske duše su zapravo uzdignute u duhovnu zajednicu. Jedino što je bitno da ta svijest stvarno postoji. Ako ta svijest postoji i takve se skupine pojavljuju u Antropozofskom društvu, onda u ovom, mogu tako reći, obrnutom kultu, na drugom polu od kulta, postoji nešto što gradi zajednicu u najjemenitijem smislu. Moglo bi se reći, ako se govori slikovito: zajednica kulta nastoji pridobiti nebeske anđele da siđu u prostor kulta kako bi mogli biti među ljudima. Antropozofska zajednica nastoji uzdići ljudske duše u nadosjetilni svijet kako bi mogle doći pod anđele. U oba slučaja to je izgradnja zajednice.

Ali ako antropozofija treba biti nešto što stvarno vodi u nadosjetilni svijet, onda to ne smije biti teorija, ne smije biti apstrakcija. Tada se ne smije samo govoriti o duhovnim bićima, već se moraju tražiti najbliže, najneposrednije prilike da se bude s duhovnim bićima. Rad antropozofske grupe ne sastoji se samo od brojnih ljudi koji govore o antropozofskim idejama, već u tome, da se kao ljudska bića osjećaju toliko ujedinjeni da se ljudske duše bude i ljudi su preneseni u duhovni svijet, tako da su stvarno među duhovnim bićima, čak iako ih možda i ne vide. Čak iako ih nemaju u percepciji, mogu biti u iskustvu. I to je ono što jača i snaži ono što može nastati iz grupa koje su tek nastale unutar Antropozofskog društva kroz pravilnu izgradnju zajednice. Nužno je da ono što u mnogim aspektima postoji u Antropozofskom društvu postane uobičajeno; a to je ono što oni koji su ušli zadnjih godina nisu našli. Zapravo su to tražili, ali nisu našli. Najviše što su otkrili: da, ako želiš biti pravi antropozof moraš vjerovati u etersko tijelo i reinkarnaciju i tako dalje.

Često sam naglašavao da se knjige poput moje 'Teozofije' mogu čitati na dva različita načina. Može se čitati na način da se čita: čovjek se sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i tako dalje, čovjek ima ponovljene živote na Zemlji, karmu, odnosno, tako se upijaju koncepti. Naravno, pojmovi su drugi nego u nekom drugom području, ali duhovni proces koji se odvija može biti potpuno isti kao kod čitanja kuharice. Jer ono što sam često govorio, to je stvar duhovnog procesa, a ne upijanja ideja. Nije važno da li čitate da u tavu treba uliti maslac, staviti brašna, promiješati, umutiti jaja, ili čitate: postoji fizička materija, eterske sile, astralne sile, sve je tu pomiješano. Potpuno je nebitno kao duševni proces, potpuno je nebitno da li ste na nekom štednjaku pomiješali maslac, mast, jaja, brašno ili

zamišljate fizičko tijelo, etersko tijelo i astralno tijelo pomiješano u čovjeku. Ali 'Teozofiju' također možemo čitati na način da znamo da sadrži koncepte koji su povezani s uobičajenim konceptualnim svijetom fizičkog kao što je konceptualni svijet fizičkog povezan sa svijetom snova. Oni pripadaju svijetu u koji se čovjek mora probuditi iz običnog fizičkog svijeta, baš kao što se iz svijeta snova budi u fizički svijet. Stav s kojim se čita daje stvarima pravu boju. I taj stav može se prirodno oživjeti za današnjeg čovjeka na razne načine. Ostali načini, koje čovjek sam može identificirati, svi su opisan u 'Kako se stječu spoznaje viših svjetova'. Ali za suvremenog čovjeka prijelazna faza, potpuno odvojena od percepcije višeg svijeta, također je neophodna: da se može probuditi u duši i duhu drugog ljudskog bića, do točke življenja u duhovnom svijetu, kao što se budi iz života snova kroz svijetlo, kroz buku i tako dalje, u fizički svijet.

Za to treba steći razumijevanje. Treba steći razumijevanje što bi antropozofija trebala biti u Antropozofskom društvu: to bi trebao biti duhovni put. Ako je to duhovni put, tada postoji i formiranje zajednice. Ali antropozofija doista mora ući u život. To je potreba, dragi prijatelji. To da postoji potreba, mogu vam pokazati na vrlo očitom primjeru. Nakon što smo imali mnogo manjih okupljanja, velikih i malih u Stuttgartu, gdje se mnogo pregovaralo o tome što bi sada trebalo učiniti da se konsolidira Antropozofsko društvo, također sam jednom bio – to nije bio sastanak o kojem sam vam govorio jučer, on je bio kasnije, ovaj je bio ranije, ali također je bio noću – zajedno s omladinom. Bila je to sveučilišna mladež. Da, u početku se govorilo kako to najbolje učiniti, da Društvo dobije pravu formu, da se sve radi kako treba i tako dalje. Ali nakon nekog vremena, razgovor je skliznuo na samu antropozofiju. Bili ste u sredini, jer su studenti imali potrebu pitati: kako studirati u budućnosti, kako raditi doktorske radove i slično? - Na to niste mogli odgovoriti izvana, morali ste uploviti u antropozofiju. To znači da ste počeli filistarski i odmah ušli u antropozofiju u njenoj primjeni: kako, ako ste antropozof, napraviti doktorsku disertaciju? Ako ste antropozof, kako proučavate kemiju i tako dalje? Antropozofija se pokazala održivom u životu kada je razgovor sam od sebe, došao do nje.

To je poanta, da antropozofija ne bi trebala postojati samo kao apstrakcija. Naravno, možete dogovoriti stvari tako da sazovete ljude nekamo da razgovaraju o tome kako bi Društvo trebalo biti konstituirano i tako dalje, a onda kao drugu točku programa možete voditi razgovor o antropozofiji. To se razvija izvana. Ali ne mislim na ono izvanjsko, nego sasvim unutarne, da se do toga jednostavno dolazi iz svakodnevnih potreba: treba povijest postaviti antropozofski. Upravo zato što se nešto takvo dogodilo, što se govorilo o konstituciji Antropozofskog društva i došlo je – sasvim nužno kroz unutarnji razvoj – da je trebalo objasniti kako netko tko je danas znanstveni filistar mora zamišljati embrionalni razvoj a kako netko tko je antropozof, i tako možete vidjeti vitalne impulse antropozofije. To jednostavno mora ući, ne u

dvostruko knjigovodstvo, gdje se s jedne strane postavlja filistarsko 'Antropozofsko društvo' i 'Bund für freies Geistesleben' i tako dalje, već tamo gdje se stvarno žive stvari događaju, bez da postanemo apstraktni i teoretski, bez da se antropozofska strana vuče za kosu i uvijek kaže: u antropozofiji, ljudska bića moraju pronaći jedna drugo, i tako dalje. - Tim apstrakcijama ne smije se dopustiti da igrati ulogu, naravno, već ono konkretno antropozofsko mora voditi u srž onoga o čemu se radi. Uglavnom, tada se ne kaže: to je antropozofski ili nije antropozofski, uglavnom se uopće ne izgovori riječ antropozofija. To je također potrebno, da se ne pretvorimo u fanatike riječi.

Vidite, dragi prijatelji, nije bilo površno: održao sam dvanaest predavanja na posljednjem Bečkom kongresu o različitim temama i dao sam si zadatak da nikada ne izgovorim riječ 'antropozofija' tijekom tih dvanaest predavanja. Bilo je moguće! Na dvanaest predavanja u Beču nigdje nećete pronaći riječ 'antropozofija' ili 'antropozofski'. Bilo je moguće. Uostalom, može se upoznati drugu osobu a da se ne zna zove li se Müller ili je vijećnik ili nešto slično, jednostavno je prihvatite takvu kakva jest. Ako antropozofiju uzmete onakvu kakva jest živa, ne obraćate puno pozornosti na njezino ime, to je čak i najbolje.

Pa, želim još razgovarati o ovim stvarima sutra, a onda vam također predstaviti nešto što bi trebalo biti kao izvješće.

PREDAVANJE X

Dornach, 4. ožujka 1923

Sada bih vam također želio podnijeti izvješće o drugom predavanju koje sam održao u Stuttgartu, ne toliko doslovni izvještaj nego radije raspravljajući o stvarima koje su bile izrečene na ovom predavanju, i dajući pojedine komentare ovdje kao poveznicu na njega putem sastanka u Stuttgartu. Svrha ovog drugog predavanja bila je pokazati razloge zašto se u takvom društvu kao što je antropozofsko, iako ih ne bi trebalo biti, lako događaju stvari, koje su dobro poznata činjenica za sve one u drugim, sličnim društvima, ako su upoznati s poviješću takvih društava, mislim na društva koja se temelje na određenom duhovnom svjetonazoru. Kao što znate, takva su društva oduvijek postojala. Prilagođena su različitim dobima u čovječanstvu. U ranijim vremenima čovjek je imao drugačiju vrstu svijesti da bi prodro u duhovne svjetove, danas ima drugačiju. A poanta je u tome da, u pravilu, oni koji su se okupili kako bi utemeljili neku vrstu znanja na temelju višeg nadosjetilnog uvida, obično, dapače uvijek, među svoja načela ubrajaju ideju o razvijanju bratstva među članovima. Ali također znate, a osobito oni koji su upoznati s poviješću takvih društava, znaju da bi to bratstvo lako pretrpjelo lomove, da, da se upravo u takvim društvima izgrađenim na duhovnim temeljima javlja najveći nesklad, dapače često i najgore pomanjkanje bratstva. Sada, ako se antropozofija ispravno shvati, Antropozofsko društvo je potpuno zaštićeno od takvog ne-bratstva. Ali to se možda može bolje shvatiti nego je to često slučaj, ako se iole razjasne razlozi ovoga ne-bratstva.

Pogledajmo ponovno stvari koje sam jučer iznio. Rekao sam: razlikujemo tri stupnja svijesti, jedan je onaj od budnog života, zatim imamo svijest sna i na kraju spavanje koje nije prožeto snovima. Čovjek svoje slike snova doživljava kao svijet. Čak i u trenutku sanjanja sasvim je sposoban shvatiti snove kao stvarnost; smatra ih stvarnošću, baš kao i pojave, činjenice fizičkog svijeta u kojem se nalazi budan. - Ali, kao što sam jučer rekao, postoji ogromna razlika između iskustva iz snova i svakodnevnih iskustava. U iskustvu sna, sanjanje je izolirano. Drugi, rekoh, može spavati pored njega, imati drugačije snove, može dakle imati sasvim drugačiji svijet. Oni ne komuniciraju dok sanjaju u svojim svjetovima. A kada deset ljudi spava u jednoj sobi, pred svojom svijesću svatko može imati svoj svijet. Uostalom, to uopće ne čudi za one koji uz znanost duha mogu uroniti u često čudesan svijet snova, jer svijet u kojem ljudi žive dok sanjaju također je stvaran svijet. Ali kroz svoje slike on je povezan s onim stvarima koje se tiču čovjeka kao individue. Svakako, san odijeva ono što je u njemu doživljeno, u slike fizičkog svijeta; ali često sam isticao da su te slike odjeća sna. Stvarnost – a

u snu postoji i stvarnost – je iza ovih slika, te slike su samo površinski izraz ove stvarnosti.

Svatko tko snovima pristupa u duhovno-znanstvenom smislu kako bi spoznao njihovo značenje, ne gleda u slike nego u dramu sna koja leži iza slika. Jedan može imati ove snove, drugi one snove, ali oba sanjača, naprimjer, pronađu rješenje, recimo uspon, ili stajanje pred ponorom ili neka vrsta opasnosti. Ova drama, to je bitna stvar, koja se onda samo zaodijeva u slike. A ono što se čini kao drama iz svijeta snova često je ukorijenjeno u davnim prošlim životima na Zemlji, ili također ukazuje na kasnije živote na Zemlji. Ono što je stalna nit sudbine u ljudskom životu, možda kroz mnoge živote na Zemlji, to je ono što igra u snovima. U snovima čovjek ima posla s onim što je njegova individualna srž. Također je izvan tijela sa svojim 'Ja' i astralnim tijelom; dakle, on je izvan tijela sa svojim 'Ja' koje nosi iz jednog zemaljskog života u drugi zemaljski život, a nalazi se u svom astralnom tijelu, što znači da živi u svijetu koji obuhvaća sve procese i bića, u kojem se nalazimo prije nego što se spustimo na Zemlju i u kojem se ponovno nađemo kada se kroz smrt vratimo živjeti u nadosjetilnom svijetu.

Ali kada spavamo također smo izolirani od našeg fizičkog tijela i našeg eterskog tijela. Snovi se oblače u slike tek kada astralno tijelo dodirne etersko tijelo ili ga napusti, odnosno kada se budimo ili padamo u san. Ali snovi postoje kao snovi, čak i ako ljudsko biće nema pojma o njima u običnoj svijesti. Čovjek sanja od večeri do jutra kroz cijelo vrijeme spavanja. Stalno je zauzet onim što se zapravo samo njega tiče. Ako se čovjek sada probudi, onda je u tom svijetu u kojem je zajedno sa svojim bližnjima. Tada ne može biti deset ljudi u jednoj prostoriji i da svaki u biti ima svoj svijet, već svi imaju unutarnje odnose prostora u zajedničkom svijetu. Na fizičkom planu, ljudi koji su zajedno doživljavaju svoj zajednički svijet. I onda sam jučer skrenuo pozornost na ovo: potrebno je da postoji neka vrsta trzaja svijesti, da postoji buđenje za te svjetove iz kojih onda dobivamo stvarnu spoznaju o nadosjetilnom, onu spoznaju koja se bavi pravom prirodom ljudskog bića, i koja bi trebala postati dostupna upravo u antropozofiji. Dakle, imamo tri razine svijesti.

Ali pretpostavimo sada sljedeći slučaj: ova vrsta svijesti u slikama, koju uspavani čovjek s pravom razvija, nastavlja se u običnu svakodnevnu svijest, u fizičkom svijetu. Ovakvi slučajevi se događaju. Zbog patoloških procesa u ljudskom organizmu, čovjek u fizičkom svijetu ima predodžbe kakve inače ima samo u snovima: živi u slikama koje pripadaju samo njemu. Takav je slučaj s abnormalnim psihičkim stanjima, kako ih nazivamo. Zapravo su to stanja koja su uzrokovana nečim bolesnim u fizičkom ili eterskom organizmu. Tu se čovjek može, takoreći, isključiti iz iskustva vanjskog svijeta, kao inače dok spava. Ali umjesto toga, uzrokovano njegovim morbidnim organizmom, u njemu se rađaju slike slične onima koje se

javljaju samo u snovima. Svakako, imamo sve gradacije, od onoga što bih nazvao najbeznačajnijim poremećajem normalnog duševnog života do duševne bolesti. Ali što se događa kada ljudsko biće prenese stanje svijesti iz snova u obični fizički život na Zemlji? Tada on stoji uz svoje bližnje kao što u sanjanju spava uz svoje bližnje. On je izoliran, ima nešto u svijesti što njegov bližnji nema. I tada kod takve osobe dolazi do izražaja poseban egoizam, iako on za to u konačnici nije u većoj mjeri odgovoran. On zna samo što živi u njegovoj duši, ne zna što živi u duši drugoga. Mi ljudska bića smo potaknuti da živimo zajedno jer imamo zajedničke osjetilne percepcije, o kojima onda zajedno mislimo. Ali kad netko iznese u obični zemaljski život stanje duše kakvo je u snovima, izolira se u egoizmu, hoda uz svoje bližnje i tvrdi da su istinite stvari, koje druga osoba ne doživljava. Već ste u životu iskusili do kojeg stupnja egoizma dolazi kada osoba život iz snova unese u običnu svakodnevicu.

Ali ista se aberacija može dogoditi ako se ljudsko biće ujedini s drugim ljudima, recimo u nekoj grupi, kako bi njegovali antropozofske istine, a ono što sam jučer opisao se ne događa: da se u takvim grupama jedna duša budi u drugoj za izvjesnu višu, ako ne svijest, barem za određeni viši osjećaj, za intenzivno više iskustvo. Zatim se stupanj sebičnosti koji netko s pravom ima u fizičkom svijetu, prenosi u koncepciju duhovnog svijeta. I kao što netko tko svoju svijest iz snova unese u fizički svijet i postaje egoist u fizičkom svijetu, tako netko postaje u različitom stupnju, ali još uvijek egoist, za duhovni svijet, u percepciji duhovnog svijeta, ako se cijelo raspoloženje duše, stanje duše koje je ispravno za fizički svijet, prenosi u percepciju viših svjetova.

Ali tako je to za mnoge ljude. Iz određene želje za senzacijom, zanima vas činjenica da se ljudsko biće sastoji od fizičkog tijela, eterskog tijela, astralnog tijela i 'Ja', da ima ponovljene zemaljske živote, da ima karmu itd, o tome se saznaje kao o bilo kojoj istini ili činjenici fizičkog svijeta. Vidimo kako se to događa svaki dan u borbi koja se vodi protiv antropozofije. Naprimjer, obični znanstvenici dođu i kažu: antropozofiju treba testirati kroz običnu znanost. To bi bilo kao da pokušavate testirati ono što se događa u fizičkom svijetu gledajući slike sna. Kako bi bilo apsurdno kad bi netko rekao: da se u ovoj sobi okupilo toliko i toliko ljudi, da se ovdje održava antropozofsko predavanje, to povjerujem tek kad poslije sanjam. - Zamislite koliko bi to bilo apsurdno! Ali isto je tako apsurdno kad netko čuje antropozofske istine i kaže da im vjeruje samo kada mu to dokaže obična znanost, koja je opravdana samo na fizičkom planu. Samo treba ozbiljno i faktografski ući u stvari, one su prilično prozirne. Kao što netko tko svoje ideje iz snova prenosi u fizički svijet postaje egoist, tako se više izolira, odvaja od drugih ljudi, samo želi biti u pravu, tko god projicira koncepte snova u fizičke situacije, tako i osoba koja projicira koncepte koje treba imati u pogledu viših sfera a odnose se samo na stvari običnog života, postaje izoliranija, povučenija,

upornija da je samo ona u pravu. Ali to je ono što ljudi rade. Većina njih čak traži neki posebni aspekt u antropozofiji. U svom pogledu na život nalaze ovo ili ono prema onome što osjećaju; oni bi to htjeli. Zato to prihvaćaju kao istinito, a budući da im to nije dokazano u fizičkom svijetu, htjeli bi da to dokaže antropozofija.

Tako se svijest običnog fizičkog svijeta prenosi u percepciju viših svjetova. I tako dolazi do toga da, koliko god načelo bilo bratstvo, unosi se nebratstvo, kao što se onaj koji sanja u fizičkom svijetu može ponašati sasvim nebratski prema bližnjima. Ako je ovaj bližnji osjetljiv, možda će mu iz svojih slika iz snova moći reći: ti si budala, ja znam bolje. - Dakle, netko tko koncepcijama višeg svijeta pristupa s pretenzijama fizičkog svijeta može reći onome koji se s njime udružio, ako drugačije vidi stvari: ti si budala ili loša osoba - ili nešto slično. Poanta je da morate razviti drugačije duševno stanje, potpuno drugačiji način mišljenja i osjećanja, u odnosu na duhovni svijet. Tada prestaje i nebratstvo, tada se već može razviti bratstvo. Njega u najvišem stupnju daje upravo biće antropozofije, ali i ono se treba gledati bez ikakvog sektaštva i sličnih stvari koje zapravo dolaze jedino iz fizičkog svijeta.

Kada netko zna razloge zašto nebratstvo može tako lako ući u društvo koje se temelji na duhovnim temeljima, također zna kako to izbjeći, puštajući da se malo promijeni orijentacija duše, kada se sprema pridružiti drugima u njegovanju znanja o višim svjetovima. I to je također razlog zašto je oni koji kažu: 'Vjerujem samo u ono što sam vidio ako sam to kasnije sanjao' - i koji se prema tom principu ponašaju prema antropozofiji, to je zašto smatraju da je sam jezik kojim se govori o antropozofiji neprikladan. Koliko ljudi kaže da ne mogu podnijeti jezik kojim je predstavljena antropozofija, posebno u mojim knjigama! Da, poanta je u tome da kada se iznosi znanje o nadosjetilnim svjetovima, mora se govoriti o drugim stvarima, ali treba i govoriti na drugačiji način. Sve to treba uzeti u obzir. Kad se netko duboko prožme s činjenicom da je za razumijevanje antropozofije nužan određeni trzaj iz jedne životne situacije u drugu, tada će antropozofija doista postati onoliko plodna za život koliko bi trebala. Jer čak i ako se antropozofija mora doživjeti kroz potpuno drugačije stanje duše od uobičajenog, ono što netko dobiva od antropozofije za cjelokupno formiranje duše, za individualni karakter duše, zauzvrat ima moralni, religiozni, umjetnički, kognitivni učinak na fizički svijet, baš kao što i ovaj fizički svijet ulazi u svijet sna. Treba samo na pravi način sagledati nivo stvarnosti.

U snu ne trebamo biti u posebnoj komunikaciji s drugom ljudima, u posebnom odnosu, jer u snu u osnovi radimo na svom 'Ja' koje se razvija. Ono što se događa iza fasade našeg sna tiče se samo nas. U snovima radimo na svojoj karmi. U slikama snova netko pred sobom može imati ovo ili ono, iza tih snova njegova duša, njegovo 'Ja', radi na karmi.

Ovdje u fizičkom svijetu radimo na onome što je u ljudskoj rasi, što je utjelovljeno u fizičkim tijelima. Moramo raditi s drugim ljudima kako bismo dali svoj doprinos ukupnom ljudskom razvoju. U duhovnom svijetu radimo zajedno s onima koji su bića poput nas ljudi, osim što ne žive u fizičkom tijelu, već žive u duhovnim elementima, u duhovnoj supstanci. To je samo još jedan svijet iz kojeg se crpe nadosjetilne istine i moramo se prilagoditi svakom od tih svjetova.

To je srž onoga što sam rekao na tolikim predavanjima ovdje, da nije pitanje samo upijanja uvida antropozofije poput drugih uvida, već upijanja s drugačijim osjećajem, prije svega s osjećajem da se može osjetiti trzaj koji se stvara u životu, kao kroz osjećaj boja koje se slijevaju u oko, kroz tonove koji se slijevaju u uho, za razliku od samoproizvedenih slika svijeta snova. Baš kao što spoznaja o tome gdje je led tanak na ledenoj površini omogućuje osobi da izbjegne propadanje, kao što tako može izbjeći nesreću, tako netko tko poznaje opasnost od razvoja egoizma kroz pogrešan pristup duhovnoj istini može izbjeći stvaranje nebratskih uvjeta. U susretu s duhovnim istinama čovjek u najvišem smislu stalno mora razvijati ono što se može opisati kao tolerancija, u najboljem smislu riječi. Tolerancija je način ophođenja s ljudima koji zajedno žele prakticirati antropozofsku znanost duha. Gledajući iz tog kuta tu lijepu osobinu tolerancije, postajemo svjesni koliko je upravo u današnjem vremenu neophodno da se samo-obrazuje prema toleranciji. Nije li veoma čudno u naše vrijeme da nitko više ne sluša drugoga! Je li uopće moguće izgovoriti rečenicu, a da vam druga osoba nakon par riječi kaže svoje mišljenje, i da je jedno mišljenje suprotstavljeno drugom? Uglavnom, današnja civilizacija je takva da više nitko ne sluša, da je svakom stalo samo do vlastitog mišljenja i da se smatra budalom svatko tko nema isto mišljenje.

Ali, dragi prijatelji, kad ljudsko biće izrazi mišljenje, koliko god mislili da je glupo, to je ljudsko mišljenje i moramo ga moći primiti, moramo ga znati saslušati. Htio bih vam reći nešto sasvim paradoksalno: ako ste svoju dušu prilagodili sadašnjem intelektualnom stanju duše, onda uvijek znate što je pametno. Svaki pojedinac uvijek zna što je pametno. Ne kažem da nije pametno, obično je pametno! Ali to funkcionira samo do određene točke. Sve do te točke, inteligentan smatra budalom onoga koji još nema svoje mišljenje. Danas ovu prosudbu nalazimo izuzetno često, i to sasvim opravdano za uobičajene životne uvjete. Ponekad je strašno, za osobu koja je stekla zdravu prosudbu o nekim stvarima, a za koju neki ljudi kažu da su to gluposti. Ne možete kriviti ljude čak i ako neki kažu da su to gluposti. Da, dobro, ali to funkcionira samo do određene točke. Tada možete postati pametniji od pametnog, možete steći još više. Konkretno, netko može dopustiti da se njegova pamet donekle oboji nadosjetilnim uvidima. Čudno je da tada interes za ludost ne opada, nego se povećava. Kad i sam postaneš malo mudar, vrlo si sretan – oprostite na grubom izrazu – kad ti ljudi govore

gluposti. Ponekad se gluposti učine čak i pametnijima od onoga što kažu prosječno pametni ljudi, jer iza gluposti ponekad stoji beskrajno više ljudskosti nego iza prosječne pameti prosječno pametnih ljudi. Zapravo, sve veći interes za ljudsku ludost počinje sa sve dubljim uvidom u svijet. Jer te su stvari uvijek različite za različite svjetove. Osoba koja je za pametnu osobu budala u našem običnom fizičkom svijetu može, pod određenim okolnostima, s tim glupostima, biti otkriće nečega što je mudrost u jednom sasvim drugom svijetu, iako to može biti izlomljeno i karikaturno. Svijet je stvarno, ako smijem upotrijebiti Nietzscheove riječi, 'dublji nego to dan vjeruje'.

Takve stvari moraju činiti osnovu našeg svijeta osjećaja ako se Antropozofsko društvo, to jest, udruženje onih koji prakticiraju antropozofiju, želi postaviti na zdravu osnovu. Tada, samo zato što zna da se prema ovom duhovnom svijetu mora ponašati drugačije nego prema fizičkom, čovjek će iz ovog duhovnog svijeta u fizički unijeti pravu stvar. Neće postati sanjar u fizičkom svijetu, već praktična osoba. A to je nužno. Zaista je neophodno da čovjek ne postane beskoristan za obični fizički svijet jer je antropozof. To treba uvijek iznova naglašavati. - Htio sam to objasniti na svom drugom predavanju u Stuttgartu, kako bi odatle bacio malo svjetla na način na koji bi se pojedinci u Antropozofskom društvu trebali baviti njegovanjem ispravnog antropozofskog života u ovom Društvu. Jer ono što se treba živjeti u ovom Društvu nipošto nije samo stvar znanja, to je stvar srca. Ali koliko je to stvar srca, to se mora moći prepoznati.

Zasigurno može biti da nekog životni uvjeti tjeraju da ide vlastitim usamljenim putem. I to može biti. Ali u Stuttgartu smo pregovarali o životnim uvjetima samog Antropozofskog društva, o tome se moralo raspravljati. Ako Društvo želi nastaviti postojati, oni koji ga sačinjavaju nužno moraju imati interes za životne uvjete tog Društva. Ali onda treba uključiti i one stvari koje su povezane i s opozicijom ovom Društvu koja je svakim danom sve jača. U tom smjeru u Stuttgart sam također morao učiniti nekoliko stvari. Rekao sam da je od 1919 unutar ovog društva uspostavljeno mnogo stvari koje su same po sebi dobre, ali u cijelom antropozofskom pokretu nismo uspjeli stvari postaviti na pravi način, odnosno učiniti ih zajedničkom brigom antropozofa. Onima koji danas ulaze ne treba zamjeriti ako nemaju nikakvog interesa za ono što je bez njih uspostavljeno od 1919, i ako samo, kao što to čine mladi, naprimjer, doista shvaćaju antropozofiju kao takvu potragu u užem smislu. Ali opozicija je zapravo razvijena na temelju tih novih poduhvata. Doduše, protivljenja je bilo i prije, ali se o tome nije trebalo brinuti. U vezi s tim istupima morao sam nešto reći o protivnicima, što bi zapravo trebalo biti poznato u Antropozofskom društvu. Dragi prijatelji, govorio sam vam o tri faze Antropozofskog društva i skrenuo pozornost na njih, kao na to da je u trećoj fazi od 1916, 1917 do danas, veliki broj antropozofa dobio uvid u predavanja koja su rezultat, plodovi

nadosjetilnog istraživanja. Da, sve je to trebalo razraditi, zahtijevalo je stvarno istraživanje u duhovnom svijetu. Ako promatrate nepristrano, vidjet ćete koliko je toga posljednjih godina izvučeno iz duhovnog svijeta i ugrađeno u predavanja, u usporedbi s ranijim vremenima.

E sad, među protivnicima sigurno postoji beskonačan broj onih koji doista uopće ne znaju zašto su protivnici, jer su sljedbenici drugih, jer se nekako daju uvući u plavu izmaglicu radi vlastite udobnosti. Ali među tim protivnicima postoji barem nekoliko vodećih ljudi koji vrlo dobro znaju o čemu se radi, koji jednostavno imaju interes da te istine o duhovnom svijetu, koje jedino mogu podići ljudsko dostojanstvo što zauzvrat donosi mir u svijetu, ne izađu na vidjelo, i te istine žele iskorijeniti. Ostali slijede, ali postoji nekoliko onih koji jednostavno ne žele da antropozofski uvidi dođu na svijet. Oni sasvim svjesno djeluju svojim protivljenjem i protivljenjem kojim potiču među svojim sljedbenicima. Što oni žele? Ako smijem govoriti o sebi u ovom slučaju, žele da imam toliko posla s obranom od protivnika da više ne mogu doći do stvarnog antropozofskog istraživanja; jer antropozofsko istraživanje zahtijeva određenu smirenost, određenu unutarnju aktivnost duše, koja nema nikakve veze s onim što bi netko morao činiti ako želi odgovoriti na sva uglavnom glupa protivljenja.

Sada u svom doista briljantnom predavanju, koje je u Stuttgartu održao o opoziciji općenito, Herr Werbeck je skrenuo pozornost na to koliko knjiga postoji samo napisano od teologa. Mislim da je naveo desetak ili više, tako da kada biste ih samo sve pročitali, uzelo bi vam dovoljno vremena. I pomislite u sebi: sve ovo opovrgnuti! Ne bi se uopće došlo do istraživanja, i to samo u jednom području. Najmanje toliko ili više knjiga napisano je u drugim područjima. Čovjek je bombardiran suprotnim spisima kako bi se spriječio stvarni antropozofski rad. Takav je sustav, tako treba biti. Ali postoji mogućnost, kada je s druge strane potrebno njegovati antropozofiju, i te suprotne spise gurnuti u stranu. Mnoge ne znam čak ni po naslovu, ali one koje imam samo gomilam, jer nije moguće raditi istinsko duhovno istraživanje, i nositi se s time u isto vrijeme. Pa onda protivnici kažu: 'On sam ne odgovara'. - Ali na ono što oni iznose mogu odgovarati i drugi. A budući da poduhvati zapravo nastaju od 1919 na tuđu inicijativu, potrebno je da Društvo preuzme svoju obvezu na tom području, da borbu protiv protivnika preuzme Društvo, da tako kažemo, inače neće biti moguće nastaviti s antropozofskim istraživanjem.

Protivnici upravo to žele. Čak bi im bilo draže kada bi mogli pokrenuti tužbe – posvuda pokazuju da imaju namjeru da to učine – jer znaju da bi to natjeralo čovjeka da cjelokupno stanje i raspoloženje svoje duše dovede do razine koja bi uništila stvarnu antropozofsku aktivnost. Da, dragi prijatelji, protivnici obično jako dobro znaju što žele, dobro su organizirani. Ali to mora

znati i Antropozofsko društvo. Ovim se stvarima mora posvetiti potrebna pažnja, i onda to vodi u aktivnost.

Rekao sam vam što se dogodilo u Stuttgartu da bi Antropozofsko društvo opet neko vrijeme moglo raditi. Ali postojao je trenutak kada sam stvarno trebao reći: sad kad se to dogodilo, povlačim se iz Društva. - Naravno, sada to ne ide iz drugih razloga, sada kada je Društvo usvojilo nove elemente od kojih se ne možemo povući. Ali da je zavisilo samo o tome što se razvijalo u sobi za sastanke u Stuttgartu, tada bi bilo potpuno opravdano reći: sada moram vidjeti kako predstaviti antropozofiju pred svijetom na drugačiji način; moram se povući iz Antropozofskog društva. - Taj trenutak je bio kada se dogodilo sljedeće. Odbor devetorice odlučio je održati niz prezentacija o aktivnostima unutar ovog ili onog područja u Antropozofskom društvu. Trebalo bi izvijestiti o Waldorfskoj školi, o 'Uniji za slobodan duhovni život', o časopisu 'Antropozofija', o časopisu 'Die Drei' i tako dalje, a također i o protivnicima i posebno kako ih tretirati.

Sada, kao što rekoh, Werbeck, koji se bavio opozicijom, održao je briljantno predavanje o tome kako se oporba može tretirati u književnosti. Ali prvo smo morali ući u konkretne stvari o oporbi. I što se tamo dogodilo? Upravo usred ovog predavanja o oporbi, došlo se do prijedloga da se više ne želi slušati predavanje, da se želi nastaviti rasprava. Ne znajući zapravo ništa o tome što se dogodilo u Društvu, htjeli su nastaviti raspravu. Bio je prijedlog za izostavljanje izvješća točno usred izvješća o oporbi! I prijedlog je prihvaćen.

Ispalo je groteskno: večer prije Dr. Stein je morao dati izvještaj o pokretu mladih. Bilo je to vrlo kasno navečer. Gospodin Leinhas, koji je bio predsjedavajući, doista nije bio u zavidnoj poziciji, jer sam vam prekjucher rekao da su ga bombardirali prijedlozima po točkama dnevnog reda. Čim bi bilo izneseno pitanje odmah bi došlo drugo, i nitko nije mogao vidjeti kako će se rasprava voditi. Pa onda oni koji su došli na ovu skupštinu delegata nisu bili tako uporni kao oni koji su je pripremali. U Stuttgartu smo na to navikli, imali smo sastanke koji su trajali do šest ujutro, a počinjali su ne kasnije od devet i trideset ili deset navečer. Ali kao što sam rekao, delegati još nisu bili navikli na ovaj način. I tako je bilo kasno prije nego je Dr. Stein trebao dati svoje izvješće o omladinskom pokretu, o željama mladih, pa je nastala neka greška, pa se nije znalo daje li izvješće ili ne – i onda je puno ljudi otišlo. Ali ga je dao. I sutradan, kad su se vratili, ljudi su čuli da je on održao prezentaciju, a da njih nije bilo. Sada je bio zahtjev da on ponovno održi prezentaciju. Ali od toga nije bilo ništa jer on nije bio tu. Ali baš kad je Dr. Stein došao dati svoj izvještaj o protivnicima, ali oni ne samo da nisu htjeli čuti njegov izvještaj drugi put, nego ga nisu htjeli čuti ni jednom; prihvaćena je odgovarajuća primjedba. Kasnije je održao ovu prezentaciju. Ali nakon ovog izvješća trebala je slijediti rasprava o konkretnoj oporbi. Na moje

iznenađenje, Stein nije govorio o konkretnoj opoziciji, već je razvio neku vrstu metafizike antropozofske opozicije, koja zapravo nije baš razjasnila stvari. Bio je to vrlo duhoviti izvještaj, ali ne o konkretnom protivnicima, nego o metafizici protivnika. I u biti se pokazalo da cijelo društvo – jer je skupština delegata predstavljala cijelo Antropozofsko društvo u Njemačkoj – ne želi imati ništa s protivnicima!

Naravno da to možete razumjeti. Ali danas je toliko potrebno poznavati životne uvjete Antropozofskog društva, i netko nema ozbiljne namjere s Antropozofskim društvom ako odbija upoznati protivnike kada za to ima najbolju priliku. A zapravo ovisi o načinu na koji se antropozofski članovi ponašaju prema protivnicima, koji su svakim danom sve jači, zavisi kako će predstavljati antropozofiju pred svijetom. To je dakle, bio trenutak koji je zapravo trebao rezultirati mojom izjavom: ja više ne mogu sudjelovati ako vas ništa ne zanima osim ponavljanja općih slogana riječima 'Ljudi moraju susresti ljude' i drugih glupih floskula. I u Stuttgartu se tako naveliko, ne može se reći raspravljalo, dapače, parafraziralo ili nešto slično. Ali naravno, ne može se povući od nečega što nije samo u mašti nego stvarno: odvojiti se od Antropozofskog društva! I tako je postalo neophodno zanemariti takve stvari i pokušati pronaći rješenje na način na koji sam opisao u subotu: da s jedne strane staro Antropozofsko društvo živi u punoj stvarnosti, a s druge strane postoji labava asocijacija koja također može dovesti do formiranja zajednice u smislu na koji sam jučer opisao njene uvjete, i da je to onda neka vrsta poveznice koja će biti stvorena za premošćivanje proturječja koje postoji.

Jer čovjeku mora biti potpuno jasno da je antropozofija nešto za vječnost. Stoga je svatko može proučavati u potpunoj samoći, ima na to pravo; ne treba ga uopće zanimati Antropozofsko društvo. Moglo se dogoditi, a sve do 1918 bilo je sasvim moguće, da se antropozofija širi samo kroz literaturu ili kroz predavanja namijenjena onima koji je žele čuti. Antropozofsko društvo do godine 1918 bilo je sasvim ispravno po svom karakteru, jer je moglo prestati svaki dan, a da antropozofija ne stane. Oni koji su bili istinski zainteresirani za antropozofiju izvan Antropozofskog društva mogli su imati sve kao što su to imali kroz Antropozofsko društvo. Preko Antropozofskog društva postojala je samo radna suradnja i buđenje jedne ljudske duše u drugoj. Ali iz onoga što je bilo uobičajeno, kroz inicijativu ove ili one ličnosti unutar Antropozofskog društva, razvilo se nešto što sada veže ono što postoji, nešto od čega se ne može svaki dan odustati. I to mora odražavati staro Antropozofsko društvo. Zato je način na koji je stari odbor popisivao, birokratizirao i općenito se ponašao, ma koliko nesimpatičan bio: ono što se mora, mora se. Nitko se drugi ne može zauzeti za to. Potpuno je slijepa vjera vjerovati da netko tko je samo općenito zainteresiran za antropozofski život, kao što je bio slučaj 1902. godine, sada može preuzeti odgovornost za sve te stvari. S time je trebalo odrastati, poistovjetiti se s tim, spoznati iznutra.

Dakle, ovo staro Antropozofsko društvo mora nastaviti postojati, ono je ipak nešto stvarno. Međutim, osim toga, oni koji jednostavno žele antropozofiju kao takvu, imaju puno pravo pristupiti antropozofiji. Za njih je stvorena ta labava udruga, o kojoj sam vam jučer govorio, koja pak ima svoj povjerenički odbor, čija sam vam imena naveo. Dakle, imamo dva povjerenička odbora, a oba povjerenička odbora će povremeno formirati manje odbore koji onda međusobno pregovaraju, tako da društvo ipak čini cjelinu. Da u labavoj uniji zaista ima interesa za ono što se razvija u Društvu, svjedoči i prijedlog za njegovo ponovno osnivanje, koji su podnijeli najmlađi članovi pokreta mladih, studenti. Dakle, sada je ponovno uspostavljena i imat će potpuno legitimnu ulogu. Zaista, ovo je bilo jedno od najhitnijih, vitalnih pitanja za antropozofski pokret i društvo.

Posebno je zanimljiva jedna prijava koja je stigla od učenika viših razreda waldorfske škole. I ja sam je pročitao jer mi je poslana. Sa svoje strane, učenici waldorfske škole predali su molbu sljedećeg sadržaja. Rekli su: sada smo se razvili prema principima koji su u waldorfskoj školi. Sljedeće godine trebali bismo doći u srednju školu. Možda ćemo imati poteškoća pri polaganju prijemnog ispita. Ali u svakom slučaju, ako smo odgajani prema ispravnim principima u waldorfskoj školi i sada bismo trebali ići dalje, kako ćemo proći? - A waldorfski učenici su to jako lijepo okarakterizirali i zato su podnijeli zahtjev da se osnuje besplatno sveučilište na kojem se može studirati ako je netko bio waldorfski učenik.

To je vrlo pametno, sasvim je opravdano. Zahtjev su predstavnici pokreta sveučilišne mladeži odmah prihvatili, a kako bi skupili kapital za pokretanje jedne takve institucije, prikupili su čak i fond od, čini mi se, dvadeset i pet milijuna maraka, koji je, iako nije velika količina novca u sadašnjim inflatornim uvjetima, ipak prilično respektabilna svota. Danas naravno, ne možete osnovati sveučilište s 25 milijuna maraka, ali kad bi se našao Amerikanac da donira možda milijardu maraka ili više, onda bi se moglo krenuti. Naravno da drugačije ne bi išlo, možda ni milijarda ne bi bila dovoljna, ne mogu to sada izračunati. Ali kada bi takva mogućnost i postojala, doista bi se osramotili, strahovito osramotili, čak i kad bi postojali izgledi za dobivanje službenog priznanja po pitanju diploma i ispita, naime, problem bi bio kadrovska popunjenost takve ustanove. Možda s članovima naših istraživačkih instituta? U najboljem slučaju to bi upalilo. Ali tada ne bismo imali waldorfsku školu i istraživačke institute! Način na koji se Antropozofsko društvo razvijalo posljednjih godina, naginjao je izbjegavanju ljudi koji bi mu se inače mogli pridružiti. Danas je doista nevjerojatno velik problem kada treba zaposliti novog waldorfskog učitelja pri osnivanju razreda waldorfske škole, pronaći ga u redovima antropozofa. Jer unatoč činjenici da smo imali briljantne kongrese i svašta nešto, ponašanje ljudi u Antropozofskom društvu često je bilo takvo da su ljudi govorili: mi jako volimo antropozofiju, ali se ne želimo pridružiti Društvu.

I najprije se mora raditi na tome da se Društvo vrati svojoj vlastitoj ulozi, jer postoje mnogi ljudi na svijetu koji su predodređeni da antropozofiju učine najvažnijim sadržajem svog srca i svoje duše. Ali Antropozofsko društvo mora učiniti ono što je potrebno. Dakle, kada se čovjek suoči s takvim nečim, odmah postaje jasno: sada moramo početi s nečim drugačijim, sa stvarnim predstavljanjem antropozofije svijetu, kako bi je čovječanstvo upoznalo.

Naši protivnici je pred svijet iznose kao karikaturu. I tamo se puno radi. Njihovi spisi sadrže materijal koji je u ciklusima. A sada postoje knjižnice u kojima se mogu posuditi ciklusi i tako dalje! Stari način razmišljanja o stvarima danas ne funkcionira. Zsigurno postoje knjižare rabljenih knjiga koje imaju mogućnost posuđivanja ciklusa uz naknadu. Svatko može čitati, tako je sada. Čovjek ne poznaje uvjete našeg sadašnjeg društvenog života ako vjeruje da se takve stvari mogu zauvijek tajiti. To se sada više ne može. U tom je pogledu naše doba zapravo postalo duhovno demokratsko. Treba shvatiti da antropozofiju treba iznijeti pred svijet. Taj impuls zapravo živi u labavoj uniji.

Ljudi koji su se u njoj okupili od samog početka nastoje predstaviti antropozofiju svijetu na najširi mogući način. Vrlo dobro znam da to zauzvrat stvara razne nove kanale za izvlačenje iz Društva onoga što mislite da možete zadržati u Društvu. Ali čovjek se mora podrediti potrebama vremena. A kao antropozof, čovjek mora biti upozoran na ono što vrijeme zahtijeva. Zato se antropozofija sada mora promatrati na takav način da može postati svrha života, što sam također jučer naznačio.

Pa, dragi prijatelji, kao što rekoh, pokušao se uspostaviti labaviji odnos između ove dvije struje u Antropozofskom društvu, i nadam se da će se to opet dogoditi, ako se to dobro shvati, ako se s tim ispravno postupa, može se živjeti na toj osnovi neko vrijeme, vjerojatno uopće ne dugo, nemam nikakvih iluzija o tome. Onda će se naravno, morati učiniti nešto drugo.

Ali onda kada sam putovao u Stuttgart na Generalnu skupštinu Njemačkog antropozofskog društva, rekao sam da bi bilo potrebno, jer je antropozofija proizašla iz Njemačke, i svijet to također zna i prihvaća, da bi prvo trebalo uspostaviti neku vrstu reda unutar Njemačkog antropozofskog društva, i da to onda bude polazište za stvaranje reda i vani. Pretpostavljam, međutim, da će antropozofska društva u raznim jezičnim područjima kojih ima posvuda, sada također vidjeti sebe prisiljenim učiniti nešto za konsolidaciju društva u sličnom smislu, tako da se zapravo posvuda pokušavaju poboljšati životni uvjeti i oblikovati antropozofsko društvo na takav način da antropozofija u svijetu može postati ono što bi trebala postati.